Eduard Wilde

Kogutud Teosed

XXIII anne

Romaanid VIII

Kui Anija mehed käisid Tallinnas

Teine osa

1 9 2 9

Kirjastus O.-Ü. „Loodus", Tartu

Eduard Wilde

Kui Anija mehed käisid Tallinnas

Romaan

1929

Kirjastus O.-Ü. „Loodus", Tartu

Keeleline korrektor lektor J. W. Veski.

K. Mattiesen'i trükk, Tartus.

12.

Kumb wõidab?

Raske on uskuda, et ükski neist, kes oli juhtunud Wene turul jäledat waatemängu nägema, järgmisel ööl sai rahuga magada. Wähemalt wiskles Matiias Lutz kuni hommiku walgeni unetult asemel, ja kui ta silmad läksid kogemata kinni, siis äratasid wiirastuse-sarnased kohutawad unenäod ta warsti jälle piinawast poolunest. Ikka ja ikka jälle kerkisid nähtud werepildid ta seesmise silma ette, õnnetute walukisa helises tal alatasa kõrwus ning mõned surnukarwalised näod appikarjuwate silmadega wahtisid talle ööpimedusest otsa, ta wõis pilgu pöörata kuhu külge tahes.

Mida enam ta asja üle järgi mõtles, seda mässawam wiha wõttis ta hinges maad nende wastu, kes niisuguse koleduse olid toime pannud. Ta tundis neid oma poisikesepõlwest, aga nüüd alles oli ta neid täiesti tundma õppinud. Ta silmad olid selgunud — mitte ainult tänase sündmuse, waid ka oma muutunud elukorra, küpsenud arusaamise, kogutud teadmuste ja arenenud waatlemiswõime tõttu. Poisikesena oli ta arwanud, et kõik peab nõnda olema; kõige wanemad inimesed ei mäletanud, et wahekord rüütli ja talupoja wahel kunagi teisem oleks olnud. Üks oli isand, teine ori. Üks käskis, teine kuulas sõna. Ühel olid kõik õigused, teisel mitte ainust. Ühel oli kõik wara, teisel üksnes waesus. Mõisnik karistas, talupoeg pidi karistust kannatama. Mõisnikule oli waljus omane, talupojale alandus kohane. Nüüd aga mõistis noormees, kui korratu oli see kord õiguse päraft. Talupoeg

pidi olema seaduse järele waba. Aga kus oli ta wabadus? Milles wäljendus ta wabadus? Mis asjas wõis talupoeg tugeda oma wabadusele? See wabadus ei kaitsnud teda niigi suure wägiwalla ja ülekohtu eest, nagu seda sisaldas sündmus Wene turul. Kuidas wõis olla waba niisugune inimene, kelle teriwe saatus, kelle elu ja surm sõltusid teise isiku piiramata wolist ja heaksarwamisest. Kuidas wõis talupoeg olla waba, kui ta elas ainult mõisniku armust ja sellest armust pidi elama, sest et tal muud polnud waliida. Ja kuidas ta wõis olla waba, kui ta üle mõistsid kohut needsamad, kes tema peale kaebasid, kui talle seadusi tegid needsamad, kes tema üle walitsesid! Seda ei wõinud nimetada korraks, ehk olgu siis, et maailmas paremat korda ei tuntudki. Aga Matiias luges raamatuist ja kuulis teistelt, et mujal on maid, kus ei tunta niisugust „korda", kus kaitsewad seadused ühte seisust teise eest samuti, nagu üksikut inimest teise wägiwalla eest.

Kõige selle peale mõteldes kiskusid ta käed end wägisi rusikasse ja ta tundis ohjeldamata tungi mingi wägiwaldse teo järele. Ta armastas neid waeseid, rusutud inimesi, keda ta täna oli näinud wereloikudes kisendawat, sest ta oli nende seas üles kaswanud ja isegi nende hädasid maitsta saanud. Kuis oleks ta neid aidanud, kas wõi wägiwallaga, kui see tema wõimuses oleks olnud. Matiias tundis ka enda põues seda häält helisewat, mis käskis Konna-Jaaku maaslamawa kaasalise kohta öelda: „Wii Mikk ka ära — me tulime seltsis."

See sõna tuletas uneta mõtisklejale ka uuesti meele, mis siinsamas selle sängi juures ta südant oli liigutanud.

Ka too noor tütarlaps teadis, mis on talupoja-wiletsus. Temagi oli nende keeletute kannatajate seast wõrsunud ja selle wägiwalla all wingerdanud, mis lasus kõikide peal. Seepärast ta tuligi ja ütles: „Ma tahan teid aidata!" Ta tuli kutsumata, palumata, ainult sisemisel sunnil — järgi andes sellele häälele, mis pigistas Konna-Jaagu tuimast suust sõna wälja: Me tulime seltsis — me oleme seltsimehed —

ühesugused kannatajad — meid ühendab ühesugune häda, meid pitsitab üks ja sama wastane — seepärast hoidume kokku ja aitame üksteist! Ja see noor tütarlaps neelas aatelisel tahtel alla loomuliku häbi alasti meheihust, loomuliku ilguse hirmsaist haawust ja a i t a s — aitas wõhiwõõraid inimesi. Mait Luts tundis, nad olid seltsimehed — see noor tüdruk, Konna-Jaak ja tema ise...

See aga, kes pani õnnetumaid nähes pakku, kes küsis wihasel wõõristusel, miks need s i i a on toodud, — see, kellest oli Konrad Huber kibeda pilkega öelnud, et ta halastajaks õeks ei kõlba, — kes oli see? . . .

Luts pööras ruttu teise külje ja peitis pea padjasse, püüdes wägisi magama uinuda. See läks tal korda aga alles pool tundi enne ülestõusu-aega.

Päewa jooksul sai ta Bertalt Liisa kaudu salakirja. Neiu tahtis temaga õhtul kokku saada. Paigaks oli määratud Peetri majakese esine Kadriorus. Mamsel Berta läks pärast lõunat sõpradele ja sugulastele tagasituleku-wisiiti tegema: nii wõis ta endale tunnikese oma armsama jaoks ära petta.

Paarike kohtuski walitud kohas ja algas sedamaid nõupidamine uuendatawa wõitluse taktikast.

Berta oli pealinnast muidugi sama „õnnetumana" tagasi tulnud, nagu ta sinna oli läinud. Selles ei tahtnud ta wanemaid esimesest päewast peale kahewahele jätta. Ta teesklus pidi kestma edasi, pealegi mõjuwamal kombel. Ta tahtis jälle nälgida, jälle olla uneta, jälle aknast wälja wahtida ja õhata, jälle punaste silmadega ümber hulkuda. Ta naeris seejuures ja surus kirglikult kallima kätt.

Kallim aga oli mõtteis ja nokutas waid tummalt peaga. Ent ka temale tehti kohuseks tüsedam, agressiiwsem taktika.

Uuesti pidawat ta meistrile rändamishimuga lõua alla tonkama, ühtlasi otsejoonelisemalt eesmärgi poole tüürima.

Ta istuwat papaga sagedasti õllеklaasi juures. Lasku ta mõistu mõned sõnad kukkuda. Nii puudutamisi, katsudes, nalja-

tades. Nõnda, et ta wanameest mitte just kindlale otsusele ei tuubi, aga temalt ta arwamise wälja meelitab.

Matiias mõtles seda kuuldes jälle kord, et ta saab kawala, igikawala naise. Ta lubas kõik teha, mida nõuti, aga iseäranis õnnelik ei olnud ta seejuures mitte. Pisut liiga palju kometit. Ei ta olnud niisuguste näiteosadega hästi harjunud. Kui teda ta oma tahte järgi oleks lastud teha — ta oleks sedamaid meistri ette astunud ja küsinud: „Kas annate mulle oma tütre naiseks wõi mitte?"

Selle mõtte awaldas ta ka mõrsjale. See aga ütles:

„Muidu kõik wäga hea, aga kui ta sulle sama awalalt wastu ütleb: ‚Ei, ma ei anna?' Siis oled omale ja temale kõik teed kinni pannud. Ei, uksega tükkis ei wõi kukkuda majja. Tasakesi peame astuma uksest sisse, mis kogemata lahti jäänud, ja niisugust ust peame otsima."

„Peame waritsema ja luurama ja hiilima," lisas Matiias juure, ja mitte ilma kibedusta.

„Sinna pole kord midagi parata, kallim! Ainult nõnda wõime jõuda eesmärgile."

Matiias ohkas, aga pidi tõotama ettemääratud rada käia.

Ta tahtis ka sõna pidada. Aga sõnapidamisega wastikuis asjus on täbar lugu. Matiias leidis, et seks on ikka weel aega. Kui mitte täna, siis homme, ja ülehomme on ka weel päew. Täna ei ole meister õllelauas küllalt heas tujus, homme polnud seda kosilane ise, ülehomme oli aga pealtkuulajaid ja nõnda edasi. Ja kui siis kannataw mõrsja küsis kärsitult järgi, mis ta teinud, punastas halb ärimees ja luiskas.

Berta aga mängis oma osa meisterlikult. Ta oskas põhjani luhta ajada wanemate lootused ja Peterburi sugulase tõotused, mille järgi pealinnast Tallinna tagasi pidi tulema kas õ i g e mehe õnnelik pruut, wõi wähemalt parandatud meele ja südamega rõõmus neiu. See Berta, kes saabus papale-mammale majja, oli waene murtud inimene. Murtud

ihult ja hingelt. Wale näis olewat, et ta pealinna lõbudest nii wahwasti osa wõtnud, nagu onutütar kirjutas. See püüdis küll wanemaid ainult trööstida. Ja kui talle keegi meesterahwas tõesti oli lähenenud, siis ta ei suutnud Bertakese südant sulatada. See õnnetu laps armastas Matiias Lutsi, ainult teda, kõigi oma hinge pidemetega. Niipalju oli nüüd sõgedalegi selge...

Sel seisukorral pidi sündima, mis sündimata ei wõinud jääda. Wanemad olid sunnitud astuma raske sammu, tahtes wõi tahtmata. Nad nägid ära, et neil ei ole oma lapse päästeks enam muud abinõu. Aga inimlikul hooletusel lükkasid nemadki wastumeelse, piinliku asja, wiimase ränga otsuse, ühest päewast teise edasi ning näisid, nagu kitsikuses olewad inimesed kunagi, ootawat mõne kogemata juhtumuse, mõne äkilise ime poolt weel wiimasel tunnil abi.

Ja eks näe: korraga torkasii neile nagu ahas lootusekiir pilkasest pimedusest silma. Kõik teed jalge alt kadunud, hawatsesid nad äkki eneste ees seni tundmata ja nägemata rada. Kas see wiis eesmärgile, polnud mitte täiesti kindel, aga kui muid ei ole, astub eksinu ka tundmatule teele, et aga pääseda tihnikust.

Selle teekese awastas emand Wittelbachi teraw naiseja abiotsiw emasilm.

„Georg," ütles ta ühel päewal mehele, ja ta silmadel oli kummaline sära, „kas arwad, et Matiias Luts meie last armastab, tõsiselt armastab?"

Meister tõstis imetsedes silmi.

„Ta kosib teda ju, ja kui ta teda kosib —"

„Kosib! Nagu ilma armastuseta ei wõiks kosida," hüüdis emand. „Kas sa siis ei tea, mida see kawal inimene peale meie tütre weel kosib?"

„Tean muidugi, et ta Wittelbachi wäimeheks ning meistriks tahab saada, ja Berta pärandust ei põlga ta wist ka mitte."

„Sellepärast! Meil ei ole siis kõige vähematki kindlust, et ta Bertat armastab. Ja see pole iseenesest sugugi halb."

„Kuidas?"

„See võib tuua meile pääsu."

„Ma ei saa sinu jutust aru."

„Kas sa siis midagi pole märganud?"

„Ei. Ehk mis ja kus siis?"

„Meil on see noor tüdruk kolmat nädalat majas, see pagulane. . ."

„Leena, meie õmbleja? Mis temaga siis on?"

„Sanna, ega sa mult ometi nõua, et ma silma- ja lillekeelt pean mõistma! Selle jätan naiste tarkuseks. Minu arvates vahivad kõik sellid himuralt Leenakese peale, sest tüdruk on musune — pagana musune!" Ja meister laksutas sõrme ja nilpsas keelt, nagu oskaks temagi sääraseist maiusist lugu pidada.

„Georg, ma mõistan vahet teha vaate ja vaate vahel," kõneles emand edasi. „Teistele sellidele on Leena silmahimu äratav tüdruk, Matiias Lutsile — kui ma mitte väga ei eksi — Matiias Lutsile aga rohkem. Teised sellid on kerged tiivaripsutajad, Matiias mitte. Tema on seks liiga tõsine, kaine, kaalutlev, kinnine..."

„Aga kui ta seda on — mida, tulise pihta, leiad sa siis tema pilkudest?"

„Ja, vaata, kui niisugune tõsine inimene armastab, siis ta armastab tõesti. Ta ei mängi. Ta pole liblikas, kes lendab ühelt õielt teisele."

„Kuule, Sanna, missugusest romaanist õppisid sa selle luulelise lause pähe?" naeris meister, end toolil õõtsutades.

„See on kogutud elutarkus," vastas emand. „Ma ei saa ülepea aru, kuidas sa nii tõsiste asjade üle, nagu on sinu lapse õnn, võid odavat nalja heita."

„Siis seleta mulle ometi, mida sa oma nähistest või oletustest õieti järeldad! Sa loed Matiiase pilkudest välja, et ta pole liblikas —"

„Ma loen tema pilkudest, et ta selle tütarlapse vastu kannab tundeid põues,“ parandas emand.

„Hea küll, ta kannab Leena vastu tundeid põues. Aga sa ütlesid ka, et ta pole liblikas, vaid tõsine, kaine, kaalutlev mees. Ja sel mehel on võimalik saada Georg Wittelbachi väimeheks, meistriks, suure maja, hea äri ning ilusa ümmarguse summakese omanikuks. Matiias Lutz poleks mitte tõsine, kaine ega arupidav mees, kui ta kõik selle ära annaks ühe sileda näokese eest, vaid oleks liblikas. Ja mina arvan, et ta ei ole liblikas. See on minu kaine ning kaalutud arvamine, ja seega on seik just seesama, mis ta oli ennemaltki.“

„Sa unustad armastuse, Georg! Armastus teeb imet ja teeb rumalusi.“

„Tõsise ja targa mehe suhtes vaevalt. Matiias Lutz on peale muu ka auahne, väga auahne. Kui see mees omale kord mingi eesmärgi on seadnud, siis ei luba teda paljas auahnus sihilt kõrvale käänduda või poolelt teelt tagasi tulla. Ma tunnen teda läbi ja läbi.“

„Armastus moondab inimese sootuks ümber,“ jonnis emand Wittelbach naiselise visadusega. „Me võime ju oma silmadega näha, kuhu armastus inimese õigelt teelt võib vedada. Kas pole meie oma laps seks elav näide? Kas ei taha meister Wittelbachi tütar endise X. valla talupojaga altari ette astuda? Või sa tahad öelda, et Berta on mõni edev ja ehakas tuulepea? Kas ta pole hoolsasti kasvatatud, kõrgesti koolitatud, kombepärase eluga vilunud küps tüdruk? Kas temagi pole tõsine, kaine ja tark, aga kuhu see nüüd kõik on jäänud?“

Meister Wittelbach tundis, et ta oli asjalikult lööduud, vähemalt välispidiselt. Ja siiski raputas ta uskmatult pead. Matiias Lutz —? Ei, see mees oli kõvast, kuivast puust. Selline puu ei kõmmeldu, ei punsu, ei pragune.

„Sa arvad siis — lühidalt öelda —, et Lutz taganeb Bertast ja võtab Leena — jätab meister Wittelbachi vara-

pärija maha ja kosib waese toatüdruku?" wõttis meister tõsisemalt sõna. „Wõi ehk arwad, et ta on kelm, kes kosib ühte ning armastab teist, abiellub ühega, rikub aga teisega abielu?"

„Ma ei tea ühte ega teist kindlamini arwata," wastas mamma. „Kust mina wõin teada, mis nõu on Matiiasel Berta wõi Leenaga. Wõib ju olla, et ta ei tea seda weel isegi. Ma kõnelen ainult sest lihtsast tõsiasjast, et ta waatab meie õmbleja peale isesuguste silmadega — silmadega, millest paistab minu arwates rohkem kui paljas pealiskaudne meeldiwus wõi tawaline sõprus. Ja minu soow oleks, et oleksin näinud õieti ja et Lutzist ning tütarlapsest saaks peatselt õnnelik paar, sest see teeks Berta õnnetule kirele lõpu ja meie saaksime oma lapse tagasi. Ma ei kahtle sugugi, et Berta selle pöörde pärast esiotsa palju kibedaid pisaraid walaks, aga aeg parandab kõik haawad, ka kõige raskemad, ja ma ei kardagi, et kord tund ei tule, kus ta naeratades tagasi waatab oma halwa unelma, oma weidra eksimuse peale."

„Sa oled asjale ilusa poleeritud lõpu teinud," wastas tislermeister mõtteis, „ja mul poleks selle wastu midagi. Aga ma kardan, et sinu hoone on liiga kõikuwale alusele ehitatud ning kukub seepärast ümber. Sinu terased silmad on seekord liiga palju näinud."

„Seda wõime ju järele katsuda, Georg. Et jõuda rutemini selgusele, esitan sulle järgmise kawatsuse: Püüa Lutzi sundida kõnelema. Pane ta kuidagi wiisi oma hingeolu tunnistama. See wõib ju sündida muu jutu seas parajal momendil ning tujul, üsna wabal, sunduseta kombel. Ja kui sa hawatsed, et ta on kahewahel, kõigub oma asjaga, satub kitsikusse, siis anna talle mõista, et tal Berta kohta lootust ei tohi olla ja nihuta teda seda tugewamini selle mususe ning mesise õmbleja poole, kes on sünni ja seisuse, kaswatuse ja hariduse poolest temasugusele kõigiti kohane. Siis hakkan mina Berta kallal uue meetodi järgi töötama."

„Ma panen aga imeks," ütles meister, „et Berta

silmad pole Lutzist mitte sedasama märganud mis sina. Harilikult olla ju armukadedad silmad kõigist kõige teravamad — nad näha läbi mitmetollise laua ja ka asju, mida pole olemaski."

„Sa eksid, et Berta midagi pole märganud. Ta pilk uurib vahet pidamata Lutzi nägu ja valvab alati nende mõlemate üle. Olen paar korda tähele pannud, kuidas ta seesmise tusa pärast kulmu kortsu tõmbas ja hambad kokku surus, kui Matiias õmblejaga sõnu ja pilke vahetas. Aga meie tütar on uhke. Ta tunneb oma väärtust. Seepärast ei karda ta selle külaplika poolt hädaohtu. Mis on sellel Lutzile pakkuda peale oma punaste põskede! — mõtleb Berta. Ja peale selle usub ta kaljukindlalt Lutzi ausust ja truudust."

„Sinule pole ilmas enam saladusi, mamma," ütles lõbus meister, sattudes jälle naljatujusse. „Sinu silm tungib ligimese neerudeni ja südamete sügavaimate soppideni, nii et hakka sind üsna kartma... Sinu käsku, Sanna, tahan muide parajal puhul täita. Ma panen poisi tunnistama, võid julge olla!"

Ta tahtis minna, aga emand peatas teda.

„Veel midagi. Leena on jaoskonna-ülemale ikka veel üles andmata. Kas sulle sellest viimaks siiski pahandust ei tule, et me teda siin peidame?"

„Tühja kah," lõi Wittelbach käega. „Esiotsa ei tea teda siit keegi otsida, ja teiseks, nagu tead, on nii jaoskonna-ohvitser kui ka politseimeister mu head tuttavad. Kahjuks on sekretär Rutov praegu puhkusel, nii et ma asja tema kaudu kubernerile veel ei saanud ette panna. Niipea kui ta tagasi jõuab, muretseme Leenale seadusliku kaitse. Ma arvan, me võime olla tema pärast üsna mureta."

Mõni päev hiljemini oli meister Wittelbachil asja oma teisepoole meeleteravust tõsiselt imestada. Sannalt saadud ülesannet täites meelitas ta Matiias Lutzi libedale ja — Matiias libises, kuigi ta veel ei kukkunud.

Nad istusid ühel õhtul mõlemad sõbralikus vestluses Hartmuthi juures. Meister oli kutsunud selli kaasa, nagu ta tegi seda sageli. Räägiti ühest, räägiti teisest asjast, kuni Wittelbach parajal kohal kaks lõnga sai kokku siduda. Nad olid ühe noore meistri proovitöö ja äriavamise kohta mõtteid vahetanud, kui Wittelbach nii suudmööda ja pool naljatamisi küsis, kuida siis olevat Matiiase meistriplaanidega lugu, kas ta neist juba ka und nägevat.

„Maksab nüüd minusugusel niisuguste asjadega pead murda!" püüdis Lutz veidi sunnitud naeratusel puigelda.

„No noh, miks siis mitte? Säärane tubli ja hakkaja käsitööline, nagu olete! Kui Matiias Lutzil ei ole meistrimõtteid, kellel siis veel?"

„Mis need paljad mõtted aitavad, kui kõik muu puudub."

„Raha või?" päris Wittelbach. „See puudus ei või nii suur olla, — olete ju hoidlik poiss. Aga kui teil enesel ei ole — eks siis ole teistel. Ustav mees leiab seda puru igalt poolt."

„Rahaga olgu veelgi kuidas on, aga eks te mäleta, meister, et mu õige nimi on Mait Luts — Luts ilma saksa sabata," naeris sell.

„Noh, saba pärast leiduks juba nõu," vastas Wittelbach, pealtnäha hajasalt oma klaasi vahtides. „Kosige mõni meistritütreke — ja saba ongi teil taga!"

Matiias nihutas end rahutult toolil, riivates meistrit luurava pilguga. Nähtavasti ei saanud ta aru, mida see õieti tahtis. Et hoida kerget naljatooni alal, kostis ta naeratades:

„Kosige — on kerge öelda. Aga kes annab sabata Lutsule meistritütrekest?"

„Miks mitte?"

Luts oligi libedal. Need kaks nii süütut sõnakest tõmbasid ta kiilasjääle. Matiiase ainus loomulik vastuküsimus praegusel seisukorral võis olla: Kas näiteks teie, meister Wittelbach, annaksite mulle oma tütrekese?... Meister Wittel-

bach ootas seda küsimust, tal oli kõrwalepõiklemiseks sünnis naljawastuski walmis, wastus, mis ei olnud „ei“ ega „ja“. Aga Matiias Lutz ei küsinud. Ta lõi ainult käega ja tegi ruttu teist juttu.

See oli meistri meelest kahtlane, wäga kahtlane. Tal oli üsna häbi, nii kahtlane oli asi! Sest mis ta oli praegu teinud? Ta oli sellele mehele oma tütart pakkunud — otsekohe pakkunud. Wähemalt pidi teine seda nõnda mõistma. Ja see mees ei wõtnud tema tütart wastu! Ta lõi käega ja tegi teist juttu...

Matiias Lutz aga mõtles: Weider! Minule anti käsk meistrilt sündsal silmapilgul ääri-weeri mööda wälja uurida, kas ta mulle oma tütart tahaks anda. Ja nüüd uurib meister minult, kas ma tema tütart tahan saada! Ja mina lammas löön käega ja teen teist juttu! Kui Berta seda teaks! Oo, oo, kui Berta seda teaks!... Aga ta lisas enesele lohutuseks juure: Aega ju weel on. Teinekord wõin astuda seda julgemini wälja. Kui ma mitte põhjani ei eksi, on Berta wanemad tõesti juba „muredad“...

„Terwiseks!“ hüüdis meister Wittelbach.

„Terwiseks!“ wastas sell Matiias.

Ja nad lõid klaasid sõbralikult kokku.

Meister Wittelbach ei tahtnud aga jääda poolele teele seisma. Kuna ta klaasi pikkamisi suu peale pani ja aeglaste lonksudega jõi, pidas ta aru, kuidas jalga teise sammu astumiseks wälja pista. Muidugi ettewaatlikult.

Tükk aega räägiti muist esemeist, kui meister Wittelbach korraga ohkas ning maha sai tuliuue wäitega, et igal inimesel olewat oma mured. Ühel enda, teisel ka weel wõõraste asjadega. Leena Paju lugu näiteks...

„Kui nad nüüd wiimaks ometi tulewad ja ta mu majast leiawad,“ ütles ta, wedades lauale tuletikuga looklewaid jooni, „siis ei tea tõesti mitte, mis pean tegema. Mõisnikul on õigus oma inimesi taga nõuda ning politseil kohus passita isikuid walda tagasi saata.“

Matiias Lutz sai teraseks, väga terasekS.

„Aga te lubasite ju härra Rutowi kaudu —"

„Tean küll, armas Lutz, aga seda härrat pole praegu kodus. Waheajal wõib mõndagi sündida. Teie oskate isegi oletada, et parun laseb kadunut praegu kõikjal otsida, nii maal kui linnas. Mingi kogemata tuul wõib wiia politseile haisu ninna, nad tulewad minu juure — ma ei tea siis, mida pean neile ütlema."

„Ega te tütarlast ometi neile kätte ei anna!"

Ahaa — mõtles meister — juba jälle kiilal!

„Mis ma neile siis pean wastama?" küsis ta.

„Et teie majas niisugust inimest pole — iseendast mõista."

„Aga kui nad ei usu mind ja otsiwad maja läbi?"

Jah, siin oli Lutzki nõutu. Ta sõrmed, mis mängisid pudelikorgiga, tuksusid ärewalt.

„Siis peaksite asja otsekohe kuberneri ette kandma," ütles ta wäga tõsiselt.

„Teeksin seda meeleldi, kui wõiksin sest midagi head loota," wastas meister. „Aga me teame, et kuberner on ka ainult Eestimaa rüütel, ja kui palju maksab minukese sõna nii kõrge härra ees! Kui kuberner midagi teeb, siis ta teeb seda ainult mõjuwa mehe palwel. See mees aga puudub meil praegu."

„Aga midagi peab ometi sündima!" hüüdis Lutz suurema ägedusega, kui just waja oleks olnud. „Inimest ei wõi ju ometi kiskjale küüsi wisata! See oleks lihtsalt nurjatu! On siis iga õigus maa pealt lõppenud?"

Meister Wittelbach silitas naeratades lõuahabet.

„Na nah, Lutz, te lähete ju üsna metsikuks!" tähendas ta. „Aga on ju ka arusaadaw, et asi teile nii sügawasti hinge torkab..."

„Minule?"

„Ja, ja, teile, just teile," ning meister Wittelbach pigistas kawalasti itsitades teise silma kinni. „Wõi arwate, et meie kõik pimedad oleme majas? Hehee, ei, waid ka meie

näeme, et Leenakene on kena laps ja et see kena laps meie Lutzile meeldib — enam kui meeldib!... Aga, kirewase pärast, mis sest siis wiga? Teil pole waja seda sugugi häbeneda!“

Meistri wiimane hüüd oli täiesti põhjendatud. Kui isand Lutz lõi esimeste usutawate lausete juures näost walgeks, siis tulwas ta palgesse nüüd äkki sügaw puna, see wastu tahtmist pealetikkuw puna, millest lahti ei saa mõned wilunud kurjategijadki.

Matiias oli meistri kahtlustusest nähtawasti nii ehmunud, et ta esiotsa sõnagi ei lausunud, ei asja poolt ega wastu. Ja kui ta wiimaks hakkas salgama — agarasti, peaaegu pahaselt —, oli see juba hilja, ja ta tunnetas isegi, kui wähe see mõjus. Tema suur agarus aitas meistri arwamist pigemini tõendada kui ümber lükata.

Meister aga, kellel näis noormehe kitsikusest kahju olewat, keeras jutu heldesti uuele esemele. Ta wõis ju ka suurmeelne olla, — oli ta ju eesmärgile jõudnud, abikaasalt saadud ülesande siledasti sooritanud.

Warsti lahkusid mõlemad restoranist. Teel oli sell mõttes ja sõnakehw. Maja eeskojas, enne kui Wittelbach hakkas trepist üles astuma lõi ta Lutzile isalikult õlale ja ütles:

„Pole wiga ühtigi. Nali jääb naljaks.“

„Loodangi, et see ainult nali oli,“ ütles sell, ja ta häälest kuuldus ärritus.

Wittelbach aga astus tasakesi wilistades astmelt astmele...

Sel ööl jäi Matiias alles wäga hilja magama. Meister Wittelbach oli ta unerahu wõtnud. Kuis tuli see mees sellisele mõttele? Mis oli Leena ja tema, Matiiase, wahel sündinud, et säärastele oletustele wõidi maad anda? Mitte kõige wähemat. Et neiu Paju oli meeldiw laps — õige küll. Aga ta meeldis ju kõigile majas, mitte temale üksi, ja see paljas meeldimine ei wõinud ju arwamistele, nagu neid meister ilmutanud, anda mõistlikku alust.

Noormees oli otse ehmunud meistri põhjendamata awastusest. Meistri sõnad kandsid ta hingesse midagi, mis oli seal enne tundmata, panid kihama, mis enne sügawasti uinunud. Lutz hakkas mõlema käega pea ümbert kinni ja küsis enesest: mis tähendab see torm tema põues? Miks sattus ta naljatusest, millega noori inimesi ju ikka nokitakse, nii suurde ärewusse? Kas ta ei olnud Berta Wittelbachiga salaja kihlatud, kas ta polnud temale truudust tõotanud, kas ta ei tahtnud oma tõotust mehiselt pidada, kas ta ei wõidelnud temaga ühes tulewiku pärast, mis talle kõik rüppe pidi heitma, mida ta elult igatses — au, rikkuse, lõbusa, muretu elu? Tohtis ta teelt selle eesmärgi poole mõtteski kõrwale astuda? Tohtis ta saada teise ja iseenese wastu mõtteski sõnamurdjaks, äraandjaks? Eks ta olnud mees, mitte poisike, mitte kerglane? Kas tal polnud kaine, kaalutlew aru peas, mis näitas talle nagu hele küünal kord jalge alla wõetud rada?

„Tühi lori kõik!" sosistas ta ja tõukas jalaga wihaselt wastu nari otslauda. „Meister, kelm, tahtis mind ainult proowile panna. Ja mina, narr, läksin lõksu! Näilikult — tema arwates. Ma punastusin nagu poisike ega saanud sõnagi suust. Rumal kahtlustus tuli liiga äkitselt, ootamatult, ja see oli wihapuna, mis woolas mulle põske. Aga meister arwab nüüd teisiti, ja see on paha, hirmus paha! Seda pahem, et ta mulle mahti andis, m e e l e g a mahti andis paluda temalt otsekohe Berta kätt, mis mina aga lollist peast tegemata jätsin... See kõik waja jälle heaks teha, olgu see mu ülem mure. Ma tahan — jah, t a h a n kõik jälle heaks teha."

Selle kangelasliku otsusega pööras Matiias nii räpakalt teise külje, et nari wõbises ning nagises ja ülal, teisel korral magaw sell unes hakkas urisema. Lutz kiskus waiba üle kõrwade ja arwas, et ta nüüd wõib jääda rahuga magama. Tühja kah. Kell lõi kaks, lõi kolm, lõi neli — Matiias leidis enda ikka weel, iseenesele pea teadmatult, samade mõtete kallal nokitsewat, hakates ikka jälle otsast peale, kui ta enda juba lõpul arwas olewat. Oleks ta olnud enda wastu awa-

lam, poleks tal olnud enese eest midagi varjata, enese vastu võidelda — ta oleks jõudnud kergemini selgusele ja unerahule, hoolimata sellest, et ta seisukord oleks olnud täiesti uueks muutunud. Aga ta võitles peidetud vaenlase vastu, ja see ärritas, kurnas, piinas teda. Ta ihu oli võitlushigiga kaetud, kui ta silmad suure valge ajal viimaks kinni läksid.

Meister Wittelbach andis oma kordaläinud diplomaadi-teosest emandale teisel hommikul aru.

„Sa pole minuga kunagi rahul, Sanna," algas ta, tossavat pruukosti-sigarit ühest suunurgast teise lükates. „Aga täna pead mulle patsi lööma ja tunnistama, et su vanamees ei jää peene, lihvitud kavaluse poolest sinust endast poolegi maha. Võib olla, et käib sinust ülegi. Kardan nimelt, sa ei oleks rotti nii ilusti lõksu ajanud kui mina."

Mamma Wittelbach, kes polnud oma teisepoole süütule huumorile kunagi suuremat mõistmist või lugupidamist vastu kannud, vaatas talle harilikul pooltusasel pilgul küsivalt otsa.

„Ma räägin muidugi Matiias Lutzist," lisas meister, vajudes peale einet hubaselt vägevsuurele biedermeieri-diivanile. „Ja et olla otsekohene, tahan sulle kohe oma imestust ja aukartust tunnistada sinu võime üle lugeda teiste inimeste südameid nagu aabitsat. Sul on õigus, mamma, Matiias Lutz vaatab erilise pilguga Leena Paju peale."

„Ahaa!" Ja mamma Wittelbach võttis ruttu ka istet.

„Kentsakas on selles asjas aga, et poiss ise oma pilgu eripärasusest midagi ei näi teadvat. Ta kukkus nagu pilvist, kui ma talle oma ilmutusega lõin kopsti pähe. Ehmus, jäi mulle lahtise suuga otsa vahtima, tõmbus siis punaseks nagu kärbseseen... Mis sa sellest arvad, mamma?"

„Väga loomulik," arvas mamma, „ta ei olnud ise veel otsusele jõudnud, et ta Leenat armastab. Ta elas mõttes, et ta süda on Berta päralt, või vähemalt oli tal kindlaks kavatsuseks võetud Bertaga ühineda, et oma auahneid plaane teostada. Senini kõneles ainult ta pea, aga nüüd korraga astus süda vahele."

„Sul näib õigus olevat, Sanna, sest ega ta muidu oleks tagasi lükanud Berta Wittelbachi käe, mida mina talle pakkusin. Ptüi, kurat — mul praegu veel häbi!"

„Sina pakkusid temale Berta kätt?"

„Muidugi. Pakkusin otsejoont, ja tema ei võtnud vastu."

„Või see oligi sinu ‚lihtvitud katvalus'?"

Wittelbach naeris.

„Seda oli see siiski. Muul viisil poleks ma iganes nii kindlale selgusele jõudnud. Sa ära karda, et ma talle suu sisse ütlesin: Lutz, ma annan sulle oma tütre naiseks, aga ma panin talle sõna suhu, millega ta mu tütart oleks võinud küsida, aga temake neelas selle saatusliku sõna kõhtu."

„Ta ei küsinud mitte?"

„Vait oli nagu mutt."

„Siis oli mu oletus õige — kolm korda õige!"

„Kahtlemata õige," kinnitas meister ning jutustas nüüd mammale terve loo viimase kui täpini.

Aga tal oli asja pilla üllatatud mõjust, mis tuli emandas lõpuks nähtavale. Mäherdused vastikud tunded elavad küll niisuguses emasüdames rahulikult üksteise kõrval! Emand Wittelbach oli senini pidanud oma lapse päästeks, kui Lutz taganeb Bertast, ja ta oli sellest tunnud suurt rõõmu. Nüüd aga, kus see lootus täitumas, sai ta pahaseks.

„Vaata mul külapoissi!" pigistas emand sapisel kibedusel oma kitsaste huulte vahelt. „Tema põlgab ära Wittelbachi tütre, ja kelle pärast? Selle — selle toatüdruku pärast! Aga ma olen ju ikka öelnud — mis talupoeg **on**, see talupojaks **jääb**!... Jumala pärast, Georg, sellest ei tohi linnas keegi kuulda saada! See oleks ju veel hirmsam, kui et me temale oma tütre oleksime annud!"

Meister puhkes uuesti suure häälega naerma.

„No, nüüd on vaene Lutz ka veel süüdi, et ta su tütrele kosja ei tule! Teeks ta seda, siis saaks ta **selle** häbematuse eest sõimata!... Ütle ise: mis ta õnnetu peaks õieti peale hakkama, et sinu rahulolemist teenida?"

„Ma mõistan ju, see kõik on Berta süü," wabastas emand enda kitsikusest. „Jumal andku talle ometi nüüd õiget aru, et ta teeks asjale lühikese lõpu! Ma hakkaksin siis nagu uuesti elama."

Meistri nägu widunes korraga tõsiseks.

„Sina küll, aga kas ka Berta?" ütles ta. „Sa ise kõneled armastuse wõimust ja wägewusest imejutte; kas sa ei karda, et kui sinu laps seda meest tõesti armastab, milles pole kahtlust, temast ilma jäädes saab õnnetuks?"

„See jäta minu mureks!"

„Ja, ja, sinu mureks!" osatas Wittelbach ja tõusis pikkamisi istmelt. „Minu meelest on lugu ühte- ja teistpidi okslik. Tühi teab, see poiss on mulle südame külge kaswanud, ja kui siin pagana Tallinnas poleks nii palju lõugu, ta oleks ammugi rahuga wõinud mu tütrele kosja tulla..."

Ta wiskas sigariotsa ägeda käeliigutusega tuhatoosi ja läks ruttu uksest.

Mõni minut hiljemini ilmus Berta mamma juure. Oma helkjas hommikurõiwas, hooletult ülespistetud juustega, diskreetselt puuderdatud — emand Wittelbach oli muide lühinägeline — näis ta tõesti kahwatuna ning haiglasena, ja ta mõistis enda silmawaatele, liikumisele, terwele olekule nii wäsinud ja roidunud paiste anda, et kaastundliku emasüdame läbistas walus piste. Haruldase õrnusega süleles ning suudles teda emand Wittelbach.

„Halb öö jälle selja taga?"

Tüdinenud käelöök wastuseks.

„Papa saadab warsti teatripiletite järgi. „Orleans'i neitsi" täna..."

„Ma tean, mamma."

„Kas waatasid kleidiriide proowid juba järele? Mul on pärast lõunat aega — "

„Sellega pole häda. Ma ei ole weel midagi walinud."

„Kas tead ka uudist, Berta? Heinrich Müller kläutanud eile õhtu oma noorikut. Riid majas! Juba nii wara riid ja

tüli lahti! Kas ma ei öelnud kohe, et see abielu ei saa iialgi õnnelik olema! Niisugune toores, harimata inimene, nagu see Müller! Jah, nüüd võtaksid vanemad tütre tagasi, aga —"

„Mamma, see ei huvita mind sugugi," ütles Berta tusasel küllastumusel. „Ütle mulle parem, kui kauaks jääb veel see võõras tüdruk meie majja?"

„Leena?"

„See nõndanimetatud õmbleja, kellel pole midagi õmmelda."

„Kuidas? Leenal on ju iga päev tööd!"

„Mida vägisi otsitakse."

Ahaa, mõtles mamma, juba tuli takus! Kas ma ei haavatsenud õieti!

„Aga, armas laps, sa tead ju, kuidas lugu selle tütarlapsega on! Me peame teda eneste juures peljus ega või teda ometi uulitsale visata, kus ta satuks politsei näppu."

„Aga teie jääte tema pärast ise viimaks kimpu! Mis siis, kui papa pannakse jooksiku varjamise pärast paariks nädalaks kinni?"

Emand Wittelbachi seesmine inimene naeratas.

„Küllap papa teab, mida ta teeb," vastas ta vaigistades. „Ta ei näi midagi kartvat. Ta ei varja ju kedagi kurjategijat, vaid süüta inimest, keda taga kiusatakse."

„Süüta inimest!" hüüdis Berta, ja ta nägu avaldas kasvavat ärevust. „Kust te võite teada, et ta on süüta? On teil vähemat kui tunnistust tema süütuse kohta? Te usute ju ainult, mida ta teile kõneleb, ja see võib olla väga hästi vale. Kust te teate, et te mitte mõnd varast ei varja, kes pani karistuse eest pakku?"

„Berta, sa ei usu vist isegi, mida kõneled! Kas on siis sel tütarlapsel kurjategija nägu? Ta tõi ainult pisukese kompsu kaasa — vargasaaki selles vististi ei olnud..."

„Teie otsustate siis palja näo järele!" naeris mamsel Berta lõikavalt. „Nagu ei oleks kelmidel tihti kõige siledam nägu! Mul on kindel aim—s, et selle tüdrukuga pole kõik

asjad küllalt õiged. Selle eest wastutawad mulle tema kawalad silmad.“

„Ma leian, et Leenal on ilusad ja seejuures haruldaselt wagad, armsad silmad,“ õhutas mamma takka, sest tema „töö“ tütrekese kallal oli näilikult waremini alganud, kui ta eeldanud. „Ja seda on ka kõik teised majas tähele pannud. Iseäranis meie sellidele näiwad Leena silmad wäga meeldiwat.“

Emand Wittelbach märkas selgesti, kuidas tütre pihast käis tuksatus läbi, kuidas ta pilk korraga sai kiirgawa läike.

„Seda pole imeks panna, sest see waga tuiwike mõistab oma silmi üliosawasti klõpsutada. Päris häbi on seda juba waadata! Ta püüab ju meelega meeste tähelepanekut endale juhtida, nii suu kui silmadega. Ja seda kõik sallitakse meie ausas majas!

„Ma pole mitte märganud, et Leena oleks alp ja edew,“ tähendas emand kannatliku rahuga. „Ütle mulle parem, mis on sul õieti selle tütarlapse wastu? Minu arust otsid sa talle sihilikult süüdi.“

Wihane inimene on wahel kogemata awameelne. Berta Wittelbach käratas:

„Ma ei salli teda! Ta oli mulle esimesest pilgust saadik wastumeelt!“

„Aga seks peab sul olema ometi põhjusi!“

„Neid põhjusi mainisin ju praegu. Leena pole see karske tütarlaps, kelleks sina teda pead. Ma nägin ometi eile õhtu, kuidas ta all kojas ühe selliga salaja westles.“

„See sell pidi olema wist küll isand Matiias Lutz,“ torkas mamma süütuimal näol. „Temasse näikse nimelt Leena ilusad silmad kõige sügawamini mõjunud olewat, kui ma õieti olen tähele pannud.“

Piste tungis Bertale otsekohe südamesse. Seda tunnistas sinakas wari, mis põgenes ta näost äkitselt üle, ta sõrmede kramplik wärin ja ta silmad, mida ehmatus oli laiali kiskunud. Asjata püüdis ta oma rahu püsitada, asjata ükskõikset nägu näidata.

„Sina oled seda tähele pannud?" lipsas tal hüüe suust, kusjuures ta ainult sõna „ka" sai alla neelata. Aga sedamaid ära nähes, et ta oli ettewaatamatu olnud, ruttas ta roojale liiwa peale raputama.

„Härra Lutzile ei saa tüdruku edewus häda teha, seks on ta liiga tõsine ja mõistlik mees," ütles ta isewärki piiksuwa häälega. „Sell, kellega Leena pimedas kojas kudistas, ei olnud mitte Lutz. Ma arwan aga, et sinu ja isa kohus oleks seepeale waadata, et meie maja puhtust ja au ei rikutaks. Ma ei saa näiteks aru, miks sööb Leena meie üldises lauas, sellide seas, lõunat ja õhtust. Kas ta ei wõiks wäga hästi süüa Liisa ja Tiinaga köögis?"

„Aga ta pole ju mitte meie tüdruk, waid õmblusmamsel, armas Berta, sest ta kõneleb ju saksa keelt. Teda panna köökitüdrukutega sööma — see ei lähe. Iseäranis nüüd mitte, kus ta juba üldises lauas on hakanud sööma. Kuidas tahaksime säherdust muutust põhjendada?"

„Põhjendada? Mis põhjendust on siin waja? Kas ei wõi perewanemad majas käskida, kuis tahawad? Ja kas ei anna selle tüdruku edewus põhjust küllalt teda sellidest eraldada?"

Emand Wittelbach wäristas pead, näoilme täis tarka õiglust.

„Papa ei lubaks seda iialgi, sest ta pole Leenast midagi paha märganud. Küll aga kiidab ta sagedasti tema tasast, alistuwat iseloomu ja ta wirkust. Ma ei mõista ka, mis kasu sinul sest oleks, kui Leena mitte üldises lauas ei sööks, waid köögis. Niikaua kui ta meie majas on, puutuwad sellid temaga ikka kokku, nende seas ka — Matiias Lutz... Sinust kõneleb ainult armukadedus, kulla laps, sõge armukadedus!"

Berta walgete põskede üle lendas äkiline palawikupuna. Ta litsus huuled kõwasti kokku, sest ta märkas kahetsedes, et ta tuhinas oma tõsiseist tundeist juba liiga palju oli ilmutanud.

„Armukadedus?" hüüdis ta naeruga, mis püüdis olla piirita põlastav. „Sellele talupliikale peaksin mina kade olema? Seda ei suuda sa ju isegi uskuda!"

Emand Wittelbach pidas endamisi aru, kas ta ei peaks tütrele ilmutama, mis ta Lutzi hingeolust Leena suhtes mehe käest praegu oli kuulnud. Aga ta jõudis otsusele seda mitte teha. Parem oli, et Berta saab ise tõe kätte, milleni ju palju aega ei võinud minna, kui sellekohased nähised olid õiged. Muidu oleks tütar võinud arvata, et vanemad otsivad tühje kahtlustusi või püüavad tagaselja kavaluse ja kiusuga teda armastatud mehest lahku ajada. Berta parandamiseks oli mõjusam, et ta silmad läheksid iseenesest lahti.

Ühe naaberemanda ilmumine tõi ema ja tütre vaidlusele lõpu. Külalist teretanud, leidis Berta varsti põhjuse kaduda võõrastetoast oma pisukesse kambrisse, mille ukse ta enda järel lukutas.

Ta vajas rahu, tahtes oma mõtteid koguda, tundeid korraldada. Ta peas ja põues oli kõik segi aetud. Ja seda oli teinud üks ainus tähendus ema suust. Matiias Lutz ja Leena — ema oli mõlemat nime maininud ühenduses. Või juba temagi märkas midagi! Märkas sedasama, mida Berta isegi. Kinnitas, mida Berta oli kartnud, tõendas taga, mida Berta oleks meeleldi valeks pidanud.

Mamsel Wittelbach oli emale õigust tunnistanud: ta vaatas esimesest hetkest alates vaenliku pilguga selle tütarlapse peale. Kui nad seisid esimest korda vastastikku ja Berta silm lihvatas üle neiu saledast, aga täidlasest kujust, ta kõrgest, puhkevast rinnast, ta lapselik-roosast õitsvast näost, karjatas äkiline aimdus ta rinnas: See isik on sulle kardetav! Sinu ees seisab su vaenlane, kelle eest pead hoiduma! Selle inimese noorus ja iludus teevad ta kardetavaks; kuid veel midagi: see armsus, mis paistab tal silmist, ja see mõnu, mis kuuldub ta kõnest. See peab mõjuma i g a s s e mehesse, ja Matiias Lutz on ka ainult mees.

Nõnda oligi. Kardetud mõju tuli paraku peagi esile. Kõigi meeste juures. Ja Matiias Lutz oli ka ainult mees. Näis pealegi, kui oleks tema olnud kõigist kõige nõrgem — tema, keda Berta oli pidanud kõige tugewamaks. Wõi oskas ta end waid wähem walitseda kui teised? Wähem warjata, sest et ta oli sääraste asjadega wähem wilunud? Wõi leidis ta Leena juurest weel midagi, mis jäi teistele nägematuks?

Olgu kuidas on — Berta kahtlus oli äratatud ja kaswas iga päewaga. Põhjused seks olid ju õieti üsna wäetikesed. Söögilauas mõni äraandlikult säraw pilk, mõni soojaks wäärataw sõna, wõi kogemata punastus. Ehk mis süüdistaw tunnistus oli seegi, et Berta neid eile õhtu all eeskojas oli kuulnud mõnd ükskõikset sõna wahetawat ja näinud teineteisele wastu naeratawat? Ehk see, et nad läinud pühapäewal, kui Leena tuli kirikust, Rataskaewu uulitsa otsas arwatawasti kogemata kokku said ja seltsis koju tulid — lugu, mida Berta balkonilt juhtus nägema? . . . Aga kiiwuse kaalul saab udusulest tinatomp. Kiiwane silm teeb igast warjust tondi, kiiwane kõrw igast sõnast truudusemurru ja äraande.

Nõnda sai ka wäike sõnawahetus, mis Bertal Matiiasega paar päewa pärast Anija meeste peksmist Leena pärast olnud, tema meelest tagajärel iseäralise tähenduse. Berta oli oma wõõristust seeüle awaldanud, et noorel tütarlapsel häbi polnud töötuppa poolalasti meeste juure ilmuda ja et tal olnud niisugune lihunikusüda wõida näha nende werist ihu. Muidugi tahtis mamsel Wittelbach selle etteheite kaudu oma tundepeenusest ja hingeelu õrnusest, mille kõrgem kultuur ning haridus soetanud, peigmehele märku anda ja ühtlasi ärkawa kadeduse tõttu Leena peale toorusе ning harimatuse warju heita. Aga ta sõnadel oli Matiiase kohta hoopis wastupidine mõju.

„Häbi?" küsis wiimane. „Inimesel peaks häbi olema hädalisi aidata?"

„N a i s t e r a h w a l sel puhul wististi," kinnitas Berta kindla rõhuga.

„Aga mind liigutas see häbitus ja mind liigutas ka selle noore, õrna tütarlapse meelekindlus ja endawalitsus, mis teda lubas weriseid haawu pesta ja siduda — waade, mis ajas minule ja teisele kõwale mehele närwiwapustuse peale."

„Maitseasi!" kehitas Berta põlastawalt õlgu.

„Mitte maitse-, waid tundeasi," tähendas Matiias kaunis terawalt. „Minu süda wähemalt tunneb nõnda. Ja et ka Leena ‚lihunikusüdames' ei puudu tunded, osutus sellest, et haawatute walu haaras teda hinge põhjani. Ainult tundmuste sunnil ta tuligi hädalistele appi."

Kui mamsel Wittelbach praegu nende sõnade peale mõtles, arwas ta enesel kindla tunnistuse käes olewat, et Matiias on kõige paremal teel temale — wähemalt südame poolest — kaotsi minema. Mitte ainult wastase noorus, ilu ja armsus ei köida teda, waid ka selle seesmine inimene, tema hingeomadused, ta meelelaad. Mis wõis kardetawam olla kui see!

Oma armukadedusest polnud Berta tänini weel kellelegi selgemat märku annud, ka Matiiasele mitte. Mammal oli õigus, kui ta ütles, et Berta uhkus, iseteadwus ja kõrge endahinnang teda keelasid kohe kõige pahemat kartmast. Meister Wittelbachi tütar kaalus mõistliku mehe silmis ikka weel rohkem kui keegi külatüdruk kõige oma nooruse, ilususe ning armsusega, ja ‚mõistlikuks' meheks pidas mamsel Wittelbach Matiias Lutzi siiski weel. Sest ta tundis tema auahnust, nagu papa ja mammagi, tundis tema püüet elus kõrgemale tõusta, tema himu tähtsuse, wõimu, rikkuse järgi. Matiias Lutz wõib waesest neiust meelehead tunda, temale südamegi kaotada — seletas Berta endale — aga nii narr ei ole ta ometi, et ta temaga eluliitu sobitab ja kõik maha jätab, mida ta hing nii wäga oli ihaldanud. See oleks ebaloomulik — wähemalt Matiiase taolise mehe kohta. Ja see oleks autu — Matiias aga ei ole mitte autu. Ta pole weel kellelegi sõna murdnud — tahaks ta seda siis esimest korda oma mõrsjale teha?

See oli Berta lohutus. Paraku poolik lohutus. Sest missugune mõrsja, armastav mõrsja, kannatab siis, et keegi teine varastab peigmehe südame, kuigi ainult mööödumiseks, sekssamaks korraks, ilma tõsisemate tagajärgedeta? Ja see hädaoht oli siin ähvardamas, niikaua kui kahtlane tütarlaps jäi maija ja — samasse linna. Jah — samasse linna — ka see oli kardetav. Oleks igaks puhuks parem, julgem, mõnusam, kui ta läheks jälle maale tagasi... Maale, kus parun ootab teda igatsusega...

Rumal politsei, et ta teda ikka veel ei leia! . . . Aga kuidas võib politsei teda leida, kui tal aimugi pole, kus ta on? . . . Kui keegi pistaks politseile ninna, kus linnuke peidus? . . . Kui seda ometi keegi teeks! . . . Aga kes? . . . Kes?...

Berta Wittelbach hüppab toolilt ja kõnnib suure rutuga üle toa mitu korda edasi-tagasi. Ta kahvatuks puudertatud näole ilmuvad heitlevad punatäpid. Ta kitsas, madal rind tõuseb ja vajub. Korraga sirgub ta pikk, helevalge, kõhetu käsi sule järgi kirjutuslaual, paberi järgi, tindi järgi... Ta vajub toolile ja hakkab kärmesti kirjutama.

See ei ole vist mitte kerge ja lihtne kiri, mis mamsel Berta kirjutab, sest ta kriipsutab sõnu ühtepuhku maha, loobub kirjutatust, rebib lehe katki ja võtab uue, mis sünnib korduvalt. Ja vist ka ilus ei ole see kiri, sest et mamsel Berta nägu ei ole kirjutades ilus. Hoopis inetu on aga muie, mis mängib ta kitsaste huulte ümber, kui ta valmis kirja viimaks paneb ümbrikku ja sosistab:

„Saame näha, kumb võidab!"

13.

Politsei.

„Meistri-isand, teid palutakse üles tulla."

„Kes palub?"

„Wartal*) on üleval."

Meister Wittelbach waatas wilksti Liisa otsa. See mehesuurune ja mehetugewune tüdruk, päris Simson seelikus, wärises kõigest kehast ja ta heitunud nägu tuletas wärwilt tohletanud kaalikast meele.

„Mida ta tahab?" päris Wittelbach.

„Ei mina tea, mind kästi aga meistrit kutsuda."

„Kus on Leena?"

„Leena saime sahwrisse peita."

„Ma tulen kohe."

Meistril läks arupidamiseks weidi aega tarwis. Mida wõis politsei-ametnik temast soowida? Peale Leena asja ei tulnud talle ühtegi muud meele. Olid nad sellele siiski wiimaks jälile saanud! Arusaamatu ainult, kuidas.

Matiias Lutz lähenes töötawate sellide seast meistrile. Ta oli kõige lähemal seisnud ja Liisa sosinast sõna „wartal" wälja kuulnud.

„Mis wiga, meister?" küsis ta tasahiljukesi.

„Jaoskonna-ohwitser olla majas."

Mis puutus selli näokarwasse, siis ei annud see kolletuses Liisa omale palju järele.

---

*) Linna jaoskonna-ülem (sõnast Quartaloffizier).

„Kas teate, mispärast ta tuli?"

„Mitte põrmugi. Ainus põhjus võib see olla, mida isegi tunnete."

„Ja mis te talle vastate?"

„Selle üle pean praegu nõu."

„Kas ta on Leenat juba näinud?"

„Ei."

„Siis laske Leena uksest välja ja öelge, et teda ei ole majas."

See nõu näis Wittelbachile esimesel silmapilgul kõlblik olevat. Siis aga raputas ta pead.

„Enne vaatame järele, kas meie majaust mitte ei valvata."

Nad astusid teineteise järel töökojast välja eeskotta. Sellid ja õpipoisid vahtisid neile imetsedes järgi. Meister käskis Lutzi ukse vahelt ettevaatlikult uulitsale luurata.

Õige! Ühe vastasseisva maja hoovivärava vahel seisis politseisoldat, vööl päratu pikk „juustunuga", nagu sääherdust mõõka nimetati. Ta näis hoolega Wittelbachi ärisilti uurivat.

„Ei ole midagi parata," ütles meister, näpp otsaesisel. „Kõige parem on, ma jutustan talle loo ära ja püüan heaga saavutada, mis iganes võimalik."

„Meister, päästke tütarlaps! Muidu tarvitan vägivalda!"

Kõige härdam, tungivam palve ja kõige vihasem ähvardus oli selli hääles nii mõjuvalt ühendatud, et see tungis Wittelbachile hinge põhjani. Meister isegi tundis tütarlapsest halastust ning Leenat ootav saatus täitis ka teda õudse tundega. Aga see, mida Matiiase suu ilmutas, oli enam kui ligemisearmastus, see oli juba hõõguv mehe kirg, mille lähem tuulehoog lõkkele puhus.

Wittelbach pani käe selli õlale.

„Ma olen aus mees, Lutz. Ma teen kõik, mis minu võimuses. Selle peale võite igatahes julge olla."

„Ma tänan teid, meister!"

Ja Matiias pigistas tal kramplikult kätt.

Alal leidis Wittelbach temale tuttava politseiametniku üksinda võõrastetoas istuvat. Arvatavasti hoidusid Sanna ja Berta kardetavast külalisest, iga viisakuse vastu, hoolsasti eemale. Toolilt tõusis suur, sõduri laadi mees hallide vurrude ning pikkade võituud käherjuustega aeglaselt üles ja astus kätt sirutades meistrile vastu.

„Suur au saab mulle osaks, tõesti suur ning haruldane au," algas Wittelbach oma rõõmsal, lõbusal taotlusel ning viisakaima naeratusega, kuna ta kummardades surus ametniku kätt. „Olen ainult uudishimuline, millega ma püha hermandaadi võiksin teenida. Et ma seda meelsasti teen, härra Maiwald, selles ei või teil kahtlust olla... Olge nii lahke!"

Ta tähendas aulikult tooli poole ja võttis krabinal ühe senini puutumata sigarikasti lahti.

„Võtke heaks! Loodan, see mark leiab teie kiituse. Sünnipäeva-kingitus. Salakaup Hollandi laevalt, kui seda politseile tohib ilmutada."

„Politsei kõrvad on kurdid, kui ta saagist osa saab," naljatas jaoskonna-ülem vastu, kuna ta kastist ühe kullakarvalise ja punavöölise tubakarulli tänades välja võttis. „Ma tulen väikese ametliku asja pärast," algas ta siis, kui Wittelbach talle oli tuld annud ja mõned sinised rõngad juba õhku lasknud.

„Ametliku asja pärast?" küsis meister kergel imetlusel. „Ega ometi mõni võistleja äris või kaardilauas mu peale pettusekaebust ole tõstnud?"

„Ei, sest vist pole nende enestegi südametunnistused mitte puhtad," naeris härra Maiwald. „Mul on teine asi. Teie juures töötab üks õmbleja, nimega Leena Paju?"

Ahaa — mõtles Wittelbach ja hakkas korraga kangesti köhima, nagu oleks havanna suits talle kurku läinud.

„Leena Paju?" kordas ta tüki aja pärast. „Ma'p teagi õeti, mis ta liignimi. Üks õmbleja, keda Leenaks kutsutakse, on mul aga tõesti majas."

„Kaua juba?"

„Kolm nädalat on wist täis."

„Ja ta pole minu juures weel mitte üles antud? Mitte majaraamatusse kirjutatud?"

„Ei."

„Miks mitte, kui tohin küsida?"

„Kolmel tähtsal põhjusel, härra Maiwald. Esiteks elab Leena Paju minu majas üksnes ajutiselt; teiseks on ta siin oma tädi, minu köögitüdruku Tiina, juures ainult külalisena; kolmandaks ei ole tal peale leeritunnistuse mingit paberit kaasas, millega teda oleks wõinud politseile üles anda."

„Aga see on wäga halb, härra Wittelbach! Te teate ometi, et wõõras inimene ei tohi nii kaua, peale kolme nädala, majas elada, ilma et teda politseisse üles oleks antud, olgu tunnistustega wõi ilma nendeta."

„Halb wahest minule — tüdrukule oli see wäga hea," wastas meister rahuga. „Ja nüüd palun wastata minu alandlikule küsimusele nii ausasti, kui see politseil wõimalik: Kust teadsite, et keegi Leena Paju minu katuse all wiibib?"

„Seda tüdrukut otsib maapolitsei juba ammugi taga ning meie kaudu ka linnast."

„Aga see ei seleta weel mitte, kust maa- ja linnapolitsei nüüd wiimaks teada said, et otsitaw on meister Wittelbachi juures õmblejaks."

„Ametisaladus," naeratas jaoskonna-ohwitser. „Ma wõin teile ainult niipalju tähendada, et meile on teada antud, kus Leena Paju praegu elab."

„Kas teate, härra Maiwald," ütles meister Wittelbach ja tõstis oma suuri tisleri-rusikaid, „kui ma teaksin, kes see äraandja on, ma läheksin ja kägistaksin ta sedamaid teise ilma!"

„Paraku ei wõi ma teile tema nime mitte nimetada, sest ma ei tea seda isegi; äraandjale on see muidugi tuluks," wastas Maiwald naerdes. „Aga minule oleks palju tähtsam

teada saada, miks teie seda tüdrukut siin warjate. Nõnda wõin teie teguwiisi ometi nimetada?"

„Julge rahuga! Aga enne kui teile suurimal meeleheal seletust annan, soowiksin teada saada, mispärast seda tütarlast otsitakse, — kas ta on midagi paha teinud?"

„Ta on mõisniku loata oma wallast wälja läinud, mõisa tööst põgenenud."

„Ei muud midagi?"

„Muid süüsid pole wähemalt meile teada antud."

„Seda wõib arwata," itsitas meister pilkamisi. „Mõisnikul on oma põhjused, miks ta mitte kõiki süüsid teatawaks ei tee. Neid wõite aga minult teada saada, minult, kes ma seda roimarit oma ausas majas warjan."

„See raskendab ainult teie pattu, meister."

„Minugi pärast, mul on tugew turi. Aga kui ilmas on weel õigust, siis jätate teie, härra Maiwald, selle tütarlapse sedamaid rahule, kui minu seletust olete kuulnud. Mis nõu teil temaga ülepea on?"

„Minu nõu on wäga kuri," wastas politsei-ametnik. „Ma tahan ta siit kaasa wõtta ja wangitapiga ta kogukonda tagasi saata."

„Ei midagi pahemat? See on ju wäga armulik! Aga ega sellega nii suurt ruttu ole. Enne wõiksime weel mõne sõna juttu puhuda, kuid jumala pärast mitte kuiwa suuga... Liisa!"

Meister eksis aga, kui ta arwas, et toatüruk selle hüüde peale warsti ilmub. Ta hüüdis weel kord, ja kui siiski kedagi ei tulnud, astus ta urades wäiksesse wahekotta ja sealt kööki.

Siit leidis ta wiimaks inimesi. Aga missuguseid! Waewalt oli ta pilk Liisast ja Tiinast üle libisenud, kui ta tahtmata pahwatas naerma. Nähis oli üliweider. Mõlemad tüdrukud olid luustunud ja lihastunud ehmatusekujud. Mitte ainult ei seisnud nende juuksed hirmust püsti, waid ka nende silmad, kõrwad, käed ilmutasid seda tundmust ühel wõi teisel loomuwastasel wiisil. Seejuures warjas Liisa oma hiiglakerega

sahwri ust, mille taga oli waene Leena peidus, kuna Tiina tema kõrwal käsi laotas ja näis aru pidawat, kas ta peab walima moosikatla wõi ahjuroobi sõjariistaks, kui politsei tungib kööki waest redu ahelasse panema. . .

„Liisa, ruttu too keldrist pudel kuldkirjaga walget weini ja kaks klaasi," käskis meister, kui ta kõht enam ei wabisenud. „Ja Leena laske sahwrist wälja — seal pole tal julgem olla kui kuskil mujal."

Ta astus jälle tagasi, enne kui keeletud tüdrukud talt midagi said küsida. Wein toodi warsti, aga Wittelbachi imetlew pilk märkas, et tooja mitte polnud toatüdruk Liisa, waid — tema käsu ja makswa korra wastu — köögitüdruk Tiina. Arwatawasti oli tugewam ikka weel sahwriust jäänud kaitsma. Wõi tahtis Leena wahwa tädi majasse tunginud waenlast silmast silma näha saada, tema kardetawust tundma õppida? . . . Meistrile tükkis jälle naer peale, nähes, kui suures kaares wanapiiga politsei-isandast mööda õõtsus, et weiniga laua juure jõuda, ja missuguse õgiwa pilguga ta neelas Maiwaldi-isanda wõitud pead. Ka tagasi minnes, mis sündis haruldase rutuga, hoidus Tiina külalisest nagu katkust eemale, kusjuures ta hallinewad juukseuidud pealael kentsakalt kõikusid.

Wittelbach täitis klaasid.

„Wist ka mõne wälismaa laewa pealt?" küsis Maiwald kelmil naeratusel, kuna ta klaasi hoidis walguse poole ja pigistas teise silma maialt kinni.

„Ametisaladus," muheles Wittelbach osatamisi, kuna klaasid kõlasid rõõmsa heliga kokku. „Ei ma dieti teagi, kumb amet mind enam huwitab — salakaubitsemine wõi mööblikloppimine."

„Loodetawasti on esimene ainult teie k õ r w a l-amet, wiimane ikka weel teie peaamet," naljatas härra Maiwald wastu.

Jaoskonna-ülem oli nüüd walmis meistri seletust kuulda wõtma. Ta nägu tunnistas, et ta nii helde südamega, kui politseil wõimalik, majaisanda ilmutustele wastu tahab as-

tuda. Naeratus, mis ta huultel wiibis, oleks suuremalegi roimarile, kui oli Wittelbach, julgust teinud.

Meister jutustas talle siis Leena loo tõsiselt ja wõimalikult räigete wärwidega maha. Tõsiseks jäi ka Maiwald, mida kaugemale ta kuulatas. Ta oli näilikult neid ametnikke, kelle mundrikuue all weel mitte kõik polnud külm ja surnud, nagu tunnistas tema wastuwõtlikkus huumorigi kohta. Teda wõis weel mõni ametiasi huwitada, wahel koguni soojendada.

„Teil endal, härra Maiwald, on neitsinoored tütred kodus," lõpetas Wittelbach wäga mõjusalt. „Arelge nüüd ise, mis tunded elaksid teil põues, kui üht neist säärane hädaoht ähwardaks, nagu seda waest tütarlast, kes põgenes minu kaitse alla. Ma oleksin ju metslane, kui ma oleksin ta uulitsale heitnud, ja kiwine oleks igaüks, kes seda nüüdki tahaks teha, sest selle tütarlapse kogu süü on ainult see, et ta oma au püüab südametunnistuseta wägiwaldlase eest kaitsta... Ja nüüd öelge weel, härra Maiwald, et teie teda tahate kinni wõtta ja wangitapiga maale saata!"

„Ma ei wõi teisiti, meister Wittelbach," wastas ametnik tõsiselt, „sest ma täidan ainult kindlat käsku. Kui tohiksin teha oma südame järele, siis jätaksin teie kaitsealuse sedamaid rahule."

„Seda ma mõistan. Minu palwe on ainult see: jätke talle weel mõni päew aega, wiiwitage oma käsu täidesaatega. Siis saaksin mina mahti asja kuberneri ette kanda. Mul on seejuures mõjuwalt poolt toetust loota."

Jaoskonna-ülem pidas aru.

„Ilma politseimeistri teadmata ei wõi ma seda teha," ütles ta siis kindlasti.

„Siis teatage seda politseimeistrile."

„Kas teate, härra Wittelbach," ütles Maiwald ja tõusis üles. „Kõige parem on, teie lähete minuga ühes otsekohe politseimeistri juure, tutwustate teda tütarlapse looga ja panete talle oma palwe isiklikult ette. Ainult politseimeister ise wõib siin otsustada."

„Hea meelega, härra Maiwald.“

„Minule peate aga oma mehesõna andma, et Leena Paju waheajal majast ei kao.“

„Siin minu käsi. Te tahate siis alt ukse eest wahi ära saata?“

„Kas seda ka juba nägite?“ hakkas politseinik naerma. „Tõesti, teil on peaaegu terasemad silmad kui politseil! . . . Ettewaatuse pärast tahaksin wahi wähemalt siia uulitsasse jätta, sest kuigi olen teie sõna peale kindel, ei wõi ometi mitte teada, mis mõtted teie kaitsealusele waheaegu wõiwad tulla.“

„Soldat jäägu minugi pärast wahti pidama, kui see teid rahustab,“ wastas Wittelbach, „aga öelge talle wähemalt, et ta mitte ükssilmi minu maja ust ei tunnistaks, muidu arwawad üleaedsed, et Wittelbachi juurest on leitud rööwlipesa... Leena aga peab teile ja ühtlasi minule tõotama, et ta mitte huisapäisa soldati mõõga sisse ei hakka jooksma. . . Liisa, kutsu mamsel Leena siia!“

Ta hüüdis seda, toa-ust enese järel lahti jättes, eeskojast köögi poole. Seal tõusis sedamaid ulumine. Muidugi arwasid köögielanikud, et juba hakatakse wiima! Et kedagi ei ilmunud, lükkas meister köögiukse walla. Ta nägi ainult weel, kuidas keegi Liisa ja Tiina tõukel sahwriukse taha kadus, kuid mitte nii ruttu, et ta seelikusabast otsake ukse wahele poleks jäänud. Muidu oli pilt endine: Liisa kaitses ust oma laia seljaga, Tiina seisis ähwardawalt tema kõrwal.

„Leena tulgu kohe wõõrastetuppa,“ käskis Wittelbach kindlal toonil.

„Ütelge wartalile, et Leenat ei ole enam majas,“ wastas Tiina tudisewa mokaga.

„Jätke oma tembutamine! — Leena tulgu sahwrist wälja, talle ei tehta midagi paha!“

Leena wäljatulek oli aga alles siis wõimalik, kui Liisa ukse eest ära oli astunud, mis sündis meister Wittelbachi nihutusel wäga aeglaselt ja tõrkuwalt.

Pelgur ise oli võrdlemisi veel kõige rahulikum. Ta nägu oli küll kahvatu ja silmad suured, aga vagusi ning viivitamata astus ta majahärra järel üle vahekoja saali kardetava külalise ette.

See silmitses teda nähtava osavõttega ja esitas talle mõned küsimused ta nime, vanaduse, kodukoha ning põgenemise põhjuste kohta, millele Leena lühidalt ja täpselt vastas. Meister seletas talle siis, mis nad tema heaks tahavad praegu ette võtta, ning avaldas talle kõva käsu majast mitte välja minna, enne kui talle seks luba on antud.

Kui härrad olid veini otsa joonud ja meister parema kuue selga tõmmanud, läksid mõlemad koos politseisse, jättes majaelanikke suurimasse ärevusse maha.

Tiina ja Liisa olid nagu peata kanad; nad ei märganud ühegi töö külge kätt panna ega teineteisega õiget sõnagi vahetada, kuna Leena istus nuttes tüdrukute väikses kambris... Nüüd viimaks ilmus ka majaemand nähtavale, kes, et mitte politsei-ülema pärimiste alla sattuda, kohe hakatuses oli peitu läinud. Ja viimaks tuli alt töötoast Matiias Lutz murelikn näoga üles. Nägematuks jäi ainult mamsel Berta Wittelbach.

Leena seletas parajasti meistriemandale, mis politsei-ülem ja meister temaga kõnelnud, kui Matiias astus lahtise ukse vahele ning jäi juttu pealt kuulama, ilma emanda sealolekust välja tegemata.

„Teil on Leenale midagi ütelda?“ küsis meistri abikaasa viimaks.

„Ja. Ma tahtsin Leenale öelda, et ta mitte enam Liisa ja Tiina nõu ei kuulaks ja majast uuesti välja ei püüaks pääseda, sest politseisoldat kuukab ikka veel meie uulitsas ja peab meie maja silmas.“

Leena oli nimelt mõlemate tüdrukute sunnil tõesti kord kavatsemata katset teinud hoovivärava kaudu sel ajal tänavale pääseda, kui meister härra Maivaldiga saalis asja harutas. Õnneks silmas neid Lutz läbi töötoa akna ja käskis neid validalt sedamaid jälle üles minna, teatades, et soldat

seisab wäljas wahil. Tema sõna kuuldes oli põgeneja jälle tagasi wiidud ja uuesti pandud sahwrisse warjule.

„Ei, ma ei lähe enam kuhugi," waigistas Leena hoiatajat, kuna ta pikk puudutas tänulikult noormehe nägu. „Meister läks politseimeistri juure minu eest paluma, ja mulle öeldi, et mul ei ole sedapuhku midagi karta."

Kuna emand Wittelbach, saanud asja seisukorrast teada, jälle tuppa läks, jäi Matiias Leenaga oodatawate sündmuste üle mõtteid wahetama. Nad olid nii sügawasti oma harutuste sees, et tähelegi ei pannud, kuidas köögiukse wahele ilmus üks wahakarwa nägu ja kaks hõõguwat silma sellest moonutatud näost nakkasid hammustades nende kõridest kinni.

14.

Weel on häid inimesi.

Meister Wittelbach jäi ootamata kombel mitmeks tunniks ära. Aga kui ta wiimaks tuli, näitas ta nägu, et ta ei toonud mitte kõige pahemaid sõnumeid. Ta kutsus Leena kohe enda juure.

„Teie wõite kolm päewa täiesti julge olla, keegi ei puutu teisse," ütles ta, kuiwatades kirju rätikuga higi otsaesiselt. „Mul läks korda politseimeistri südant sulatada, kusjuures ma ka paari tagawaral olewat pisaratki ei jätnud kulutamata. Ta tahab oma käsu, teid wangitapiga maale tagasi saata, jätta niikauaks täitmata, kuni asi on kubernerile ette pandud ja temale sellest otsus tulnud. Loota tohib, et kuberner seniks, kui ta asja üle otsusele jõuab, politseile käsu annab teile kahe nädala peale ajutist elamistähte wälja kirjutada. Selle tähega wõime teid siis jaoskonna-ülema juures üles anda ja majaraamatusse kirjutada lasta. Aega wõidetud, palju wõidetud. Te tohite siis jälle kergemini hinge tõmmata, armas laps."

Leena tahtis meistri käele tänulikult suud anda, Wittelbach tõrjus ta aga naljatades tagasi.

„Teil näikse üldse olewat hea õnn, Leena," kõneles ta edasi. „Sest waewalt olen politseist wälja astunud, kui mulle uulitsal wastu tuleb — kes? See hea härra, kes teie asja kuberneri juures peab kostma. Just täna hommikul oli ta jõudnud Tallinna tagasi. Muidugi ei lasknud ma teda tülitamata mööda. Wiisin ta käistpidi Kanuutusesse ja jutustasin talle teie loo ära. Kas teate, Leena, see oli juba kolmas inimene

tänase päewa kohta, kellele ma teie romaani ette jahwatasin, kolmas süda, mille tegin pehmeks! Esmalt jaoskonna-ülem, siis politseimeister ja lõpuks sekretär Rutow. Kolme ametnikku, nende seas kaht politseimeest, liigutada — kas arwate, Leena, et see on kerge töö? Kui oleksin noorem, wõi ka — kui mu auwäärt õrnem pool seal ei istuks, siis peaksite mulle selle waewa eest andma kolm musu... Mamma, ega sa midagi ei kuulnud?"

Mamma waid pruntis põlglik-üleolewalt suud. Kahtlemata oli talle wastumeelt, et majahärra teenijaga nõnda naljatas, pealegi tema kuuldes. Kuid Wittelbach, kes näis olewat ülemeelikus tujus, ei teinud sest wälja.

„Sügawaim mõju oli minu liigutusekõnel härra Rutowisse. Te oleksite pidanud nägema, Leena, kuidas see tubli mees põlema lõi nagu takukoonal, paruni nurjatusist kuuldes. Ilma minu küsimata oli mees walmis lugu kubernerile teada andma. ‚Ma tahan näha saada, kas junkrute wägiwallal on piire wõi mitte!' hüüdis ta... Te wõite julge olla, Leena, juba homme on teie asi kuberneril teada. Ja siis ootame ära, mis edasi sünnib. Teil on nüüd agar ja mõjukas eestkostja — see olgu teile rahustuseks ja lohutuseks."

Leena ütles mõne kogelewa tänusõna ja wõis siis minna kergendatud rinnal lootusrikast uudist teistele teatama. Õhtul kuulis ka Matiias Lutz meistri suust asja uuest pöördest. Mamsel Berta oli seda juba ennemalt kuulnud. Ühe kui teise silmad lõid läikima, kuigi wäga wastandlikul ajel. Leena kõrwal oli majas nüüd weel üks inimene, keda mamsel Berta sel puhul wihkas, ja see oli ta lihane isa.

Juba teise päewa õhtul toodi teade, et Leena asi on kubernerile soowitud tagajärjega ette pandud. Teate tooja oli sekretär Rutow ise, weel kaunis noor, pika, sihwaka kaswu ja mõnusa jutuga härra, kelle elawatest silmadest kõneles mõtlew waim ja erk huwi kõige kohta, mis lähenes temale käsitlusainena wõi isikuna. Ta oli põgenenud tüdruku awantüürid kuberner von Grünewaldile sündsal hetkel teatawaks teinud,

paludes hädalisele õigluse ja humaansuse nimel kaitset. Mitte kerge ei olla härra von Grünewaldil olnud palwe täitmist lubada; see osutunud ta kulmukortsutamisest ja kõhklemisest. Pidi ta ju wälja astuma enda klassikaaslase, ühe rüütli, ühe walitsewa kihi liikme wastu, kellega ta ehk lähemalt tuttawgi oli wõi kelle sõprade ja sugulastega ta läbi käis. Tal polnud mitte ainult üksikute, waid kogu aadliku seltskonna meelepaha karta, ja see ei tähendanud wähe. Aga ta näinud ometi ära, et siin midagi pidi sündima, sest asi ähwardas tekitada haisu, ja nii ta otsustanud wõtta ta arupidamisele ja lähemale järelekuulamisele. Politseile läinud aga käsk, tüdrukule wälja anda kaheks nädalaks ajutine elamistäht. Juba paari päewa pärast wõida Leena Paju saada selle tunnistuse jaoskonna-ülemalt kätte.

Awitaja himustas siis tütarlast isiklikult näha, et temale mõnd asjaomast küsimust ette panna. Soow täideti kohe, ja härra Rutow oli seletustega, mis ta Leenalt sai, sama rahul kui wiimase usaldust-äratawa olemuse ja wälimusega. Tänust ei tahtnud ametnik midagi teada; ta aidata meeleldi just talurahwast, kelle waewapõlw talle hästi tuttaw olewat. —

Leena Paju wõis olla asja arenguga sedapuhku rahul. Ta sai politsei ajutise elamistähe jaoskonna-ülemalt warsti kätte ja wõis end kaheks nädalaks lugeda Tallinna õiguslikuks elanikuks. Meister Wittelbachi, kes pagulast seni oli warjanud, ei wõetud kuberneri määrusel selle eest mitte wastutusele. Nüüd aga algas kibe wõitlus mõisniku ja ülemuse wahel, millest Wittelbachi-isand sai osalt sekretär Rutowi, osalt jaoskonna-ohwitseri Maiwaldi käest põnewusega oodatud teateid.

Kõige pealt kuuldus, parun Riesenthal ähwardanud tõsta linnapolitsei peale kaebuse, sest et see wallast ärajooksnud inimest tema nõudel tagasi ei saada, waid annud sellele linnas koguni weel asumisloa. Noor parun oli isiklikult politseis käinud ja seal politseimeistriga asja pärast ägedasti riidu läinud.

Siis tuli sõnum, kuberner olevat parun Riesenthali — kuuldes, et see viibib linnas — eraviisil ühe temasse puutuva asja pärast enda jutule kutsunud. Ja mida vastanud kõrk rüütel kuberneri käskjalale, ühele kubermanguvalitsuse ametnikule? Ta aimas muidugi, millise seikluse pärast härra von Grünewald teda kutsub, sest ta teadis, et politsei just kuberneri käsul oli põgenenud tüdrukule linnas peljupaiga muretsenud. Pidades härra von Grünewaldi sel lool oma vastasekss, ütelnud parun Riesenthal kutse toojale ninakalt: „Kui kuberneril on minuga rääkimist, siis tulgu ta minu juurde. Tee on mõlemale ühepikkune."

Tolle-aegne kubermanguülem oli mees, kes püüdis igas asjas heaga läbi saada, iseäranis, kui tal tegemist oli oma klassivendadega. Parun Riesenthali jäme vastus ajas aga selle leplikugi mehe kopsu üle maksa — seda enam, et isik, kes teda, elatanud hallpead, nõnda julges haavata, aastatelt tema noorim poeg võis olla, hoopis vaatamata seltskondlikkudele viisakusnõuetele, mida ju aadlikud läbikäimises omasugustega piinliku hoolega armastavad tähele panna, ja vaatamata ka sellele, et noor parun selle vastuse kubermangu kõrgeimale riigiametnikule julges anda!

Kuberner nägi ära, et ta ei saa sõbraliku pehmusega siin kaugele. Seepärast läkitas ta nüüd parun Riesenthalile külma ametliku kutse, määratud tunnil Leena Paju asja pärast tema ette ilmuda; muidu pidavat ta R. mõisa omaniku andma vägivalla tarvitamise pärast kohtu kätte.

See mõjus. Küll võis noorel mõisnikul olla kindel lootus protsessi alt karistuseta pääseda — olgu sellepärast, et kohtumõistjad tol ajal aadlikku talupoja-asjus naljalt süüdi ei mõistnud, või sellepärast, et inimesi ei leidunud, kes mõisniku vastu oleksid julgenud tunnistada, või lõppeks sellepärast, et tema teguviisi maksvate seaduste järgi lihtsalt ei võidud karistusvääriliseks pidada. Mida aga parun Riesenthal kartis, oli see, et asi üldse läheb kohtu kätte ning seega teatava määrani avalikkuse ette, olgugi et kohut peeti kinniste uste taga.

Seks aga oli lugu liiga must ja ülbe. Enda ja oma perekonna nime ei tahtnud ta lasta rüvetada.

Nõnda neelas noor mõisnik viha ja kõrkuse alla ning ilmus kuberneri ette. Mis nad nelja silma all kõnelesid, jäi muidugi saladuseks. Ametnikud nägid ainult, et parun Riesenthal punetava pea ja välkuvate silmadega kuberneri kabinetist väljus ning ukse mürtsti kinni tõukas. Niipalju aga saadi hiljemini teada, et kuberner esitanud mõisnikule nõude lasta Leena Paju vallast välja. Muidugi punninud parun vastu, kuni ta omale viimaks mõtlemisaega palunud või, nagu mõned arvasid, nõude koguni tõotanud täita. Kuberner ise tähendas härra Rutovi vastu ainult niipalju, et Leena Paju võivat olla muretu, tema asi läheneda rahuldavale lõpule.

Ühel päeval ilmus meister Wittelbachi juure keegi isik, kes ütles, ta olevat parun Riesenthali opman R. mõisast. Tugeva, keskealise isanda päevitanud nägu, ta ülikond ja kogu välimus ei lasknud kahelda, et ta põllumees on. Ta küsis Leena Paju järele, kellega tal paruni ülesandel olevat kõnelda. Wittelbachi-isand silmitses võõrast veidi umbusklikult, laskis aga noore neiu sedamaid kutsuda.

„Ma tohin ometi pealt kuulata, mis te mu teenijaga räägite?“ küsis meister.

Selle vastu ei olnud parun Riesenthali opmanil midagi.

„Mis mul teie teenijale on rääkida, pole saladus,“ ütles ta, „ja Leena Pajule teeb see ainult rõõmu.“

Wittelbachi õmblusmamsel ilmus. Ta tundis R. mõisa valitseja Salbergi kohe ära ning kartlikult vaatas ta temale otsa. Võõras aga astus talle sõbralikul näol sammu lähemale.

„Mul on teile paruni-härra nimel teada anda, et teie võite linna elama jääda, kui soovite,“ algas valitseja saksa keeli. „Parun laseb teid mõisa alt välja kirjutada, kui te temale minu kaudu selle palve ette panete.“

Wittelbachi nägu hingas rõõmlikku imestust. Vaata, mõtles ta, juba annab mees alla! Leena näis aga umbusklik

olevat. Ta pilk hälbis nõutult paruni saadiku pealt meistri peale.

„Mis te veel ootate!" hüüdis meister julgustavalt. „Minu teada meeldib linna elu teile ju väga. Või arvate, et see härra heidab teiega nalja?"

„Ei tea — see sõnum on nii imelik," kogeles tütarlaps, kuna talle sügav puna põske tõusis.

„Te võite üsna julge olla, kõik on õige," tähendas härra Salberg tõsiselt ja aumeheliselt. „Teid petma või nöökama ei saadetud mind siia. Paruni-härrat on teie siiajäämise parast palutud, ja ta tahab palve täita, kui sellega ise nõus olete. Ütelge mulle aga oma heakskiitmine üsna kartuseta."

Kes paruni-härrat Leena pärast ‚palunud', seda opman ei seletanud. Wittelbach aga muigas endale habemesse, kui taipas, et kuberneri nõudest tehti palve ja paruni alistumisest selle palve lahke täitmine.

„Ütelge paruni-härrale, et ma tema helduse eest tänan ja südamest nõus olen," vastas Leena viimaks häälega, mis ilmutas tänulikku liigutust ilma et see aga umbusust veelgi täiesti vaba oleks olnud.

„Soo, nii kaugel oleksime siis juba," naeratas valitseja, kuna pakutud sigari Wittelbachi karbist tänades vastu võttis. „Parun teeb aga väikese tingimuse, mida teil raske ei ole täita."

„Missuguse tingimuse?" küsis Wittelbach, kuna ta käsi, mis tahtis opmanile tuld anda, tõmbus tajumisi tagasi.

„Üsna kerge ja neitsi Leena Pajule vist üsna soovitava tingimuse," kõneles Salberg rahulikult edasi. „Parun Riesenthali noorem õde, Brigita-preili, keda Leena vististi tunneb, sai nädala eest mehele ja elab Tallinnas. Tema mees, parun von Reckenitz, on siin kohtuhärraks. Noorpaar pole veel sündsat peremamslit leidnud. Parun Riesenthal soovib nüüd, et Leena läheks tema õe juure teenima, sest köstriemand, kelle juures noor neiu üles kasvas, on temast palju head rääkinud... Teie palk ei saa mitte halb olema, mamsel Paju,"

pöördis opman taas Leena poole, „sest teie härrased on rikkad, ilma et oleksid ihned."

„Ma wõtan härra tingimuse wastu," ütles Leena ilma pikema arupidamiseta, „sest ma olen kuulnud, et paruni mõlemad õed on head ja lahked inimesed."

Arimees Wittelbach arwas aga tarwiliseks küsida, kas parun oma tingimuses on määranud, kui **kauaks** peab Leena tema õe juure teenima jääma.

„Nii kauaks, kui see temale meeldib," wastas isand Salberg kergelt. „On Leena nüüd mõisa alt kord prii, siis ei wõi teda ju keegi sundida mingit peremeest kauemini teenima, kui ta ise tahab. Parun ei nõua mingit wormilikku lepet. Õieti ei olegi see mõni kohustaw tingimus, waid paljas soow paruni poolt, wäike tasu selle lahkuse eest, et ta annab Leena mõisa orjusest priiks."

Seega oli asi korras. Wittelbach ei teadnud enam midagi wahele rääkida. Arwatawasti olid kuberner ja parun asja sel kombel leplikult korraldanud. Leenal jäi üksnes küsida, kus parun Reckenitz Tallinnas elab ja millal soowib noor proua teenijat kohale.

„Niipea kui teil wõimalik on," wastas walitseja. „Proua on, nagu ehk teate, weel üsna noor, majapidamisega wilumata, ja talle oleks nagu julgustuseks kohe ustawaid teenijaid enda ümber näha. Noorpaar elab Toompeal" — ta nimetas maja numbri. „Elamistunnistuse saate, kui teie palwe ametikohtadest on läbi käinud, politseist edaspidi kätte."

Muu jutu seas tähendas opman Salberg siis weel, et ka Gotthard von Riesenthal heitwat ise lähemal ajal abiellu. Juba olewat mõisas ettewalmistused noore proua wastuwõtmiseks käsil. Ja lõppeks tuli walitsejale Leena emagi meele, kellest ta teadis öelda, et wanainimene olewat terwe ja pidawat ühe peremehe juures endiselt wabadikupõlwe.

Kui opman läinud, ei teadnud Leena, mida rõõmu pärast õieti teha. Nii head lõppu poleks ta oma asjale uneski wõinud oodata. Ta polnud mitte ainult jõhkra pealetükkija käest pääs-

tetud, vaid vabastatud ka veel kammitsast, mis tegi prii talupoja ikkagi mõisa õiguseta orjaks. Ta võis nüüd minna, kuhu tahtis — teenida, keda tahtis! Missugune õnnestav tundmus, mäherdune uhkus asus senise vangistatu rinda! Ta nägi enda kaasinimeste seas kõrgendatuna, tema isikule oli kallim väärtus määratud, tema inimlik hinnang oli märksa kerkinud! Selle eest ei suutnud ta Wittelbachi küllalt tänada ning seekord pidi meister laskma sündida, et Leena huuled ta kätt suudlesid.

Juba järgmisel hommikul läks noor neiu proua von Reckenitzi jutule ning tuli tagasi teatega, et ta veel samal päeval võivat astuda teenistusse, kui teda senises töökohas midagi ei takista. Noorik oli talle kõigiti meeldinud. Ja et Leenat Wittelbachi majas miski kinni ei pidanud — talle oli tõesti juba tööd *otsitud*, nagu Berta tähendas — siis ta lahkuski sealt juba mõne tunni pärast oma kerge kompsuga.

Mamsel Berta oli võitnud, kuigi paraku poolikult. Majast oli vastane kadunud, mitte aga linnast. Seda valjuma valve all oli nüüd vaja kallimat pidada, mida neiu Wittelbach endale ka ülimaks ülesandeks tegi.

15.

Seesmised wõitlused.

Matiias Lutzil oli weel palju uneta öid pärast seda, kui meister Wittelbach teda teatud õhtul Kanuti-gildis oma ‚kahtlustusega' nii wäga oli erutanud. Noormees tundis, talle oli mingi wõõras asi põue pistetud, mis seal rõhus ning pakitses ja millest ta enam lahti ei saanud, ta wõis seks teha, mis tahtis. Ta oli hingeliselt nagu seotud. Ei saanud sammu edasi ega tagasi, kogu teowõim tundus halwatuna.

Kas ta polnud kindlaks otsuseks teinud oma tookordset ‚wäärtust' meistri juures parandada? Kas ta polnud pruudile sõna annud eesmärgile juba lähenema hakata, meistri arwamisi targu wälja pingutades? Ja kas ta polnud lõppeks enam kui ükskord ette wõtnud endale Berta nõuandest hoolimata täielist selgust muretseda, et wabaneda sellest piinlikust waakumisest lootuse ja kartuse wahel?... Aga mida oli ta korda saatnud? Ei ühte ega teist.

See tähendas midagi. Ja sõber Huber ütles talle ühel päewal, mis see tähendas.

„Kuule, wennas," algas ta, kui nad kord õhtul pärast Leena äraminekut kahekesi häärberis istusid, „sinuga ei saa enam kõige paremast ainest mõistlikku juttu soetada. Kõnelen mina hobusest, siis räägid sina lambast; küsin mina tuld, siis annad sina mulle wett. Mis sa ennast asjata waewad! Sa ei suuda seda tütarlast unustada, kes hiljuti meie keskelt lahkus. Siis mine, kuradi pihta, ja kosi ta ära! Seks on ju tütarlapsed maailmas! Minu arust ei ole ükski asi lihtsam kui see."

Matiias wahtis talle laiul silmil otsa. Tema meelest ei näidanud asi sugugi nii lihtne olewat.

„Ma mõistan ju eeldada, mida sa mulle wastad," naeris Huber. „Aga kahte naist ei wõi sa ometi wõtta. Ühe kummastki pead siiski walima."

„Aga kumma?"

„Ahah — juba hakkad kõnelema! Siis pole wiga." Ja Huber patsutas talle julgustawalt õlale. „Telli uut keswawett, ja siis püüame mõistlikule otsusele jõuda. Mul on ju sinust üsna hale meel. Sa wingerdad nagu tallatud madu öösiti koikus ja ekssitad mind mu unerahus. See peab kord lõppema... Kumb meeldib sulle enam — Berta wõi Leena?"

„Leena."

„Mulle ka. Aga mis on sulle armsam — rikkus wõi waesus."

„Rikkus."

„Mulle ka. Aga kui sul nüüd mõlemad juba oleksid — Leena ja raha, ja rööwel tuleks ja nõuaks emba-kumba saagiks: kumma annaksid sa kergema südamega? Kujuta see endale wõimalikult elawalt silma ette ja wasta siis."

Aga seep see sõlm oligi, mille lahtipääste kallal Matiias ise nii palju waewa ja piina nägi! Seep see wõitlus pea ja südame wahel oligi, mis mehe öösiti pani wingerdama nagu tallatud mao! Seisis tal see õitsew tütarlaps terwe oma noorusliku lõhnaga, oma neitsilise rõõskuse ning wärskusega silma ees, siis hüüdis ta süda: Missugune warandus sinule! Ära seda lase käest!.. Juba hetkel, kui ta nägi teda esimest korda, wilksas tal mõte peast läbi: Küll saaks sest kena naine!... Aga kui ta siis teine kord Wittelbachi kolmekordset maja waatles wõi silmad selle mürina ja kärina üle laskis käia, mis walitses suures õitswas äris, siis ta pea hakkas sumisema ning helisema ja wõrgutaw hääl wiiuldas sekka: Rikkus on kallis asi, rikkus on wõim, rikkus on au, rikkus on õnn! Iludus kaob, rikkus jääb... Ja ta seisis jälle endisel paigal ja wõitlus wõis alata uuesti otsast peale...

„Konrad," ütles Lutz käsipõsikil, „kumma sa annaksid röövlile?"

„Kumb mulle oleks vähem armas."

„Aga kui sulle oleksid mõlemad ühel määral armsad?"

„Siis annaksin tüdruku röövlile."

„Tüdruku? Miks siis tüdruku?"

„Sellepärast, et raha mulle sel puhul armsam on kui tüdruk."

„Ja, sa ütlesid, et nad on sulle ühel määral armsad. Aga see on lollus, armas vend, — usu mind ja ära pane pahaks! Ühel määral ei või nad sulle mitte armsad olla, või sa ei armasta ühte neist õieti, ja see üks on siin tüdruk... Kas tead, Mati, kui sulle üks tüdruk on tõesti südame külge kasvanud, nii kõvasti, et seda võib nimetada armastuseks, siis jätaksid oma teise armastuse kus tühi, viskaksid ta kerjajale kübarasse ja jääksid oma tüdruku juure... Mulle meeldis Reini ääres üks tüdruk. See oli ise rikas. Sellepärast ei tahetud teda mulle anda. Läksin siis ta vanemate poole ja ütlesin: Andke mulle oma tütar särgiväel ja siin maksan teile ta särgigi välja. Kõik muu on mulle põhk... Nad viskasid mu uksest... Sama sõnaga astuksin veel praegugi nende ette, kui mu tüdruk mitte hauas ei puhkaks... Minule, Mati, oli tüdruk armsam kui villad, milles ta istus. Sinu juures aga on lugu ümberpöördud. Sina soovid villu. Tähendab: tüdruk pole sulle nii armas, et suudaksid villadest ilma jääda. Võta siis villad. Ma ei mõista sind sellepärast hukka. Oled koguni õigel teel. Parem juba rikkus kui poolik armastus. Sel puhul on esimene viimasest palju enam väärt. Mina teeksin sinu asemel just niisama. Ainult otsusele peaksid kord jõudma, rahu leidma, et saaksid öösiti jälle magada ja laseksid teisi magada."

Huber ootas vastust; Lutz aga uuris vaikides oma õlleklaasi, mille põhjast tõusis pisukesi pärleid üles vahu poole. Korraga välgatas ere läik Huberi silmadest.

„Mati," võttis ta uuesti sõna, ja järsku oli ta nägu

sügaw-tõsine, ta häälel peaaegu pühalik kõla. „Et ma nüüd näen, kuidas lood sinu südames kujunewad, siis tahan sulle midagi tunnistada. Ma pean sulle ilmutama saladuse, mis mind senini raskesti rõhus, sest et sa mu sõber oled. . . Mati, mina armastan Leenat — mina ise."

Lutz lõi pilgu sõbra peale; ta arwas selle näolt leidwat kelmi naljatuse tunnuseid. Aga eksis. Huber wahtis talle kindla, põnewa tõsisusega silma.

„Sa wõid julge olla, et kõnelen tõtt," ütles ta, „ja kui 'sa sellest siiamaani midagi ei teadnud, midagi ei aimanud, siis wõid isegi oletada, mis mind sundis waikima, saladust peitma. Ma ei tahtnud sind eksitada, sest sa oled mu parim sõber. Ja sinul oli eesõigus. Ma mõtlesin: Oled ühe armastuse juba maha matnud, wõid teisega sedasama teha. Nurjatu oleks sinust oma sõbra õnne järele ahnitseda. Nüüd aga, kus ma näen, et minu armastus suurem on kui sinu oma —"

„Konrad, ütle mulle, mis see tähendab?" hüüdis Lutz äkki, ja käsi, mille ta lauale laskis langeda, oli rusikas.

„Mis see tähendab? Ma arwan, minu sõnad olid selged ja arusaadawad küllalt. Ma nõuan omale waba rada selle naise poole, kellele sinul seda pole pakkuda, mis on minul. See tütarlaps on nüüd waba. Ja et ta moodustab minu ülima õnne, et ma teda armastan, esimesest tunnist saadik tõsise, mehise südamega, siis on mul nõu wõita teda endale. Sinule, kui oma sõbrale, annan, et iga eksiarwamist kõrwaldada, seda awameelselt teada. Ma loodan, et sa mind nüüd mõistad ja teed, mis on antud puhul sinu kohus."

Lutz wahtis sõbrale näkku, otsekui kipuks see talle äkitselt kõri kallale.

„Sina, Konrad, — s i n a?" kogeles ta pärani silmil.

„Ja, m i n a," kostis Huber peaegu waenliku terawusega. „Ma annan sulle natuke aega oma üllatusest wõitu saada. Siis aga pead mulle kinnitama, oma ausõnaga kinnitama,

et sinu ja selle tütarlapse wahel on praegusest silmapilgust peale kõik otsas, kõik surnud ja maetud."

„Seda ma ei tee!" põrutas Matiias korraga; ta käed wärisesid ja silmade ümber rekkisid punakad sõõrid. „Seda ma ei tee kunagi! See on sinust alatu, et sa salaja, minu selja taga, niisugusele ihale maad oled annud! Seda poleks ma s i n u s t mitte lootnud! Sa pole mitte mu sõber, waid wilets äraandja! See tüdruk on m i n u — kas kuuled? Kellelgi muul ei ole tema kohta õigust. Ja kellelgi muul ei ole talle rohkem pakkuda kui minul!"

Huber puhkes korraga laginal naerma.

„Braawo, Mait, braawo!" hüüdis ta ja kaapas tal nagu wihasel lõwil mõlema käega üle laka. „See oli möirg, mis mulle meeldib! Ma näen, sa oled murdja, keda ei tohi ärritada. Ja et mulle mu luud-kondid armsad, siis jätangi selle teine kord tegemata. Olen nõndagi eesmärgile jõudnud. . . Mati, nüüd ei aita midagi, sa pead mammona riwaalidele jätma ja puupaljale Leenale kosja minema!"

Lutz uuris mõne aja Huberi naerwat suud, äigas siis käega üle näo ja urises häälega, millest kuuldus nagu raugewa kõue kauge kaja:

„Sa heitsid siis minuga nalja, Konrad?"

„Näib peaaegu nii olewat," irwitas Huber. „Mis ma sinuga siis pidin peale hakkama, kui sa kahte tüdrukut korraga ütlesid armastawat! Sa oled sääraseis asjus poisike, ja poisikestega wõib ometi nalja heita, iseäranis, kui sel on tulus otstarwe. Ja tulus otstarwe oli sel kahel sihil — sinu kui ka minu kohta."

„Kuidas sinu kohta?"

„Nüüd aga ära arwa, et ma heidan taas nalja. Nüüd räägib sinuga tõsine mees ja õiglane sõber, kes sind tahab aidata, ilma et ta iseennast unustaks. Ma tunnen neid raskusi, mis Bertast taganemine sulle kaasa toob. Tüdrukul saab sinust kahju olema, ta saab palju nutma ja kaua õnnetu olema — mis sa arwad?"

„Väga võimalik," vastas Lutz rõhutult. „Ja mis siis?"

„See muidugi vaevab sinu head südant. Kaastundest sooviksid sa vististi, et ka Berta oleks õnnelik. Kas ma eksin?"

„Ei."

„No vaata, siis võin mina abi anda. Ma kosin sinu mahajäetud pruudi."

„Sina, Konrad?"

„Miks mitte? Armastusest ei tee ma seda mitte — ma matsin oma esimese ning viimase armastuse Reini ääres maha. Aga jõukaks meistriks tahaksin meelelði saada. Ja et see nüüd, kus sina taganed, võimaldub — miks ma ei peaks kuldvillaku-oina sarvist kinni hakkama? Iseäranis veel, kui ma seega sinule võin head teha... Või arvad, et Berta ei võta mind vastu? Sest et olen vähem sile poiss kui sina? Ära karda! Bertal pole enam palju valida ja ma meeldin ta vanadele. Ka pole laitust mu vana ja ausa kodaniku-seisuse kohta leida. Sa näed, kõik on korras. Ainult sinu luba puudub veel. Ja nagu lood praegu seisavad, ei karda ma, et mulle seda keelad."

„Kuule, Konrad, see on vist uus tembutus."

„Mitte põrmugi. Minu käsi selle peale."

Lutz tunnistas sõpra nüüd jälle tüki aega, aga see võllanägu jäi tõsiseks nagu apostel altaripildil. Ta pilgust ja palgest polnud muud lugeda kui seda, mida ta suu väitis.

Õigupärast polnud lugu ka nii tõevastane. Miks ei pidanud Huber sedasama ihaldusväärilliseks pidama, mis Lutzki? Miks mitte sama eesmärgi poole sõudma nagu temagi? Ta oli senini tagasi hoidunud, sest et ta nägi teise ees olevat. Nüüd aga märkas ta, et teine teelt pöördub; ta võitis lootust. Et teist rutemini otsusele tuupida, mõtles ta tänase kaivala tuleproovi välja. See läks korda — rada ta ees oli korraga vaba. . . Et teda vastu võetaks, selle peale võis ta kaunis julge olla. Huberist peeti äris ja meistri perekonnas palju lugu. Teda tunti kui usinat ja osavat töölist ning

kainet ja korralikku inimest. Et ta oli põline kodanik ja wälismaa sakslane, see aitas kaalu rõhuda aiwa tema tuluks.

„Minugi pärast, kui see mitte jälle ogar nali pole," urises Matiias wiimaks, kuna ta parem käsi wajus lõdwalt põlwele.

„Sa ei tee mulle mingisuguseid takistusi?"

„Ei."

„Sa lõpetad oma endise pruudiga warsti kõik wanad arwed?"

„Ja."

„Ning hakkad uuega sama peatselt tegema selget lepingut?"

„Ega mulle muud nõu jää."

Nüüd ei silitanud Huber enam lõwi kollast lakka, nüüd asus ta tema kaela ümbert kinni ja istutas talle niiske musu ninaotsale.

„Isa Peterson, kuus pudelit õlut!" karjus Huber. „Meie Lutziga wõitsime suure loosi!"

Nad istusid mõlemad suure häärberitoa otsas olewas tillukeses kambris, kus ainult üks laud oli, üksinda kinnise ukse taga. Seepärast jäi Huberi õlletellimine kuulmata, seda enam, et häärberi-isa einelaud asus ühes alumisel korral olewas ruumis, kuhu wiis suurest söögi- ja joogitoast madal trepp. Aga sellidel oli hüüdmise kõrwal weel muu tellimiswahend. Huber tonkis saapakannaga kuus korda tugewasti ja pikkamisi wastu põrandat. Mõne aja pärast awanes uks ning sisse astus wäike, wimmturjaline mehike, wärwiline topsuga öömüts peas, puust kingad jalas, sinine lakaga põll ees ja suureruuduline woodrita kuub seljas. Kummaski käes kandis ta kolme õllepudelit. Nähes, et lauas istuwad ainult kaks selli, ajas häärberi-isa suu kentsakal hämmastusel pärani lahti.

„Kas siis teie mõlemad tahate weel kuus nuia laket pista pintslisse?" küsis ta tüsedal kõnewiisil, mis nii tuttaw igale häärberi-külalisele.

„Miks mitte?" wastas Huber.

„Teie mõlemad — Huber ja Lutz? — Püha ristike, siis pean ju töömoorimehe tellima, kes teid pärast koju weab!"

„Ole mureta, isa," naeris Huber, „me joome sinugi laua alla, kui me kord õieti peale hakkame. Waata parem järgi, kui palju sul all seda laket weel tagawaral on, ja kanna hoolt, et meid siia wagusasse nurka keegi ei tule tülitama. Me peame nimelt sõjanõu."

Kuna wanamees pead wangutades jälle minema läks, kallas Konrad klaasid uuesti täis, lõi Matiiasega kokku ja hüüdis rõõmsasti:

„Härra Oskar Brandti terwiseks!"

Lutz wõttis klaasi suu pealt tagasi.

„Mis see tähendab?"

„See tähendab, et härra Oskar Brandt saab kord meie meistriks, kui jumal talle meelt ning mõistust ja natuke õnne annab."

Lutz pani klaasi puutumatult lauale.

„Nüüd lõpeb aga hobusegi kannatus!" hüüdis ta. „Praegu tahtsid ju *sina* meistriks saada!"

„Tahan weelgi, kulla Mati, aga ma ei taha mamsel Berta Wittelbachi... Sel hetkel, kui isa Peterson tõi õlut, ilmus mulle mu Gusteli waim Reini äärest, hoiatas mind oma koolja-näpuga ja ütles: ‚Konrad, ä'ä ole eesel, et selle wintske ning tigeda tüdruku pärast minule truuduse murrad!'... Ja ma ei tahagi eesel olla, Mati."

Mati sülitas.

„Sa wedasid mind siis weel kord ninapidi, ja mina lammas uskusin jälle!"

„Tegin ju ainult wastuproowi, armas sõber," wastas Huber kuiwalt. „Tahtsin näha saada, kui sügawad juured on su tunnetel Berta wastu. Täielisele selgusele tahtsime ju täna õhtu jõuda, ja ma rõõmustun, et see meil korda on läinud. Ja kas tead, millest ma weel saadanlikku meelehead tunnen? Sest karistusest, mis ootab Oskar Brandti abielus. Selle on ta ausasti pälwinud — niisugune salakoi, niisugune

kahepaikne ilalakkuja, niisugune töölistekoorija!... Ma usun, nüüd võime tema ja ta tulevase terviseks juua?"

„Kust sa siis nii kindlasti tead, et Berta tema tulevaseks saab?" küsis Lutz, kui nad olid klaasid tühjendanud. „Senini pole ta mamsel Wittelbachi ees mitte armu leidnud."

„Ma ei tea midagi, aga ma aiman seda," vastas Konrad, „sest ma tunnen Oskar Brandti. See mees sööb enese nagu tõuk puust läbi — pikkamisi, aga kindlasti."

Jutule tuli nüüd vaheaeg. Kummalgi oli omade mõtetega tegemist. Viimaks ohkas Lutz nii sügavasti, et Konrad ajas kõrvad kikki.

„Ja, ja, sul seisavad nüüd tõsised tunnid ees," ütles ta heatahtliku pilkega. „Esmalt palav lahing lendmaduga ja siis midagi, mis sinusugusele käpardile veel raskem — tuvikese püüdmine. Kahju, et ma sind seejuures kuidagi ei saa aidata! Pulma-peatäie eest teeksin seda heameelega."

„Olen nüüd käpard või mitte," ütles Mati selle õiglase, südamest tuleva häälega, mis Huberile nii väga meeldis, „aga minu naha sees ei tahaks sina ega keegi teine praegu naljalt olla. Mõtle ometi järel, Konrad! Ma murran oma mehesõna, ilma poolegi teadmata, kas see, kelle pärast ma seda teen, sallib mind silma otsaski. See on ju arvetegemine ilma peremeheta. Veel enam: see on murdvargus ilma mingi kindlama saagilootuseta — vargileminek võimalikul viisil tühja tuppa!"

„Kuule, Mati," vastas sõber, „sa kas oled kavalam ärimees või veel totram kosilane, kui arvasin. Esimesena mõtled: Parem varblane pihus kui tuvike katusel — muidu ehk jään mõlemaist ilma —"

„Ei, nii ei mõtle ma mitte," hüüdis Lutz elavalt vahele. „Mul on ainult raske ilma sundiva põhjuseta teha varblasele häda, ja see sundiv põhjus puudub, kui tuvike minu lähenemisel katuselt lendab."

„No, kui sa seda kardad, Mati, siis on minu teine oletus õige: sa oled veel totram kosilane, kui arvasin. Ini-

mene, kas sul ei ole siis silmi peas? Kas sina ise siis vähem nägid, kui meie teised majas, kes me ainult kõrvalt vaatasime? Ma tahan kolm nädalat süüa aiva höövlilaaste ja saepuru, kui su tuvike sulle hõlma ei lenda, niipea kui aga näpud suhu ajad ja vilistad."

„Sa loodad seda tõesti, Konrad?"

„Ma tean seda, ma annan oma pea selle eest! Tüdruk, kes on kõigi vastu jääpurikas, aga sedamaid lööb hõõguma, kui ta ü h e paljast varju näeb — see tüdruk on noppimiseks küps — muidugi sellele ü h e l e . . . Ma tohin ometi eeldada, et sa mõistad, kes see üks on?"

„Sa teed mu südame natuke kergemaks," vastas Lutz mõttes. „Aga hirm on mul siiski, Konrad, suur hirm lendmao kui ka tuvikese eest! Sul on õigus, ma olen niisugusteis asjus poisike. . . Ole ometi hea mees ja anna mulle nõu, kuidas pean kõike seda peale hakkama, mis mul on teha." Ja Huber märkas, kuis Mati seejuures punastus nagu noor neitsi.

Huber püüdis, kuigi see tal kerge ei olnud, tõsise näoga aru pidada.

„Sa ei julge siis avalikult kummagi ette astuda ja oma südant, nagu kord ja kohus, välja puistata?" küsis ta.

„Nende ette astuda ehk julgeksin, aga ma ei tea, missuguste sõnadega ma neid kõige paremini võiksin muhendada."

„Siis kirjuta neile," pani Huber ette. „Astu esimene samm kirjaga, siis on kõnelemine pärast lihtsam. Muidu on peaegu karta, et Berta teeb o m a sõnade, kõige pealt aga pisaratega s i n u pehmeks, ja seda ei tohi sündida. Kirjutada, sa argpüks, ometi julged?"

„Ma loodan," naeratas Matiias, „ja ma mõtlesin juba isegi selle peale. . . Sa tead, Konrad, et mind saadetakse tuleval nädalal kolmeks kuni neljaks nädalaks mõisatesse tööle. Mis sa arvad, kui kirjutaksin neile maalt?"

„Tore!" hüüdis Konrad. „Sa oled siis tormide eest, mis su ilmutused sünnitavad, ise pelus, ja kui jõuad tagasi,

on marutuuled sedavõrt raugenud, et nad sind enam ümber ei puhu. Tõesti, sinusugune kosilane peab armastuseasju ikka saja versta tagant toimetama!. . . Ja nüüd lase endale seks õnne soovida, et kõik läheks hästi. Terviseks, sa õpipoiss kosilaste seas!"

Nad jõid oma kuus pudelit õlut aegamööda ära ja sattusid üsna ülevasse meeleollu. Lutz tundis rinna korraga nii imekerge olevat. Kõik, mis seal rõhunud ja pakitsenud ja torkinud, oli kadunud. Nad seltsisid viimaks veel suures toas teiste sellide hulka ning Lutz naeris südamest ühe ja teise hambamehe naljade üle. Niisuguseid hambamehi ja viguriväntе leidus igas häärberis. Enamasti olid nad kõvad joojad ja elus panetanud rändajad. Oma naljade ja peiarijuttudega püüdsid nad teistelt keelekastet teenida, sest nende eneste taskud olid tavaliselt tühjad.

Suures häärberitoas oli kõiksuguseid nägusid ning kujusid näha — algupäraseid ja igapäevaseid, meeldivaid ja mittemeeldivaid, kaastunnet äratavaid ja ilgust tekitavaid. Ruumis, mida ainult paar rasvaküünalt valgustasid ja mille üle paks, kibe suitsupilv heljus, istusid söögi ja joogi või ka tühjade katmata laudade juures kas rännakult tulnud reisusellid, kellel rõivaste asemel ainult veel räbalad seljas ja jalanõude asemel nende ülemised jätised jalas, või kestvas töös olevad korralikud mehed, kelle välimus avaldas teatava määrani peenust ja uhkustki. Seal oli nälginud, uttunud nägusid aukuvajunud silmadega, sugemata juustega ja vanunenud habemetega, kui ka priskeid poisse punaste põskede ja vikkitud vurrudega. Siin ajas mõni nokastanud suu jämedaid, nilbeid sõnu välja; seal puhusid teised sõõrikestes tõsist ja mõistlikku juttu. Üks naeris hirnudes, teine vandus ropusti, kolmas sumistas tasakesi laulda, neljas haigutas või tukkus laua ääres. Riidu ei tulnud palju ette. Kõige tooremagi hinge külge oli sõlmunud otsuke seda sidet, mida ühised tulud inimeste vahele heietavad; pahuraimagi meele peale mõjus ühisuse- ja ühendusеaade nagu nägemata vajutis ja tõmbas vennastades

kokku sakslase lätlase ja eestlasega, katoliiklase protestandiga, riiukuke rahuarmastajaga.

Lutz ja Huber lahkusid häärberist üsna hilisel tunnil. All eeskojas lugesid nad mustadelt tahvlitelt tikutule abil meistrite ja sellide nimesid, kellest otsisid esimesed töölisi, teised aga tööd. Niisugused kuulutustahvlid, mis aitasid tol ajal tööturgu tööandja ja töövõtja vahel korraldada, rippusid igas häärberi-eeskojas. Jõudis teisest linnast tulnud sell häärberisse, siis pandi ta nimi kohe tahvlile, ja meister, kellel selli vaja, võis seda sealt lugeda; ei leidnud meister omale häärberis olevaist sellidest soovitud töölist, siis ta kirjutas oma nime tahvlile, ja tööta sell, kes peale seda tuli häärberisse, võis minna ennast pakkuma.

„Ahah, Wittelbach otsib veel kahte selli," ütles Huber, kuna ta tiku oma meistri nime peal hoidis. „Selle mehe äri lööb tugevasti õilitsema ja seejuures pole sina, Lutz, mitte süütu. Nadikael oleks ta, kui ta sind kord kuninglikult meeles ei peaks! Ta võtab ju nüüd sülega sisse, kus ta enne pihuga võttis... Ptüi, kurat, et see kõik kord säärasele libahundile peab saama! Kui ma mitte see narr ei oleks, kes olen, ma kisukssin tal saagi veel lõugade vahelt ära. . ."

Lutz ei lausunud sõnagi.

Tunnistas ta ehk salaja ka ennast narriks? Süütas ka tema sügavas südamepõhjas sappi, et rasvane saak, mis tal juba kõvasti küünes olnud, selle kavala varitseja lõugade vahele pidi kaduma?

Põhjust oli tal selleks.

Mees, kes praegu häärberist astus, oli sinna varanduse maha matnud, mille suurus pidi ajama iga selli pea kihama. Ja rahaga ühes oli ta maha matnud kõik kuldsed unenäod aust ja kuulsusest ning kergest, lõbusast põlvest. Mis teda ootas, oli töö, ainult töö, ning hall mure.

Mis sai ta vastu sel vahetusel?

Seda ta ei teadnud veel õieti.

Ta vahetas hea õnne peale.

16.

Lõpparwe.

Matiias Lutzi lootus sooritada piinlikku taganemist Bertast kirjalikult, pidada wõitlust warjatud paigast ja kaugelt eemalt, läks paraku luhta. Päew enne seda, kui ta sõitis maale, ühel pühapäewa-hommikul, sai ta Liisa kaudu mamsel Wittelbachi käest kutse ilmuda üles meistri elukorterisse. Isand ja emand olid läinud kirikusse, jättes tütre, kes wabandas ennast peawaluga, üksinda koju.

Selli südames tärkas kohe paha aimdus. Ta oli tänast päewa juba ette kartnud, sest Berta jäi wiimasel ajal sagedasti kirikusse minemata, et kohata peiut wanemate äraolekul. Pealegi teadis ta seekord, et Matiias pidi homme sõitma pikemaks ajaks ära. Lutz oli just uksest astumas, et kodust põgeneda, kui Liisu selle salateatega ta kinni püüdis. Üürikeseks käsitles ta kawatsust lasta tüdrukut waletada, et teda pole kodus; aga ta tundis Liisa ees sellest häbi ning otsustas wastu wõtta, mis saatus talle määranud.

Mamsel Berta teretas teda wõõrastetoas oma wõluwaima naeratusega. Neiu oli silmahakkawalt elegantses pühapäewaehtes, juuksed moodsaks soenguks tehtud ning nägu, millest loitsid silmad haruldase läikega, kergesti roosastatud ja puuderdatud. Kes teda nõnda nägi, pidi tunnistama, et Berta Wittelbach ei kuulu wälimuselt weel sugugi wiimasesse liiki Tallinna kodanikutütarde seas. Maitsekamalt riides käia oskas ta kahtlemata, kui nii mõnedki teised.

Mamsel Wittelbach sirutas peigmehele sooja, innukalt

pigistava käe vastu, ja ta elavad silmad heitusid sügava, usutava vaatega noormehe rahutule näole. Terve pilvete magusat lõhna lõi Matiiasele meistritütre rõivist vastu. See lõhn ärritas teda, ent siiski hingas ta seda himuralt.

„Mati, oma sõna ei ole sa siiamaani veel ikka lunastanud," algas mamsel Berta sõbralikult nokkiival ettehetel.

„Missugust sõna?"

„Seda sa enam ei mäletagi?" ja neitsi Wittelbach ähvardas näpuga. „Sa tahtsid ju papalt välja uurida, kuidas tema meie asjast nüüd mõtleb."

„Seda tegingi — alles paari päeva eest," valetas Matiias mehiselt.

„Ja sellest ei tea mina midagi?"

„Ma ei tahtnud sind kurvastada. . ."

„Kurvastada?"

„Ja, sest sinu isa väljendused ei jätnud mind kahevahele, et meil kummalgi ei ole midagi loota."

„Kas tõesti?" küsis Berta imeliku rahuga. „Minu isa andis sulle märku, et ta sind mitte vastu ei võtaks, kui sa minu kätt läheksid paluma?"

„Ja, Berta. Uksnes nõnda oli tema veidi keerulisi sõnu mõista. Ja ma arvan, et me hästi teeksime, kui endid mõttega hakkaksime harjutama, et kõik on otsas, et me peame oma plaanid ja unenäod maha matma. Sinu vanemad on praegu sama kindlasti meie ühenduse vastu kui ennegi."

„Mati, sa valetad!"

Läige, mis oli Berta silmadel nüüd, polnud enam nõiduv, vaid kõrvetav, põletav.

„Miks sa seda arvad?"

„Sest et ma tean, et minu vanemad mõtlevad teisiti. Ma laskin sinu just sellepärast üles kutsuda, et seda rõõmusõnumit sulle teatada. . ."

„Kuidas?"

„Meie ühinemise vastu ei olnud mitte nii väga papa kui mamma. Ja mamma andis mulle eile õhtu selgesti märku,

et nad oma wastupaneku nüüd jätawad. Kas tead, mis mamma mulle ütles? Ta ütles sõna-sõnalt: 'Tule jumal appi, ega me wõi minna oma tütart Lutzile pakkuma, kui ta teda ei tule küsima! Ta pole meile oma kosjanõust weel sõnagi lausunud, ei otsekohe ega mõistu. Kui me teaksime, et ta sind tõesti armastab, ja kui ta meile ise seda tunnistaks — wahest jõuaksime siis wiimaks teisele otsusele kui senini... Mis sa selle kohta ütled, Mati?"

„Imelik meelemuutus!" ohkas Mati sügawast südamest, kuna ta silmad jooksid põrandat mööda ringi.

„Imelik? Minu meelest wäga loomulik," seletas mõrsja lõikawalt. „Me lootsime ju kindlasti seda meelemuutust, see oli meie troost ja julgus kogu wõitluses... Wististi tead nüüd, mis sul on teha..."

Matiias nägi, ta ei pääsenud enam otsustawa sõna eest. Lõppariwe tegemine senise mõrsjaga oli waremini tulnud, kui ta mõelnud ja soowinud. Weel pidas ta lühikese sisemise wõitluse, siis waatas neiule kindlasti silma ja ütles:

„Anna mulle andeks, Berta, aga ma ei wõi sinu wanemate ette ilmuda, et sinu kätt paluda. Ka minu meel on waheajal muutunud."

Neiu Wittelbach jäi talle otsa wahtima, nagu poleks ta tema sõnadest õieti aru saanud. Ainult kolletu kahwatus, mis lewis pikkamisi üle ta näo, ja ta kitsaste huulte waewalt hawatsetaw wärin ilmutasid, et ta oli teda siiski mõistnud.

„Mati!" karjatas ta siis äkitselt ja hüppas püsti, nagu oleks teda noaga torgatud.

Ka Matiias tõusis istmelt. Ta astus neiu juure, wõttis ta kitsa, jääkülma käe pihku ja sosistas alandlikult ja paluwalt:

„Ma tean, see on halb minust, mis ma teen, ma tunnen enese süüdlase olewat, aga ma ei wõi teisiti. Ma tahan sinu wastu ennem nüüd walelikuks jääda, seda tunnistades, kui terwe eluaja salaja waletada. Meie abielu ei kujuneks mitte õnnelikuks, seepärast astun tagasi. Nimeta mind sõnamurdjaks, aga anna mulle mu sõna tagasi."

„Mispärast?" tuli teine lühike karjatus neiu suust.

„Sellepärast, et meie vahel abiellumiseks puudub vastastikune armastus," kostis Lutz rahuga, millest ta isegi oli hämmastunud; nüüd, kus ta keset võitlust seisis, kardetud hetkele otsekoheselt silma vaatas, leidis ta korraga julguse ja sündsaid sõnu rohkem, kui ta uskuda võinud.

Vihase tõukega virutas Berta ta käe tagasi. Nägu ja silmad, millesse Matiias nüüd vaatas, tuletasid meele kurja inglit pildil, mis rippus seal akna vastas seinal.

„Nurjatu kelm!" tungis mamslil nagu kinnipitsitatud kurgust. „Alles nüüd leiad, et meie vahel puudub vastastikune armastus! Terve aasta, mis oleme pruut ja peigmees, ei teadnud sa seda mitte. Kust tuli sulle see teadvus siis nüüd korraga?"

„Ma olen ennast proovinud, Berta. Ma võin sulle kinnitada, alles peale rasket võitlust jõudsin avastusele, millest praegu kuuled. Kui olen saanud sõnamurdjaks ja äraandjaks, siis tuli see sellest, et ma ennast varemini küllalt ei tunnud. Mida ma armastasin, oli sinu vara, mitte sina ise. Alatu kelm oleksin aga just siis, kui võtaksin sinu ainult su vara pärast ja valetaksin sulle siis mehearmastust iga päev ette."

Berta hakkas naerma. See oli isevärki roostetanud ja sapi sisse kastetud naer, mis põletas ning haavas kõrva.

„Tislerisell kõneleb sest nõndanimetatud ‚k õ r g e m a s t' armastusest, endine külapoiss mängib idealisti ja romantikut, nagu neid klassikalises luules kirjeldatakse — see ajab ju eesligi suure häälega naerma!... Kui juba õiglane tahad olla, siis ole seda vähemalt täiesti! Tunnista ometi üles, et sa paljas narts oled meeste seas, et sa kohe meele ja mõistuse kaotad, au ja häbi unustad, kui sulle keegi naisolend võrgutades vastu naeratab! See võõras tüdruk täis kavalust ja kiimalust, kes elas paar nädalat meie katuse all, on su pea ajanud segamini, sest et sa iseloomult nii nõrk ja väeti oled, ja nüüd püüad mulle selgeks teha, et su meelemuutus tulnud

eneseproowimisest! Sa waene ei ole muud, kui selle wiletsa wõrgutaja halatsetaw ohwer, tema saak!"

Berta suu ääre oli peen wiir rohekaswalget wahtu korjunud, kuna ta nõnda oma sappi waese patuse peale wälja kallas. Aga just Berta ülemäärane wiha, mis pani talle ikka teotawamaid, haawawamaid sõnu suhu, aitas Matiiase wastupanekut kinnitada, ta rahu alaldada. Palju nõrgem oleks ta arwatawasti olnud, kui neiu oleks wõidelnud pisarate, kurbuse ja ahastuse ning härdate palwetega.

„Selle wõõra inimese jätame asjast hoopis kõrwale," wastas noormees rõhuga, „sest tema pole omalt poolt minu meele muutumiseks midagi teinud, tal pole kõigest sellest aimugi. Sa wõid julge olla, et tema ja minu wahel ainustki sõna pole kukkunud, mis kuidagi õrnemate asjade poole oleks sihitud olnud, ja et meie wahel pole praegu weel mingit ühendust, ei salajas ega awalikult, ja et iseäranis Leena kõige wähematki pole teinud, et mind m e e l e g a enda poole tõmmata. Sa teed temale suurt ülekohut, kui teda nii raskesti ja nii inetult süüdistad. Kaeba minu peale, jäta see süütu inimene rahule!"

„Sa armastad teda?" litsus Berta nähtawa waewaga huulte wahelt wälja, ja ta hääl oli nagu summutatud ägamine.

„Ja," wastas Matiias selgesti ja kindlasti.

„Ning tahad teda kosida?"

„Ja."

„Aga sa oled m i n u! Ma ei anna sind priiks!"

„Sa ei anna mind priiks, teades, et ma sind mitte ei armasta —?"

„Ma ei nõua sinu armastust, ma suudan ilma selletagi läbi saada!"

„Ka siis, kui tead, et armastan teist?"

Berta surus mõlemad käed oma kitsa rinna wastu, otsekui tahaks warjata praegu saadud lahtist haawa.

„Ka siis!" hüüdis ta imekitsaks tõmbunud näost.

Selline wisadus tegi Matiiase ometi weidi kohmetuks.

Ta ei teadnud sedapuhku tõesti mitte, mida vastata. Ta hääl avaldas juba tõusvat ärritust, kui ta viimaks lausus:

„Aga niisuguse abielu eest ei või ma vastutust enda peale võtta, sest ma ei taha meelega saada kurjategijaks. Ja vägisi ei võida mind ju ometi sundida midagi tegema, kõige vähem panna nii tõsist sammu astuma... Ma pean imetledes küsima: kas see on meister Wittelbachi uhke tütar, kes minuga nõnda kõneleb?"

Viimase lause mõju oli suurem, kui Matiias oli teadnud eeldada. Berta nõksatas sammu tagasi. Ta silmade eest langes nagu kae, ta nägi korraga, kui kaugele ta kirglikus ärevuses oma seisuselise, kõige pealt aga oma naiseliku uhkuse oli unustanud. Seda pidi talle juba meele tuletatama! Ja et mässaiv viha ja näriv kiivus kõik õrnemad, pehmemad tunded ta põues maha olid surunud, siis sünnitas see uus haav, mis ta uhkus saanud, seal ka ainult mürgist, tulvavat mõrudust.

„Ma tänan teid selle meeletuletuse eest," hüüdis neiu end sirgeks ajades ja kõrgilt, põlastavalt tema peale maha vaadates, „aga seda polnud tarvis. Berta Wittelbach võib ennast silmapilguks unustada, aga ta toibub ise jälle meelemõistusele. Ja nüüd on ta toibunud!... Isand Luts, ma kahetsen südamest, et ma seda mitte varemini ei teinud, mis teen täna ja mis on teiesugusele külast tulnud elukale ainult omane: seal on uks, isand Luts!... Pidage meeles, et Berta Wittelbachil ei ole tarvis teie kätt ega armastust kerjata; seks on ta ikka veel Berta Wittelbach ja mitte mõni toatüdruk, mitte mõni saunaeide tütar, mitte säherdune kaup, keda ema sitsirätiku ja vaka vilja eest noortele elumeestele müüb. Teie olete omale õige naise välja valinud, — ainult niisugune võib teile kohane olla!... Ja nüüd veel kord: seal on uks, isand Luts!"

Ta pööras selja ja vuhises uhkelt nagu paabulind teise tuppa.

Matiias seisis hämaralt paigal. Raskeid sõnad, mis teda

ennast puutunud, jätsid ta kaunis külmaks; aga kuuldes musta laimdust, mis sadas Leena peale maha, tundis ta, kuidas kuum veri talle pähe tõusis, ja ainult vaevaga suutis ta endas süttivat ägedust talitseda ning meeles pidada, et tal on tegemist vihase, tasuhimulise naisterahvaga, kelle plahvatuses ta teatud määral ise oli süüdi. Nõnda siis kehitas viimaks õlgu ja pöördis sõnalausumata ukse poole. Ta võis ju õieti rõõmustada, et lugu nii lühidalt lakanud, olgugi pigi- ja väävlirahe all.

Vaevalt oli Lutz aga üle läve astunud, kui toast kostis hele karjatus:

„Mati!"

Selles hüüdes polnud enam sappi ega mürki; see oli armastavast südamest pigistatud palve. Aga Mati ei pannud seda meelega tähele. Pidi ta nüüd ka veel pisaratevihma alla jääma? Seal oli ta seisukord, nagu võis aimata, palju piinlikum. Seepärast lükkas ta ukse enese järel tugevasti kinni ja astus ruttu trepist alla.

„Mati!" kajas toast veel teine hüüe, aga põgeneja ei kuulnud seda enam; ta ei näinud ka, et uks tema järel lahti kisti ja kaks ahastavat silma teda eeskojast, trepilt asjata otsisid.

Berta Wittelbach vankus sohva juure ja langes nuuksudes sellele kummuli. Ta nuttis mõned minutid kirgliku inimese ägedusega, kramplikult värisedes. Siis kargas äkitselt üles ja ruttu, nagu oleks nägemata leek ta pisarad imenud, kuivasid ta märjad silmad jälle. Ta pikk, kõhn käsivars sirgus rusikat raputades ukse poole ja ta kitsaste, vereta huulte vahelt tuli hääleta kahin kuuldavale.

Keegi ei kuulnud, mis ta ütles.

Vahest ta ei kuulnud seda isegi.

Järgmisel hommikul vara sõitis Matiias Lutz ühe vanema õpipoisiga maale, ilma et ta Bertaga veel kord oleks kokku puutunud.

17.

Konrad Huber valeprohvet?

Matiias Lutzi töö maal võttis rohkem aega, kui ette oli arvatud. Tal oli esmalt ühes hiljuti valmis saanud uues härrasmajas, Lõuna-Harjumaal, peenemaid dekoratiivseid nikerdustöid teha ja siis kahes naabermõisas antiikseid mööbleid parandada ning üle poleerida. Hakatusel ülesantud tellimistele lisati aga kõikjal uusi juure, sest selli osav ja maitsekas töö kutsus üldise kiituse esile, ja nõnda jõudis Lutz alles poolteise kuu pärast Tallinna tagasi.

Head tuju ja karastatud terviist ei toonud ta maalt mitte kaasa, seda märkas sõber Huber kohe. Mati oli läinud kõhnemaks, ta silmade ümber seisid uneta ööd ilmutavad varjud ja otsaesist kattis taoti nagu nägematu pilv. See nähtus pani sõbra vööristama. Mis asi võis talle tuska teha, missugune mure ta südant muljuda? Kahetses ta vahest sündmust, mis siin majas kuue nädala eest tema ja meistri tütre vahel oli aset leidnud?

Huber otsustas kohe endale selgust muretseda. Pika lahusoleku tõttu oli sõber talle veel armsamaks saanud kui enne. Pärast õhtusööki hakkas ta Lutzi käe alt kinni ja viis ta välja värske õhu kätte.

„Sul on midagi pihtida, Mati," algas ta.

„Miks sa seda arvad?"

„Sinu loojaläinud nägu ilmutab sellesarnast."

„Sul võib õigus olla," ohkas Lutz. „Mu nägu on läinud sellepärast looja, et ka kõik muu looja on läinud."

„Ka kõik muu? Seda ma ei mõista. Või waewab su hinge, et sa Berta Wittelbachi looja lasksid minna?"

„Ei. See on unustatud. Meie wahe on selge, ja sellest on mul hea meel... Aga meie peame kuhugi sisse astuma, kus tulewalgust on, siis wõid ise mu hingeolu üle otsustada. Seda puhku ütlen sulle ainult, et sa oma pea oled kaotanud..."

„Mina oma pea? Seda ei tunne ma sugugi. Küll aga arwan märkawat, et sinu pea jälle kord on kadunud... Astume siia sisse."

Nad olid, mööda Dunkri uulitsat alla minnes, Kullasepa uulitsa nurgale jõudnud ja seisid siin wäikese madalamat liiki joogimaja ees. Teades, et selles on suurema joogitoa kõrwal weel kaks pisukest, päewal pimedat kambrikest, kus eksitamata wõis istuda, astusid nad sedamaid sisse ning leidsid õnneks teise tühjana. Istet wõtnud ja õlut tellinud, tõmbas Lutz põuetaskust ühe kirjapoogna wälja, ulatas sõbra kätte ja ütles häälega, mis oli ainult allaneelatud ohk:

„Loe!"

Konrad waatas ruttu alguslauset ja sama ruttu allkirja ning hüüdis:

„Leena Paju käest! See on huwitaw!"

„Wäga huwitaw!" kordas Matiias niisugusel toonil, et sõber talle hämmastunult otsa pidi waatama.

Konrad Huber aga luges:

> Armas sõber! Wabandage, et ma Teie wiimasele kirjale nii hilja wastan. Aga ma pidin enesega kaua wõitlema, enne kui sule tohtisin wõtta. Seda kindlam on aga nüüd otsus, mis ma Teile wõin ette panna. Andke mulle armulikult andeks, kui see otsus Teid pahandab wõi haawab — ma ei wõi teisiti! Ma olen kõik läbi mõtelnud, kõik kaalutlenud ning jõudsin selgusele, et ma raskesti ülekohut teeksin, wastu wõttes teie kosja. Uskuge mind, meie elu ei oleks õnnelik. Minu süda, mis mind iialgi pole petnud, ütleb mulle seda. Armas sõber, leppige

sellega ja püüdke oma nõu unustada. Ärge mõistke mind hukka, ärge waewake oma südant, waadake kaine pilguga ringi, ja küll Te siis leiate, et õnn Teile mujalt wastu naeratab. Ainult ühte kirja julgen Teilt weel paluda, nimelt seda, milles mulle andeks annate mu tänamatu wastuse ja mulle kinnitate, et Te oma ekslikku kaiwatsuse õnnelikult olete unustanud.

Oma kõige kallima sõbra kätt pigistades

Leena Paju."

Huberi nägu oli kirja lugedes pikaks ja ikka pikemaks weninud. Ta hoidis paberilehe tulele nii lähedale, otsekui ei suudaks uskuda, et ta silmad loewad õieti. Ja kui ta lugemise lõpetanud, hakkas ta uuesti otsast peale ning luges nüüd poolwalju häälega, et ka kõrw kuuleks, mis seisab paberil.

„Nüüd söögu mind aga rotid elusalt!" hüüdis ta siis punetawal näol, kuna ta käsi kirjaga wajus lõdwalt põlwele. „On siis sellist ilmas enne kuuldud! See tüdruk on lihtsalt mõistuse kaotanud!"

„Tema kirjast kõneleb minu arwates wäga selge mõistus," heitis Lutz norus peal wahele.

„Siis pole see kiri tema kirjutatud!"

„Seda arwasin minagi esiotsa. Aga mul on temalt weel üks kiri, mis tuli waremalt, ja nii nägin mõlemaid wõrreldes, et neid üks ja sama käsi on kirjutanud."

„Mis ütleb ta sulle siis esimeses kirjas?"

„See on tühine sõbrakiri — wastus minu esimesele samasugusele kirjale, milles ma oma südameasja weel ei ilmutanud. Ma tahtsin temaga esimese täiesti süütu kirjakesega ainult ühendusse astuda, teda ette walmistada. Wäga kahtlane oli mu meelest juba seegi, et ta wastused mõlemate kirjade peale tulid nii hilja, alles paari nädala pärast. Wiimase wastuse sain waewalt paar päewa enne kojusõitu... Sa näed nüüd, Konrad, et oled mulle olnud waleprohwetiks. Poolteise kuu eest andsid oma pea pandiks selle eest, et tuwike tuleb, kui aga

vilistan. Nii põhjalikult võisid sinagi eksida, sina, kes sa mind nimetasid õpipoisiks sääraseis asjus, ise aga tahtsid olla meister."

Huber hüppas püsti ja kavatses näilikult ärevuse pärast edasitagasi hakata jooksma. Aga ära nähes, et ruum selleks liiga kitsas — ta oleks tõuganud igal sammul vastu seina —, vajus ta ägades toolile tagasi.

„Ja ma ütlen sulle — ta armastab sind siiski!" hüüdis ta ja lõi rusikaga lauale. „Ma lõikan oma nina näost ja annan veel kord pea pandiks, kui ma mitte õieti ei näinud. Vaheajal peab olema midagi juhtunud. Ta on kas kellegi teise poole löönud või ta seisab mingi salajase mõju all, mis teda sunnib sinust taganema. Õige asi see ei ole, või ma peaksin ju olema sõge — veel sõgedam kui sina ise."

„Sa tahad vägise olla ilmeksimatu, Konrad," ütles Lutz. „Sa usud oma silmi rohkem kui tõde ennast, ehk küll viimane sul nüüd on must valge peal käes."

Huber luges kirja veel kord pikkamisi ja uurimisi läbi, nagu püüdes ta ridade vahelt otsida, mida ta ridade seest ei leidnud. Viimaks hüüdis, nagu oleks ta tõesti ühe lootusekiire tabanud:

„Aga siin pole poole sõnagagi öeldud, et ta sinu vastu midagi ei tunne, et ta südamekalkusest sinu kosja tagasi lükkab. See on minu arust kahtlane."

Aga Matiias naeratas nukralt ja vastas:

„Minu arust on see üsna loomulik. Ta ei taha mind haavata niisuguse otsekohese, kareda tunnistusega, seks on ta liiga õrna loomuga inimene. Aga kirja terve sisu annab ju selgesti märku, et just puuduv vastuarmastus ta sulge on juhtinud. Jätame kõik mõistatamise, sõber, — asi on otsas."

Sõna „otsas" tõi Huberile uue ärevusehoo.

„Sa tahad siis selle otsusega lihtsalt leppida ja vagusasti nurka pugeda?" hüüdis ta. „Kas tead, mina ei teeks seda mitte!"

„Mida sina siis weel teeksid?"

„Wähemalt astuksin temaga sedamaid ühendusse ja püüaksin teda panna suuga seda tunnistama, mis ta kirjas ütlemata on jätnud. Naistel on ju wahel pentsikud tujud ning arwamised, mille ajul ja mõjul nad raskeid otsuseid teewad, mida nad pärast kahetsewad. Sul ehk läheb korda puhuda tema põhjus ümber. Wähemalt katset peaksid tegema, ja mina tahan hoolt kanda, et see sünnib."

„Ma kuulan sinu sõna, sest mul on kahju tast ilma jääda," wastas Lutz nii kurwalt, et see lõikas Konradil südamest läbi. „Mis nõu sa mulle annad?"

Huber mõtles järgi.

„Ülehomme on pühapäew. Kirjuta talle weel täna õhtu ja kutsu teda pühapäewaks jalutama. Te wõiksite teha pikema käigu linnast wälja, sest wabas looduses olla niisuguseid asju kõige kohasem harutada, ütlewad asjatundjad... Kas tal peaks pühapäewiti prii aega olema?"

„Wististi, sest ta mainis oma esimeses kirjas, et tema härrased olewat praegu wälismaa-reisul ega jõudwat enne selle kuu lõppu tagasi."

„Wäga hea. Minu esimene käsk on siis, et sa püüad temaga ülehomme kokku saada. Ei jõua sa ise hästi joonele, siis wõid minu nõu ja abi peale julge olla. Ja nüüd — pea püsti! Minu arwates pole weel kõik kadunud."

Nad tegid minekut. Alles teel andis Lutz sõbra wiimase awalduse peale wastuse.

„Minu lootused on wäga kokku kuiwanud," ütles ta, „ja kas tead, mis otsusele ma seepärast olen jõudnud? Ma tahan peatselt oma pambu siduda. Minu töökoht ja kogu see linn ei meeldi mulle enam. Majas on mul waenlane, kes ei taha minuga ühes lauas enam süüagi — täna wähemalt oli ta iste tühi — ja sest saadik, kui mul see kiri taskus põleb, wihkan ma terwet Tallinnat; ta on mulle nagu kõrweks saanud, kus kannatan nälga ja janu. Wälja siit siis, ja wõimalikult ruttu!"

Huber ei kostnud midagi. Ta võis ju arvata, et tal endal olekski praegusel puhul needsamad tunded. Enne kui nad Wittelbachi maja uksest sisse astusid, küsis ta ainult:

„Berta pole sinuga pärast suurt kokkupõrget enam mõtteid vahetanud, ei suusõnal ega kirjalikult?"

„Ei. Ta uhkus ei luba seda. Ja nõnda on ka kõige parem. Ma sooviksin ainult, et ta mind nii väga ei vihkaks. See rõhub mu südant, sest mul pole senini vihamehi olnud." —

Matiias hakkas, kui ta kirja neiu Pajule ära saatnud, pakitseval südamel pühapäeva ootama. Ahtlasi kartis ta terwel laupäevasel päeval äraütlevat vastust, mis aga õnneks jäi tulemata. Nad pidid Kadriorus kohtuma ja, kui sügisene ilm vähegi lubab, jala Kosele luitama.

Noor neiu ei jäänud ilmumata. Matiias tundis ta kogust ja käigust juba kaugelt eemalt ära, ning valjusti tuksuv süda tõusis tal kurku.

Noor neiu oli välimuselt ruttu arenenud linnaliseks. Ta kandis kübarat, moekohast soengut, kindaid ja päevavarju. Ta ei tuletanud enam kuigi palju meelde seda tütarlast, kes, rätik peas, soome kingad jalas, komps käes, ligi kolme kuu eest Lasteaias Matiiase ees oli seisnud ja meister Wittelbachi juure teed küsinud. Noormees pidi imeks panema, kui vabalt ta liikus ses uues ilmingulaadis. Nooresst daamist, kes temale praegu kergel, väledal sammul lähenes, ei võinud enam naljalt oletada, et ta kusagil popsihurtsikus oli lapsepõlve mööda saatnud ja senini alaliselt maal elanud, vaid see oli ilus peen parema kodanikuseltskonna neiu, kes sirutas talle väikese käe mustas, kitsas kindas vastu.

Nad teretasid teineteist tummalt, ja et neil mõlemil tõusis kuum puna põske, siis nad pöörasid näodki kõrvale. Nad vahetasid mõne sisuta sõna alles siis, kui nad, suunda valimata juba paarsada sammu teineteise kõrval olid kõndinud. Siis aga tuli see elavus nende üle, millega kohmetud inimesed endid kitsikusest püüavad aidata; nad leidsid korraga nii palju jutuaineid, et nad ilma vaheta ja üleminekuta ühe

pealt teise peale hüppasid, kusjuures nad waewalt ei wõinud teineteise küsimustest ja wastustest selgesti aru saada. Muidugi kõneldi ainult igapäewaseist, ükskõikseist asjust, aga toonil, nagu oleks neil kes-teab kui suur tähtsus.

Wahel harwa waatasid nad kõrwalt teineteise peale, wõimalikult hoidudes sellest, et nende waated juhtuks wastastikku. Matiias pani tähele, et neiu nüüd, kus ta oli rahu kogunud ja esialgne puna ta palgelt tagasi walgunud, näis nagu wanemana ja küpsemana kui siis, mil ta teda wiimast korda näinud. Ta suu ümber ilmus taoti wäike wärisew jooneke, mis rikkus ta huulte pehmet õrnust, ja ta waates oli midagi, mis waakus nagu sügawa tõsiduse ja salajase rahutuse wahel edasi-tagasi.

„Kas tulite hea meelega, mamsel Paju?" küsis Lutz äkki muu jutu seas.

„Wäga hea meelega," wastas Leena üsna rahulikult. „Ma istun ju alati kodus, pealegi tööta, ja see on igaw."

Ta kõneles siis härraste kojutulekust, mida olewat paari nädala pärast oodata, ja juhtis jutu warsti Matiiase möödunud maaelule, misjuures ta põhjalikult järele päris, kus mõisates ta töötanud, kui kaugel need olewat, kust sinna sõidetawat, kes nende omanikud ja missuguseid töid Matiias seal teinud.

See otsitud ja siiski nii elawalt nauditud jutulõbu kestis kogu tee. Küll pakitses neil tänase kokkutuleku õige põhjus südames, aga nad mõlemad näitasid seda sündsamale hetkele edasi lükkawat, lohutades endid seega, et seks on ju weel aega. Paistis, kui leiaksid nad paljast koosolemisest, teineteise lähedusest, sedapuhku lõbu küllalt ning kardaksid seda tõsisema jutuaine läbi ainult rikkuda. Teineteiselt küsimata, kuhu õieti minna, olid nad alla Kadrioru merekaldale sattunud ja mõne aja pärast leidsid nad endid Pirita jõe äärest.

„Kas läheme üle?" küsis Matiias.

„Minugi pärast," naeratas Leena.

„Kuidas meeldiks teile sõit jõel?"

„Ma olen kõigega rahul ja kõige eest tänulik."

Rahutu agarusega valis Lutz, kui nad parvega teisele kaldale jõudnud, jõe äärest väiksema lootsiku ja muretses trahterist söödavat ning joodavat teemoonaks kaasa. Kuna neiu võttis tüüri juures istet, pani noormees aerud tugevatel löökidel tegevusse, ja ruttu liikus kerge vene vastu jõge üles Kose metsatukkade poole.

Oli soe ja selge septembri-ilm. Veidi hõreda, pilutleva, loiu paistega suudles päike rohekalt virvendavat merd, mustjashalli jõepeeglit ja väikeste vere- ning roosteplekkidega tähnitud metsa mõlemail kaldail. Õhk oli uduta, tolmuta, taevaserväni nii läbipaistev, et kõige kaugemad kujud ja kogud tugevate äärjoontega said nähtavaks; Pirita kõdunevate kloostrivaremete küljes võis lugeda peaaegu üksikuid kive ja Kose mõisake vahtis puude vahelt nagu käega katsutavalt pildilt alla jõkke. Mida kaugemale lootsik jõudis, seda kõrgemaks ja kaunimaks läksid metsaga kaetud kaldad, seda rahutumaks ka jõe vool kividega palistatud sängis.

Mõlemad sõitjad vaikisid. Nende senine kerge jutt oli uinunud nagu magama, nende näod löönud tõsiseks. Nad vaatasid ringi, nende pilgud riivasid teineteise palet, aga mõlemad püsisid sedavõrt mõttes, et kõnelemisvajadus ei saanud tunduvaks. Nende suid sulges teadvus, et oli tulekul, mis pidi tulema, ja nad valmistusid selle vastu ette.

Mida enam kohmetusekammits nende ümber lõdvenes, seda vabamalt ja seda kauemini hakkas nende pilk teineteise näol viibima. Matiiasele tükkis seejuures äkitselt tundmus peale, mis teda juba kord ennemalt erutanud — siis, kui ta esimest korda selle tütarlapse ees oli istunud ja tema põgenemislugu pealt kuulanud. See vägisi ülevoolav, verd kuumalt jooksma panev tundmus, osalt hingelik, osalt ihulik, pigistas ta südamest ka nüüd salahüüde välja: Missugune kena naine saaks sest lapsest! Ja nüüdki jäi ta kahevahele, missised omadused neiu juures olid selle õnnestava ihaldusе peasünnitajad, kas ta avalalt allikselged, rääkivad lapsesilmad, ta rõõsk

ning wärske nägu selle elu ja õnne pakkuwa suukesega, wõi ta meelierutaw, kõrgesti kummuw naiserind. Matiiase meelest oli korraga, kui poleks ta hing mitte kallis küllalt, et lunastada see inimene seal oma wastas enesele, ü k s n e s enesele...

Ta tõmbas aerud äkitselt lootsikusse.

„Leena, miks te ei taha mulle naiseks tulla?"

Ta ehmus peaaegu isegi sest järsust küsimusest. Leena aga jäi talle keeletult otsa wahtima.

„Ma tahan teada saada, mis teil on minu wastu," jätkas Lutz enda teada pehmemalt ja rahulikumalt, aga ta häälel oli siiski nii kare kõla, nagu pitsitaks salawiha ta südant.

„Minul teie wastu?" kordas neiu, kuna ta käed tüürist wallandusid; ta tahtis weel midagi lisada, aga mingi seesmine wõim näis ta keelt halwawat, ja noormees pani tähele, kuidas ta näost lõi nii walgeks, kuis ta teda weel kunagi polnud näinud.

„Teil peab minu wastu wiimasel ajal midagi olema," tõukas Matiias katkestatud lausete kaupa wälja, kuna ta silm kinnistus kindlasti neiu näol, „sest me saime hakatuses teineteisega wäga hästi läbi, — me olime minu teada kõige paremad sõbrad, — ma arwasin, et teie mind sallite, — ma ei suutnud arwatagi, et te mulle annaksite niisuguse wastuse, — mis on teiega waheajal sündinud?"

„Ma sallin teid praegugi weel, — me oleme praegu weel sõbrad," wastas Leena tasa, kuna ta hääl oli sama paluw ja lepitaw nagu ta pilk.

„See on aga sõprus, mis mulle ei meeldi! Ma lootsin ja soowisin rohkem. Selle sõprusega jään nälga... Leena, keda te armastate? Kellega olete wiimasel ajal tuttawaks saanud?"

Noor neiu raputas kähku pead.

„Ma pole kellegagi tuttawaks saanud, wähemalt mitte inimesega, keda armastaksin."

„On see tõsi?"

„Ja."

See „ja" tuli nii kindlasti ja ustawalt Leena huultelt, et Matiiase rind tõusis nagu kergendawal ohkel.

„Siis peate mulle seletama, mispärast te minuga ei arwa saawat õnnelikuks. Ma usun, et ma pole ammugi mitte kõige pahem mees. Mul on tugewad käed ja hea terwis. Tige ma ei ole enda teada ka mitte..."

„Aga te olete peigmees, härra Lutz, te pole enam waba!"

See hüüd wedas Matiiase näost üle nagu laia walgusejoome.

„Kas see on teie ainus põhjus?" küsis ta rõõmlikul põnewusel. „Te ei tea weel, et ma pole enam peigmees? — Ei, Leena, ma olen waba, täiesti waba. See asi on ammugi lõpetatud."

Leena wäristas pead.

„Seda ma ei suuda uskuda. Pruudi ja peigmehe wahel wõib ette tulla nägelusi, aga see ei aja neid weel igaweseks lahku. Kumb neist suudaks teist teha õnnetuks? Mamsel Wittelbach armastab teid, isand Lutz, ta armastab teid kõigest hingest, ma tean seda — ma olen seda ise näinud..."

„Aga nüüd mitte enam — nüüd ta wihkab mind, ja seda te pole mitte näinud," wastas noormees.

„Ja kas arwate, et ta ses wihkamises on õnnelik? Ta wihkab teid, sest et teie temast taganesite. See wiha muutuks aga kohe armastuseks, kui pöördiksite tema juure tagasi... Isand Lutz, ma ei wõi mitte oma hinge peale wõtta, et keegi *minu pärast* kaotab eluajaks oma õnne. See on *üks* minu põhjusist."

„Ja teine?" küsis Matiias, kuna ta lootsiku põhja wahtis,

„Teine on see, et ma ka *teie* eluõnne ei taha warastada. Mul ei ole teile midagi pakkuda, mitte kui midagi. Aga mõelge, mis te minu pärast peaksite kaotama. Terwe oma suure tulewiku! Ka seda pattu ei suuda ma teha. Ma ei jõuaks wälja kannatada teie kahetsemist, mis teile pärast kindlasti asuks südamesse. Ma peaksin eluaja enese peale kaebama: Waata, seda oled *sina* teinud! Mis oleks see mees,

kui ta sind mitte poleks võtnud, ja kui sa õiglane ja mõistlik oleksid olnud tema pakkumist tagasi lükkama! . . . Inimene ju ei tea, mis ta tuhinas teeb. Seda kibedam on pärast kahju kanda . . ."

Kuuldus peaaegu, kui oleks neiu kodus pähe õpitud sõnu üles öelnud, nii ladusasti, hoolimata kõneleja ärevusest, veeresid nad tal üle huulte. Aga selle eest oli nende mõju ka nõrk, nad puutusid kuulaja kõrva ainult leigelt, vilult, usku äratamata. Või oli viimane o m a tuhinas kõige muu kohta mõistmise ja veendumuse kaotanud?

„Minu kahetsemist ei ole teil iialgi karta, selle peale annan teile oma hinge pandiks," vastas Matiias. „Ma ei tee kunagi midagi tuhinas, kõige vähem olen Berta Wittelbachist tuhinas taganenud või teile tuhinas lähenenud. See kõik sündis pärast pikka võitlust ja kainet kaalutlemist. Mis ma teiega ühelt poolt kaotan, seda võidan teiselt poolt sajavõrra tagasi. Et ma niipalju tahan kaotada, näitab teile ainult, kui palju ma loodan võita. Kui teie minu eluõnnest räägite, siis teadke, et see mitte neiu Wittelbachi käes ei ole, vaid üksnes teie käes... Aga teie tahate minu ilma jätta mu eluõnnest."

„Ja neiu Wittelbachi õnn?" hüüdis Leena tasahiljukesi, kuna ta liikvele läinud rind ja tukslevad huuled ilmutasid elavat sisemist võitlust.

Matiias Lutz vajutas aerud vette ja juhtis lootsiku mõne tugeva tõmbega jälle keset jõge.

„Neiu Wittelbachi õnn? Kas arvate, et see on mehe käes, kes teda ei armasta?"

„Aga tema armastab meest."

„Ja teie nimetate õnneks, kui armastav naine eluaja peab nägema, et teda ei sallita, või koguni veel, et tema asemel armastatakse teist? Kas teie, Leena, sel viisil oleksite õnnelik?"

Neiu Paju vaikis. Matiiasele asus kindel tundmus rinda, et ta on võitnud, kui need jäid Leena ainumaiks põhjusiks.

Ta tahtis anda talle mahti aru pidada, mõtteid koguda, otsusele jõuda; seepärast ta waikis ka ise ja hakkas warmalt edasi sõudma. Ta pani lootsiku niisuguse jõuga liikuma, et woolas wesi wene külgedel lõi wahutama.

Aga Leena ei wõtnud enam sõna. Ta käed hoidsid jälle tüüri, ta pilk wiibis laialt ja tühjalt mõõtmatus kauguses. Uuesti torkas Matiiasele silma tema näo wõõras kahwatus ning see kibekas lootmatusejoon ta suu ümber.

„Ma ootan ikka weel teie seletust," tähendas sõudja wiimaks, pühkides rätikuga higi näolt.

Leena lõi silmad tema poole. See pilk wäljendas piina, kannatamist ja ühtlasi härdat palwet: Wali mees, halasta mu peale ja jäta mind rahule!

Aga sel mehel ei olnud halastust, nagu ei ole halastust uppujal neelawates woogudes. Ta päris edasi, ta sundis, tuupis, pitsitas, pinnis. Ta wajas wastust, mida ta suudaks uskuda, millest ta pääseks waidluseta mööda.

Ja selle wastuse andis talle piinatud neiu wiimaks.

„Isand Lutz, ma ei armasta teid. . ."

Hoolimata sellest, et Matiias pidi niisuguse wastuse wastu olema ette walmistatud ning oligi, mõjusid Leena poolsosistatud sõnad temasse siiski nagu ootamatud haamrilöögid pähe. Aerud libisesid tal käte wahelt, ta tugew kogu wajus lõdwalt kokku, ta silmad waatasid nagu kustuwal läikel üle paadi ääre wette, mis muutus ta pilkude ees punakaks, wirwendawaks uduks.

Kumbki ei lausunud tükil ajal sõna. Ja kuigi neiu weel midagi oleks öelnud — Matiias poleks seda wist kuulnud, sest ta ei kuulnud ega näinud sedagi, et Leena tüüri juurest äkitselt tema põlwede ees olewale pingile istus ja käe tema käisele pani.

„Isand Lutz, andke mulle andeks!"

Ta pidi oma sõnu kordama ja tema käest pigistades kinni hakkama.

See oli nagu kaugel udus hälbiw pilk, millega Matiias temale nüüd otsa waatas. Ta nokutas ainult peaga ja püüdis naeratada, aga see oli nagu surija naeratus — wäsinud ja tüdinenud.

Korraga hakkasid ta kaela ümbert kinni kaks wärisewat käsiwart, kuum põsk puutus ta palet ja ta rinna wastu surus end raskesti töötaw pehme rind, millest tungisid tõukamisi, nuukssuwalt katkestatud sõnad:

„See kõik pole ju tõsi, mis mu suu rääkis, — ma ei uskunud seda ju isegi, — miks ma ei peaks sind — sind — üksnes sind —"

Hääl lämbus sosinaks, mida kumbki ei mõistnud, ja Matiias tundis, kuidas ta kätele langesid suured palawad piisad. Need piisad ja hõõguw hingeõhk, mis käis ta põse wastu, äratasid ta elule. Tal tungis kurgust mingi hüüd, enam ehmatuse- kui rõõmuhüüd, siis hakkas ta mõlema käega selle ilusa helkja pea ümbert kinni, mis praegu temale andunud, surus teda oma rinna wastu, oma põse wastu, ning sosistas naeratades, õnnelikult naeratades, nagu weest tõmmatud uppuja:

„Nii on õige, Leena, nii on hea. . . !"

Waheaegu oli jõewool kannud lootsiku tagurpidi päriwett ja wiinud ühe kaldakäänaku ning wette langenud puu wahele kinni. Sealt püüdis sõiduk ise sel wiisil wabaneda, et hakkas nina jõe poole käänama. Kuid seda ei lastud sündida. Kaldalt kahmas tugew käsi wene pardast kinni ja tõmbas ta peaaegu kuiwale.

„Nõnda ei sõideta wee peal! Wõi arwate, et mul himu on teid külmast weest tulla wälja õngitsema! Aerud sisse, muidu olete neist ilma!"

Sõnad öeldi nii waljul ja käredal käsutoonil, et lootsikus istujad wõpatasid kohkudes lahku ja waatasid laiul silmil ümber.

Kaldal seisis Konrad Huber.

Ta nägu polnud muud kui üks ainus suur ja lai irwitus.

„Küll oli kena pealt waadata!" ütles ta ja tegi, nagu pühiks silmist pisaraid. „Süda hakkas sees sulama ja suu wett jooksma. . . Mati, seda tegid hästi! Ses oli elu ja luulet ja wäge! Justament nagu näitelawal! . . . Mati, ma ütlen su siinsamas meistriks. Õpipoisist kohe meistriks! Ja nüüd ma ei kahetse enam sugugi, et ma teile kallast mööda järgi wantsisin, teid waritsesin ja luurasin nagu salakuulaja ja kaks korda kändude üle käpuli kukkusin. Meister Mati — ta elagu, kolm korda elagu!"

Ja Huber hakkas oma kübarat õhku pilduma. Ei puudunud palju, siis oleks ta kaabu wiimasel wiskel jõkke kukkunud.

„Nüüd aga kuiwale kihlust pühitsema," hüüdis ta siis, „sest teie pähklikoore sisse ei julge ma niisugusel pidutujul astuda. Kihlusejoogi eest on muretsetud, Mati; ma teadsin ju, kuidas niisugused laulud lõpewad, ja pistsin trahteris midagi põue. . . Aulik preili, ilus mõrsja, tohin ma teie sihwakat pihta oma karedate käte wahele wõtta ja teid maale aidata?"

Ja ilma wastust ootamata asus ta neiu ümbert kinni, tõstis ta kõrgele õhku ja „joodeldas" Saksa mägestikupoiste kombel, nii et mets ja kaldad lajatasid. Matiias aga pidi kannatama, et pöörane poiss ta küljeluud kolm korda raginal kokku pigistas.

Ülewal metsas algas, kui lootsik kinni seotud, ja söök ning jook kaasa wõetud, rõõmus pidu pehmel, haljal samblal. Huberi weinipudelist ei piisanud kauaks, Matiiase õlu ja mõdu järgnesid, kuna Leena nobedad käed koorisid mune ja jagasid wõileibu.

„Sa tulid meile siis linnast saadik salaja järgi?" pöördis Lutz, kelle põsed hõõgusid ja silmad särasid, sõbra poole.

„Ma ei kaotanud teid, kardetawaid isikuid, wiieks minutikski silmast," naeris Konrad. „Et te mind ei näinud, pole ka ime, sest te ei näinud terwet ilma — õkwa kui tedrepaar kewadisel armumängul ei näe püssimeest ega muud waenlast. Tõepoolest, niisuguseid kuutõbiseid pole ma weel

enne näinud! Panin imeks, et te suisa Pirita jõkke ei astunud, kui tuli wesi wastu."

„Meil oli aga ka tõsiseid asju läbi rääkida," tähendas Matiias, kuna ta pilk heitus ärarääkimata õrnusel Leena näole. „Ei puudunud palju, ja ma oleksin rännanud homme hommiku murtud südamega Tallinnast wälja. See kuri inimene siin torkas mu pead-pidi põrgutulle, enne kui mulle awas paradiisi jalgwärawa. Ma ei mõista, kuidas inimest nõnda wõidakse piinata!"

„See on ju tuttaw naiste riugas," tähendas Huber. „Nad annawad enne pipart, et suhkur maitseks pärast seda magusamini. Tunneme juba! Aga teie poolt, mamsel Leena, poleks ma seda siiski uskunud. Ainust karistuse pehmendamist wõite ainult selle eest nõuda, et oma õeluse täna nii lühidalt lõpetasite. Oma riiwatu kirja eest aga — ja, ja, armas laps, seda olen minagi lugenud, sest meil mõlemal pole teineteise eest saladusi — oma kirja eest walige enesele nuhtlus poomissurma wõi saja musu wahel."

Leena ei wastanud, ta naeratas ainult. Ta silmadel oli waade, nagu elaks ja liiguks ta unenäos. Ja umbes sarnane lummutus waldas ka Matiiast, kuid selle wahega, et ta õnn ja rõõm sagedasti waljul, tuliwawal kombel kõne ja naeru kaudu kuuldawale tuli, kuna mõrsja seesmine elu kadus magusasse, wäsinud uindusesse.

Kolm õnnelikku inimest rändasid ehapunal mööda merekallast linna poole. Meri kohas salapäraselt ja Konrad Huber willistas. Tal oli asja willistada, sest ta oli täna tagasi wõitnud oma pandiks pandud pea ja ükski ei tohtinud teda enam waleprohwetiks nimetada. . .

18.

Matiias Lutz ehitab omale pesa.

Meister Georg Wittelbach ei ilmutanud mingit imetsust, kui sell Matiias Lutz ühel õhtul talle teatas, ta soowiwat naist wõtta. Ta ei küsinud pruudi nimegi järele. Soojalt surus ta selli kätt ja soowis talle õnne. Ta tegi seda, oma harilikku wiisi wastu, tõsiselt, ilma naljatamata, ja ta silmade wahele ilmus wäike pilwitaw kortski.

„Te jääte muidugi Tallinna ja minu töösse edasi?" küsis ta.

Matiias jaatas. Meister Wittelbach maksis talle head palka, ja sedapuhku oli ta rändamishimu üldse soiku jäänud. Tuli siis edaspidi mis tuli.

„Millal on te pulmad?"

„Arwasin jõulus. Tahaksin omale, kui meister luba annab, paremad mööblid õhtuti ja pühapäewiti ise teha, ja see wõtab aega."

„Minu luba on teil," wastas Wittelbach sõbralikult. „Te wõite ka julgesti minu puud ja muud materjali maksuta tarwitada — olete ju siin töökojas minu töö kallal küllalt higistanud. Tehke omale kas wõi niisugused mööblid, mille üle mõni krahw wõiks kadedaks saada, ja wõtke omale ka, kui waja, mõni õpipoiss appi."

Matiias tänas. Ta oli julge, et meister teda edaspidi ka ilma sularahalise pulmakingituseta ei jäta. Nad korraldasid siis weel tema kui meistri lauast ning korterist lahkuwa selli palga-asja, misjuures Lutzil midagi tingida polnud, ning

lahkusid teineteisest kui mehed, kes lepingu teinud, mis rahuldas mõlemaid.

Wiisakuse nõudel teatas Lutz oma kihlusest ka emand Wittelbachile ja Bertale. Kuna esimene mõne tawalise lahkusesõna kulutas, tähendas mamsel Berta, ilma peiule kätt andmata, üksnes lühidalt, külmalt ja kõrgilt: „Soowin õnne!" ning püüdis seejuures paista lasta, kui ei puutuks asi temasse enam sugugi. Leena eest, kes tegi hiljemini meistrimajasse wiisakusekäigu, hoidus ta hoopis eemale. Kui teda otsiti, oli ta wälja läinud.

See oli õnnelik, kõigest hingest õnnelik mees, kes nüüd meister Wittelbachi töökojas õhtuti küünlatule juures ja pühapäewaseil pärastlõunail omale esemeid pesa tarwis hakkas ehitama. Ta ei tunnud und ega wäsimust. Ööd läbi oleks ta wõinud hööwlit ja saagi, peitlit ja haamrit lasta lennata, kui ta mitte töökojas magawate selliде ja õpipoiste öörahu peale poleks pidanud mõtlema. Esimeste head tuju püüdis ta rohkete liikude waral alal hoida. Huber aitas teda töö juures sagedasti, ehk küll Lutz teda wahel wägisi tagasi tõrjus. Ja nõnda tekkisid nende käte wahelt aegamööda tõesti majariistad, mis mõnele aristokraadikorterile mitte häbi poleks teinud.

Et ka mõrsjal oma rohked ettewalmistused käsil olid, siis nappis nende prii aeg nii ära, et nende kohtamised olid ainult lühikesed. Aga neil polnud ka muud wajagi, kui teineteisele kord jälle silma waadata, teineteise häält kuulda, kätt pigistada; siis lahkus kumbki õnnest walgustatud südamega, et mõtteis seda kauemini wiibida teise juures.

Matiiasel polnud ammu enam wähematki kahtlust, et mõrsja armastab teda õrnalt ja ustawalt. See osutus neiu silmade särast, kogu ta ennastsalgawast andumusest ja alistuwusest. Neiul polnud enam muud soowi kui peiu soow, ei muud tahet, kui tema tahe ega muud tungi kui see, mis oli temal — nende warstine ühistus. . . Nagu mõistatuslik unelm oli Matiiase meelest, et sama inimene kord katset

oli teinud, tema kosiwat kätt tagasi tõrjuda. Mil põhjusel see sündinud, oli talle praegugi weel arusaamatu, kuid selle küsimuse uurimiseks polnud tal enam asja ega mahti — ta elas ainult õnnelikule olewikule.

Matiias oli kõik unustanud, mis ta südant enne seda armastust täitnud: raha, wara, au ja kuulsus — kõik oli saanud uduks, tolmuks; ta wiskas kõik rahulikul meelel ja naeratawal näol kerjajale kübarasse, nagu Konrad Huber õieti oli ennustanud. Ta oli s e l l e wara eest tõesti kümme korda suurema wõitnud.

Ja nõnda jõudis pulmapäew wiimaks kätte.

Noorpaari pesake, mida Matiias armastusega ehtinud, oli walmis: kaks wäikest kambrikest köögiga Lühikese jala all, warustatud ja ehitud peigmehe enese tehtud tuliuute mööblite ja tema walitud ning ostetud ilu- ja tarbeasjadega. Tal saab siin lõbus ja waikne elada olema — mõtles Lutz kõige selle toreduse üle pilku heites — ja minul hea puhata! Ja ta silm naeratas ning põu täitus päikesepaistega. Ta luges ennast õnnelikumaks meheks terwes linnas. Ta oli nüüd õnnelik, sest et ta wõis a n d a; waremalt oli ta arwanud, et õnnelikuks teeb w õ t m i n e. Kui ekslik oli see mõte praegu ta meelest. . .

Laulatus oli Niguliste kirikus, kus Matiias leeris käinud, ning see sooritati muidugi saksa keeles.

Pulmad pidas Lutz iseenda wäikeses korteris. Temal ega mõrsjal polnud ju palju külalisi — Wittelbachi sellid, enamasti poissmehed, mõned noored neiud Leena wõi Tiina tutwuskonnast, meister Wittelbach, kelle abikaasa ja tütar jäid ära, peiu isa, ema, wend ja õde, ja lõppeks — Leena ema. Jah, ka see. Tütar oli temaga leppinud. Ta mõtles: Eks ta ole ikkagi mu ema, pealegi wana inimene, kes suigub warsti hauda. Saanitee juhtus olema jõuluks ka just hea, ja nii ta laskis eide küütida linna.

Pulmaseltskond oli tolleaegsete linlaste mõttes teadagi „kirju" — saksa käsitöölised, nõndanimetatud hantwärgid, ja

eesti talupojad, saksa keelt rääkiwad mamslid ja „maakeelega" toa- ja köögitüdrukud koos! Kuid sellest saadi heal tahtel ja lõbusal tujul üle. Iseäranis oskas Konrad Huber, kes seisuselist uhkust kitsarinnalises mõttes ei tunnud, upsakust ja kõrkust aga otse wihkas, oma suurte käitlemisosawuste ja lakkamatu naljaga üksikute isikute ja kihtide wahele sildu lüüa, nii et saks ja mats teineteist mitte ainult ei sallinud, waid warsti ka mõistsid.

Elawat uhkusekõdi oma lastest tundsid pruudi ema ja peigmehe wanemad, eriti wiimased. Konna-Jaak, kelle selg kiskus raske peksu tagajärjel kõwerasse, wahtis nurgast, tossaw sigar suus, nägu naerul, wahet pidamata selle suure, ilusa, uhke härra peale, kes ennast tema pojaks julges tunnistada. Temal, wa Konna-Jaagul, oli linnas sihuke poeg! Oh, et seda terwe wald, kogu kihelkond näeks! Ja et nad ka näeksid, kui ilusas korteris ta elab ja kui tore kapp ja kummut tal on ja missugune kell seinal — kell, milles, kui hakkab lööma, wäike uks klõpsti lahti läheb, kust kägu noka wälja pistab ja walju häälega kukub, justament nagu eluski kägu kuuse otsas kukub!

Mitte wähem uhke polnud Konna-Liisu poja üle. Tal oleks wististi asja olnud südamepõhjas kahetseda, et ta sellele lapsele kord nii kuri ning ülekohtune oli olnud ja et ta tema linnakippumise wastu nii käredasti wõidelnud. Aga et poeg minewiku näis olewat unustanud, ema wastu mingit paha südames ei kannud, ta wastu sama lahke oli nagu oma hea isa ja kõigi teiste wastu, siis nautis Liisugi segamata tundmustega seda õnne ja uhkust, et tal oli linnas „meistrimees" pojaks, kellel „saksa keel selge nagu wesi" ja „raha kui raba", sõnad, mida ta kodus, külarahwa ees kiideldes, juba ammugi oli harjunud tarwitama. Ning tihti lisas ta, käsi puusas, sel puhul juure: „Jah, haukusite ta kallal ikka: parun ja parun — näe nüüd, mis parunist sai! Ei puudu palju, ja ongi parun!"

Kui suur oleks Jaagu ja Liisa uhkus aga weel siis

olnud, kui nende Mait oleks meistri wäimeheks saanud! Nad ei aimanudki, kui ligidal see õnn neil kord juba oli olnud!

Ka Leena ema, wäike, mustawerd eideke, tõmmuka näo ja woldika suuga, näis täiesti unustanud olewat, mis paha nõu tal kord oma lihase türega oli olnud. Ta oli tütre wastu mesimagus, käis wahetewahel tema põski silitamas, ta walget pulmakleiti katsumas ning kohendamas ja püüdis pulmalistele wõimalikult tihti näidata ning seletada, et tema on selle uhke noore emanda ema. Konna-Liisuga oli ta warsti selle magushapu, pooliwaenliku sõpruse sobitanud, mis ämmade wahel enamasti walitseb. Kumbki hindas oma lapse, seega ka iseenese wäärtuse wõimalikult kõrgeks. Ärgu teine ometi arwaku, et tema laps on parem wõi kõrgem wõi ilusam! Hoopis wastupidi. See, kes wõidab, on sinu laps; minu laps oleks weel palju parema wõinud saada. See mõte keerles alatasa ka nende jutungis teineteisega. Kumbki ei wäsinud kiitmast oma lapse hiilgawaid omadusi, nende ületrumpamata woorusi. Nõnda nad istusid, kõrged willased munamütsid peas, näod poolhaledad, pooltõsised, suud pühalikes woltides, teineteise juures ning korrutasid üht ja sedasama juttu kaks, kolm ja weel rohkem kordi. Muidugi jättis Liisu Leena emale ilmutamata, et tema ja Jaak olid enneiwanasti samast wallast pärit, kust wiimanegi, ja missugustel põhjustel nad sealt wälja rännanud. Oli siis sel wanamooril, kes wana asja õnneks ei mäletanud, waja teada saada, et tema wäimehel kord nii halb sõimunimi olnud...

Matiiase wend ja õde olid häbelikud, kohmakad külainimesed, kes istusid wagust nurgas ja punastusid nagu mõne suure härrasmehe ees, kui nende wanem wend nendega mõne sõna wahetas.

Waheajal kaswas pidutuju noorte inimeste seas järjesti. Hoolimata kitsast ruumist katsuti tantsidagi. Muusika eest kandis tüdimata hoolt üks Wittelbachi sell, osaw lõõtsapilli-tõmbaja. Kui meister Wittelbach Oskar Brandtiga — ka see härra austas ametiwenna pidu lahke osawõttega ja pealegi wäga

heal tujul — kui need mõlemad härrad kella kaheteistkümne eel, pärast õhtusööki, koju läinud, algatasid Wittelbachi sellid sellide kombel suure joomingu. Nende seas oli paar kuulsat trimpajat. Ent mitte need ei olnud seekord ninamehed ja õhutajad, vaid Konrad Huber, see muidu nii kaine mees, keda joojad häärberis sõimasid „vesiprussakaks".

Huber oli nimelt sõbra õnnest määratu heas elevuses. Oli ju osalt tema selle õnne aidanud sepitseda. Niisugune ülev meeleolu on aga liia joomise ema. Kui Huber küllalt naernud, naljatanud, tantsinud, laulnud, otsis ta rõõmukarikast midagi, mis kasvataks lõbutundeid mitmekordselt ja seks oli alkohol kahtlemata kõige omasem.

Ka peigmeest sunniti nüüd algavast märjast pidust osa võtma — teda just nimelt. Sest mis peigmees see on, kellel pole pulmaõhtul korrapärast kilki peas! See oli üldine arvamine sellide seas. Ja Matiias Lutz ei pannud palju vastugi. Ta oli ju nii õnnelik. Ja miks ei pidanud ta oma õnnetundeid ka veidi kasvatama ja kõrgendama, erutatud meeli klaasist tulevale luulele veel rohkem avama? Peigmees jõi kaasa, jõi tublisti kaasa. Et tal nooriku poolt nurinat poleks karta, selle eest muretsesid Huber ja teised sellid. Nad panid alles rõõsa emanda abikaasale pühalikult kinnitama, et tal midagi selle vastu ei ole, kui Mati täna öösi ühes teistega pea natuke põhja pistab. Ja noorik kinnitas seda meeleldi. Millise palve või soovi oleks ta täna küll võinud täitmata jätta!

Hommiku kella viie ajal olid kõik sellid osalt „lõdvad", osalt „kanged", nagu nad säherdusi olekuid ise nimetasid. Nad olid nii kaugel, et Konrad Huber hakkas neid ükshaaval välja viskama. Sest imelikul viisil oli see isand, teiste ninamees ja õhutaja, ise kõige kainem, vähemalt selgel arusaamisel ja kindlal jalal, kuigi ka tema nägu ja keel ilmutasid märja lõbu tulemusi. Konrad Huber kandis joobnud selle otsekui kassipoegi nurkadest välja värske õhu kätte, kuni korter neist tühines. Naisterahvad olid enamasti juba varemini ära

läinud, osa läks nüüd, nii et ainult Lutzi vanemad, õde ja vend ning nooriku ema noorpaari juure jäid.

Kui Huber oma kasimistöö õnnelikult ja parimas tujus oli sooritanud, kandis ta, noorikü vastuseisust hoolimata, sahvrisse valmistoodud õled ja vaibad tuppa ning valmistas maavõõrastele eestoa põrandale toreda aseme. Siis pööras oma isaliku hoolekande noorpaari enese poole.

Matiiasel oli teist korda elus nii raske pea — esimene kord oli ta seda olekut oma sellipidul maitsta saanud. Tema kohta ei mõjunud kanged joogid mitte uinutavalt, vaid erutavalt. Ta kõnd oli kindel ja liigutused elavad; ainult ta silmade võõras tardläige, näo õhetav puna ning liiga rohke jutt avaldasid ta seesmise korra muudet.

Ta ei tahtnud Huberit mingil viisil ära lasta minna. Ta kaelustas ja suudles teda noorikuga vaheldumisi ja kallas ikka jälle klaasid täis. Sõbra tõsist nõu, nüüd ka kord puhkuse peale mõelda, ei pannud mees mikski. Ikka ja ikka jälle kordas ta sügaval liigutusel, mis tõi talle peaaegu pisarad silma, kui väga õnnelik ta olevat, ning palus sõpra sellest õnnest pealtnägijana ikka veel osa võtta. . .

Seal tegi Huber asjale viimaks lühikese lõpu.

Ta haKkas Mati ümbert tugevasti kinni, minetas ta tagumisse kambrisse, lükkas tagasi astudes ka noorikü sisse ning käänas ukse kähku nende tagant lukku.

„Kui te endid välja ei puhka, nii et võiksime lõunaks tulla pead parandama, siis ilmun piitsaga!" hüüdis ta neile järgi.

Paar minutit hiljemini oli ta ise juba uulitsal ja sammus rõõmsasti vilistades Wittelbachi maja poole.

19.

Rusud.

Nädalad täis päikesepaistet, täis sooja, vaikset rahu järgnesid noorpaarile pärast pulmi.

Matiias oli ehitanud pesakese, milles oli hea elada.

Nende südamed olid soovideta. Kumbki sai teiselt, mis tal olemiseks vaja. Neil ei olnud elult midagi enamat nõuda.

Matiiasel asus töö juures nüüd sootuks uus tunne põues, tunne, mis andis ta elule alles sisu ja tuuma. Tal oli midagi igatseda, midagi oodata. Hommikul tööle hakates mõtles ta: Millal tuleb lõuna! Ja pärast lõunat tööle hakates mõtles ta: Millal tuleb õhtu! Ja kui ta siis lõunale ja õhtule läks, tuksus ta rind ja ta mõtles: Weel mõni samm, ja ta astub mulle teretades, naeratades, punastudes wastu!

Tõesti, rohkemat Matiias elult sedapuhku ei pärinud. Ta soovis ainult, et see nõnda jääks. Ikka ja igaweski.

Noориku perenaise-omadusi ei panda abielu esimestel nädalatel tähele. See tuleb alles hiljemini. Iseäranis puudusi ega wigu ei märka kaua mehe armastaw silm. Matiiasele hakkasid aga tema noориku perenaise-omadused warakelt silma paistma, sest nad olid head. Leenal oli eriline anne pesa ehtida, teha teda soojaks ja mugawaks. Ikka mõistis ta mehe meelt rõõmustada millegi uuega, midagi toime saata, mis silmale meeldis, wõi midagi lauale kanda, mis maitses suule. Ta näis pidawat oma ainsaks ülesandeks ja otstarbeks olla ja töötada mehele rõõmuks ning lõbuks.

Noorpaari õnn oli siis täelik.

Ja see õnn pidi pudenema rusudeks.

Kui seda Matiiasele keegi oleks ennustanud, ta oleks niisuguse narri välja naernud.

Mida ligemale nihkus kevad, seda sagedamini hakkas Matiiasele nooriku hingelises olekus midagi silma torkama. See oli ajuti, äkitselt tema üle tulev rahutus. Ta võis keset elavat juttu jääda korraga mõttesse ja vahtida nagu tagurpidi vaatava tühja pilguga tema otsa või maha. Ta ärkas siis iga kord nagu unest — ehmudes, tagasi tukssatades. Matiias ei mõistnud endale seda rahutust seletada ja Leena ise püüdis seda maha salata. Et aga niisugusele olekule järgnes ikka jälle harilik seisukord, et noориku rõõmus, lõbus tuju ikka jälle nähtavale tuli nagu naeratav päike pilve tagant, siis polnud Matiiasel asja olla abikaasa pärast tõsisemalt mures. Võib ju olla — mõtles ta —, et see seik, mida mina ei tunnud, Leena loomuses ikka on peitunud, mis aga minu meelest nüüd selgemini ja sagedamini esineb, sest et ta elab järjesti mu silma all. Ta ei pannud suuremat rõhku ka sellele, et ta, öösi ärgates, leidis Leena enese kõrval mõnikord unetuna.

Aprillikuus hakkas noorik korraga maale kippuma. Talle toodud sõnum, et ta ema tervis olevat väga vilets. Ema võivat silmad kinni panna, ilma et ta ainus laps teda veel kord näeks.

Matiiasel ei olnud midagi abikaasa maalesõitmise vastu; ta lootis temale sellest pealegi meelelahutust ja kosutust. Ta palus teda ainult niikaua kannatada, kui teed on rohkem tahenenud ja ilmad soemaks läinud, — ettepanek, millega oli Leena ka rahul.

Nooriku maalesõit tuli aga siiski veidi varemini, kui Matiias soovinud, ja pealegi üsna ootamata kombel.

Kui noor naisemees ühel lõunal töölt koju jõudis, leidis ta toa-ukse lukustatuna. Ta teadis aga, kus säärasel puhul võti ripub — neil oli seks eeskojas peidupaik. Toas leidis

Matiias lõunasöögi lauait. Supp tirinas, millele käterätik ümber mässitud, oli weel soe. Lastes pilku üle laua käia jäi silm korraga paberilehele peatuma, mis tema taldrikule pandud ja mida täitsid mõned read pliiatsikirja.

Leena teatas mehele ruttawal käel, et temale tuldud maalt hobusega järgi, sest ema haigus olewat korraga läinud wäga raskeks. Et küüdimehel ei olla sugugi aega, siis ei wõiwat tema, noorik, mehe tulekut ära oodata ja sõitwat kohe minema. Ta lubas wõimalikult peatselt jälle tagasi pöördida, ehk olgu siis, et ema surm ja matus peawad teda kauemini kinni, misüle ta mehele lubas kirjutada. Siis järgnesid mõned hellad, trööstiwad sõnad, paar juhatust koduseis asjus ning teade, et ta wõtnud paarkümmend rubla oma kasurahast ühes.

Lutz ei teadnud naise äkilisest ärasõidust suurt imetleda ega wõõrastada. Wõis ju olla, et küüdimehele iga minut mingil põhjusel kallis oli. Et Leenale ema saatus südamesse läks, tundus loomulikuna, sest minewiku wari nende wahel oli ununenud Leena hella südame tõttu.

Nukralt hakkas ajutine lesk oma päewi ja õhtuid mööda saatma. Igawus ja igatsus tikkusid talle warsti kallale. Toad olid nii tühjad. Paaril õhtul kutsus ta juba Huberi omale seltsiks, nii harinemata oli talle kodune üksiolek. Lõunat käis ta häärberis söömas, õhtusöögi walmistas enesele ajawiiteks ise; üks kui teine ei tahtnud talle maitsta. Ta trööstis end üksnes mõttega, et see „näljaaeg" warsti mööödub ja õhinaga ootas ta noorikult kirja, et teada saada, millal see mõtleb saabuda.

Aga nädal nihkus lõpule, ilma et mingit teatust oleks tulnud. Kui post ka mõnel järgmisel päewal kirja ei toonud, asus kipitaw rahutus noore naisemehe rinda. Siis tuli ühel päewal kiri, aga mitte Leena käest ja ka mitte maalt.

Paberilehele, mille Matiias Lutz ümbrikust kiskus, oli tundmata käsi suurte, jämedate tähtedega ainult järgmised read kirjutanud:

„Aulik isand Lutz! Kui Teie oma noore, ilusa abikaasa järele peaksite igatsema, siis võite teda kerge vaevaga leida. Ta pole mitte maale läinud, vaid elab Sauna uulitsas nr. 17, emand Brink'i juures. Õnneküllast jällenägemist temaga ja veel suuremat erirõõmu, mis Teid ootab, soovib Teile õiglasest südamest keegi hea sõber."

Saatekohaks oli Tallinna ja postimärgis näitas eilset päeva.

Mõni naljahammas, keegi tuttav, kes mind mu lesepõlve pärast nokib — mõtles Matiias. Ta võrukael tahab mind vist aprilli saata, ehk küll täna pole esimene ega viimane aprill. Rumal nali ülepea!

Ja ta hakkas käekirja uurima, et välja saada, kes tema tuttavaist võiks tembu toimesaatja olla.

. Ta ei jõudnud aga mingile tõenäolisele otsusele. Kiri võis olla nii meeste- kui naisterahva sepitsetud, hoolimata tähtede tugevusest ja tüsedusest. Ta oli saksakeelne, aga tähed tavalise pruugi vastu ladinakeelsed. Nähtavasti oli kirjutaja oma kätt osavasti muutnud.

Matiias viskas paberilehe kõrvale ja magas järgmise ning veel ühe öö üsna rahulikult. Ta püüdis end Leena vaikimise pärast mitme põhjuse najal trööstida. Esmalt oli juba postitalitus maal, iseäranis külarahvale, lõpmata vilets ja kirjade käik pikaldane. Võib olla, et Leena ei saanud ema raske haiguse pärast esimesel nädalal kirjutama hakatagi; ja kui ta viimaks kirjutas — kes teab, kui kaua kiri nüüd ühes või teises kohas vedeleb. Küll ta aga viimaks ikka linna jõuab. Võimalik on aga ka, et Leena mõtleb: Mis ma ilmaaegu enne kirjutan, kui tean, millal koju võin minna. Ta võib ju arvata, et mul siin, oma kodukohas, pole midagi häda...

Aga Lutz võis mõelda ja teha, mis tahtis — ta rahutus kasvas siiski iga päevaga, viimaks iga tunniga. Tahtmata kahmas ta vahetevahel „aprillikirja" jälle kätte ja luges ta tölbi sisu veel kord üle.

„Proua Brink — mõtles ta — on see nüüd mõni elaw inimene wõi paljas wäljamõeldud nimi? Sauna uulitsat ma tean. Kas seal maja nr. 17 peaks olema, seda sünniks kord minna waatama... Mis siis suurt olekski, kui läheksin aprilli!"

Ja ühel õhtul wõttiski nõuks minna aprilli — wähemalt Sauna uulitsas järgi waadata, kas seal ülesantud maja olemas ja, kui wõimalik, kas elab seal keegi emand Brink.

Ta leidis Sauna uulitsast tõesti ühe wana kolmekordse, wiilkatusega maja, mis kandis sildikesel 17. numbrit. Ta silmitses hoonet rääastast wundamendini, ilma tema küljest midagi kummalist leidmata, kui ta silm korraga jäi nikerdatud keskaegsele kaaruksele peatuma, mille mõlemat poolt ehtisid waskses lõwipead lõugade wahelt rippuwate rõngastega. Rõngad olid liikuwad, sest neid tarwitati koppimiseks ukse wastu, kui see oli lukustatud. Sarnased „koppijad" olid muide Tallinna siselinna majadel enamasti kõigil kojauste küljes, sest kellatraadid ei olnud weel üldiselt tarwitusel. Koppijatega wõis kärsitu sissetahtja teha niisugust müra, et terwe uulits wastu rõkkas ja kõik magajad mitmes majas unest ärkasid. Häda neile magajaile, kelle tänawas kahte wõi kolme koppijat korraga põmmutati, kusjuures ka weel kogu linnajao koerad kukkusid haukuma ja ulguma.

Kuid mitte maja nr. 17. koppijad ei äratanud Matiiase tähelepanekut, waid teisel uksepoolel waluw kumer sildike, mille peal seisis mustade tähtedega: „Johanna Brink, ämmaemand."

Nii elas siis keegi proua Brink tõesti majas. Ja see proua Brink oli ämmaemand.

Matiias waatas mõtlikult maha, luges uuesti silti ja waatas jälle mõtlikult maha.

Nagu näha, oli aprillinaljal, mis temaga tehtud, ka weel eriline haawaw tähendus. Haawaw ja — õigust öelda — toores tähendus: tema pidada oma äsjanaitud noorikut ämmaemanda juurest otsima!... Lutsil tõusis wihapuna põske, ta käsi krampis rusikasse. Kui ta lurjuse, kes teda nõnda jul-

ges pilgata, praegu kätte oleks saanud, ta oleks ta waese-omaks tüminud.

Juba tahtis mees kanda pöörata ja koju minna, kui ta peast wilksatas mõte läbi, mis peatas ta jalga.

Kuidas oleks, kui astuksid nalja pärast sisse ja — kõneleksid emand Brinkiga paar sõna?... Ehk saad tema kaudu kuidagi selle jälile, kes heitis sinuga niisugust läilat nalja...

See oli paljas uid, aga ta sai pikema arupidamiseta otsuseks, sest Matiias tundis põues salasundi, mis tõukas teda wägisi edasi.

Ta astus maja suurde, kiwipõrandaga eeskotta, mille ühe seina ääres seisis raudkiwidega täidetud pesurull. Kitsas, pruuniks wärwitud wõi wanadusest tõmmuks läinud trepp wiis teisele korrale. Wastasolewas seinas, alumisel korral oli kahekordne uks ja sellel läikis walgewasest nimesilt. Matiias astus ligemale ja luges sellelt weel kord emand Brinki nime. Korter oli siis leitud.

Ta kõhkles weel sisseastumisega ja kõndis paar lühikest sammu edasi-tagasi, kui korraga kojauksest wäike, umbes kümneaastane tütarlaps ruttu sisse ja otsekohe emand Brinki korteri poole kõpsis, ilma kojas kõndiwat meest suuremat tähele panemata. Ta koputas, kui ta wälise ukse lahti tõmmanud, seesmisele uksele. Alles tüki aja pärast tehti talle lahti.

Matiias astus lapsele ruttu järele, et mitte uuesti hakata koputama, kuna uks juba kord oli walla. Ta jõudis wäikesesse lahtise uksega eesruumi, mille pruunide eesriiete wahelt ta wõis wabalt waadata awarasse wõõrastetuppa. Ukse awaja oli teine, weidi wanem tütarlaps, kes astus kiiresti jälle tagasi, ilma wõõrast meest ukse wahel haiwatsemata, kuna noorem eesruumis kübarat hakkas peast wõtma.

Matiias tahtis parajasti küsida, kas emand Brinkiga wõiks kokku saada, kui üks toas kõnelew hääl nii wäga ta meeli wallutas, et ta eesriiete wahele astus ja pilgu üle ruumi heitis... Lähema sammuga oli ta juba elamu sees.

Saalitaolisel toal oli kaks ust, üks pahemal, teine paremal pool, mis näisid wiiwat teistesse tubadesse. Üks neist usteſt seisis lahti ning piitade wahele ilmus praegu noor naisterahwas kerges kodustes riides, kes õõtsutas kätel mähkmeis lapsukest ning kõneles tasasel toonil tütarlapsega, kes wälise ukse oli awanud.

Matiias ei tunnud esimesel pilgul seda naisterahwast, aga ta tundis tema häält. Seepärast astus ta weel paar pikka, komistawat sammu edasi. Nüüd alles nähti teda. Hingest läbilõikaw kiljatus tungis noore naise suust; ei puudunud palju, siis oleks lapsuke ta kätelt kukkunud. Tuge otsides waarus ühe kummuti najale Leena Lutz...

Mees ei wõinudki teda esimese pealiskaudse waatega ära tunda, sest noorik oli näost ja kehast päris surmawarjuks uttunud. Tema lohkuwajunud põskedelt oli iga puna kadunud, suurelt ja sügawalt waatasid ta silmad mustjate õõnte seest wälja. Näis, kui oleks ta pooleaastasest tõwewoodist praegu tõusnud

Kumbki ei saanud tükil ajal sõna suust. Noor naine wahtis aineti, nagu näeks ta silm sünget wiirastust, mis äkitselt maa alt kerkinud, enda ees seiswa inimese peale. Ta näis kiwikujuks tardunud olewat, ükski liige tema küljes ei awaldanud elumärki, ta silmad unustasid pilgutamise... Siis korraga hakkas ta keha nõtkuma, ja ta wajus põlwili, nagu oleks keegi ta jalult löönud...

Ka Matiias arwas nägewat petlikku kummitust. See wõis ju olla ainult unes, mida ta silmad wäitsid. Kuidas sattus tema naine siia wõõrasse majja, kuna ta oli ju maal ema juures? Kuidas oli saanud õitsewast inimesest see weretu kooljakuju? Ja kelle laps see oli, keda ta muljus rinna wastu?

„Leena!" sosistas Matiias, kuna ta isegi ei teadnud, mida ta tahtis öelda. Ta kummardas, wõttis ta käsiwartest kinni ning hakkas teda pikkamisi tõstma. Siis talutas teda oma käte wahel nagu jalutut natuke maad edasi ja laskis ta toolile wajuda, jäädes ise tema ette poolkummargile püsima.

Mõned sammud neist eemal seisid mõlemad tütarlapsed koos ja vahtisid tummalt ning imestusest pärani aetud silmil sündmust pealt.

„Kes juhatas su siia?" küsis viimaks noor naine, ja ta hääl tuli nagu maa alt.

Matiias raputas pead, raputas veel kord pead, ilma küsimust kuulmata.

„Leena, mis teed sa siin?" päris ta omalt poolt vastu; ta kõneles sosistades nagu suremisel oleva haigega, ja ta vaadegi, mis uuris naise lubivalget, pea läbipaistvat nägu, ilmutas seda murelikku hoolivust ja ettevaatust, mida tarvitatakse raskesti haige kohta. „Vasta, miks oled sa siin?" kordas ta.

Ta ei saanud vastust. Leena huuled liikusid, tuksusid, aga ei kõnelnud. Korraga lõi magav lapsuke silmakesed lahti ja tegi häält. Matiiase pilk langes sedamaid lapse pisukesele, lihapunasele näokesele, millest kaks helesinist silmakest talle vastu pilutlesid.

„Kelle last sa hoiad, Leena?"

Aga noor naine vahtis talle ainult näkku, tühjalt, taipamatult, nagu sonimistujus olev palavikuhaige, ning kordas järsku, peaaegu ägedalt oma endist küsimust:

„Kes juhatas su siia?"

„Ei tea, kes juhatas. Aga see on ju ükskõik. Peaasi on, et ma su siit leian. Ma ei teadnud, et sa siin oled... Nüüd tule minuga koju, Leena!"

Ta kõneles vaguralt, pool meelitamisi, otsekui väikese põdura lapsega. Leena aga raputas pead.

„Koju? Ma ei lähegi enam koju."

„Kuidas? Sa ei lähe enam koju?"

„Ei."

„Leena, kas sa näed siis und?" ütles Matiias ja puutus teda õlast. „Kas sa mind ei tunne? Ma olen ju sinu mees! Miks sa ei taha minu juure koju tulla?"

„Ma ei või... Nüüd mitte enam... nüüd mitte... nüüd on — kõik otsas..."

Tal tungis äkki nii metsik nuuksumine kurgust, et ta kogu keha värises ja rind püüdis nagu lõhkeda. Seejuures vaatas ta täiesti kuiwil silmil mehe poole üles, ja ta pilgus oli midagi, mis pani Matiiase südame tarduma. Matiias luges sellest vaatest, mida ta ei suutnud mõelda, ei julgenud aimata, ei tohtinud uskuda — ta luges neist armu ja halastust kerjawaist silmist oma naise süütunnistust...

„See — laps — siin," algas ta kogeldes, kuna õhk ta ümber lõi mustaks, „see laps on — sinu — ja — ja mitte minu...!"

Noore naise ilus, helkjas pea laskus lapsukese peale maha, nagu oleks teda raske käega vajutatud. Siis libises ta keha pikkamisi toolilt alamale, kuni põlwed puutusid kokku põrandaga. Nõnda jäi ta rinnale vajunud peaga mehe jalge ette surmawat hoopi ootama.

„Mati, tapa mind!"

Kas ta nõnda ütles — Matiias ei teadnud seda, aga pilt ise rääkis keelt, mis sai mehe kõrwale kuuldawaks. Ja Mati käsi tõusis — tõusis raske, kõwa töömehe-rusikana, mis selle kauni peakese küll oleks võinud uinutada. Ent see rusikas vajus poolel teel lõdwalt jälle tagasi. Wäike walkjas naisepea seal maas oli liiga nukk, ta oli sellele vaesele mehele liiga kallis, ta oli kogu tema senine varandus olnud, ta oleks selle pea eest annud igatahes enda oma. Niisugust varandust ei häwitata ühe rusikahoobiga...

Sügaw vaikus valitses ruumis.

Kuulda oli ainult, kuidas Leena rind töötas.

Korraga hakkas Matiias naerma.

Ega see siis ilmsi olnud, mida ta nägi ja kuulis! Ta oleks pidanud ju narr olema, kui ta seda uskus. Terwe lugu polnud muud kui üks ainus suur, pöörane, nurjatu — aprillinali. Jumal teab, kelle korraldatud, ning jumal teab, miks tema naine selles kaastegew! Ja kui see mitte nali ei olnud,

siis oli see silmamoondus, lummutus, palawiku-unelm, ja tema, kes seda nägi, pidi olema haige sonija, kes pannud sängist putku...

Matiias hakkas mõlema käega pea ümbert kinni, surus sõrmed silmadele ja mõtles: Kui ma nüüd silmad natukese aja pärast jälle awan, siis on kõik kadunud! Ma olen kodus oma soojas pesas ja minu armas naine on maal ema juures. Ja tema hinge peal ei lasu mingit süüd, sest ta on puhtaim ja karskeim ja truim naine jumala päikese all ja ma kargan igaühele kõrisse, kes julgeb muud wäita...

Ta naeris weel kord ja tegi silmad taas lahti.

Nähis aga oli alles. Ta oli endine. Midagi polnud kadunud. Selle ilusa peakese ta ees rõhus maha raske süü ja need walged, wärisewad käed, mis nii sagedasti hellitsewalt mehe kaela ümbert kinni hakanud, surusid praegu selle süü nähtawat wilja hingeldawa rinna wastu.

Ja siiski — siiski raputas Matiias Lutz uskumatult pead! Tema üle walitses korraga imelik sügaw rahu. Ta nägu oli kahwatu, aga külm ja tasakaalne.

„Leena, tõuse üles," ütles ta ja hakkas teda teist korda aitama. „Tõuse üles ja lähme koju. Seal wõid mulle jutustada, mis see kõik tähendab. Sa oled haige ja mina — minagi olen wist haige... Tule koju, Leena."

Korraga koputati wälise ukse pihta. Üks tütarlastest, kes senini kõrwaltoa ukse wahel oli piielnud, jooksis tulijaile wastu, kuna uks oli lukust lahti. Sisse astusid kaks naisterahwast. Üks oli wanadlane, paks, punetawa näoga emand, teine, sugu noorem ja saledam, näis olewat küpsema-ealine neiu. Nad sarnanesid teineteisega nii wäga, et neid polnud raske pidada õdedeks.

„Mamma!" hüüdis wäike tütarlaps, jo kuna ta enda salawarwastele püsti ajas, näis ta temale midagi kõrwa sosistawat.

Ilma ülerõiwast ja kübarat ära panemata astus emand

Brink ukse eesriiete wahelt ruttu tuppa ja jäi hämmastudes seisatama ning wahtima.

Emand Lutz tõusis parajasti mehe abil maast ja wajus nõrgalt toolile tagasi, kuna mähik ta käe peal paar korda kaeblikult häälitses.

„Kes on see härra? Kuidas sai ta siia sisse?"

Nende wõõristawate ja wäga walidate küsimustega astus ämmaemand raskel, tätsawal sammul ligemale, kuna ta silmad lõid ärkawas wihas wälkuma.

„See on minu mees," wastas Leena tasa, aga hirmsa rõhuga.

Emand Brink astus sammu tagasi. Ta raswane, lõkendaw nägu awaldas suurt ehmust.

„Teie mees? Kuidas — kuidas tuleb teie mees —" ta jättis sõna pooleli ja ta pilk käis ähwardawalt ühe lapse pealt teise peale, kes seisid kohkunud silmadega tema kõrwal. „Milli ja Hedda, kes teist tegi sellele isandale ukse lahti? Ja, teie, emand Lutz, kes andis teile luba siia tuppa tulla?"

Mõlemad süüdlased waikisid. Wäike Hedda nilpas wiimaks keelt ja tahtis näilikult oma süütust hakata seletama, kui wõõras sissetükkija ise talle appi tõttas.

„Minu sissetulekus pole siin kellelgi süüdi," ütles Lutz. „Ma astusin teie tütrele järgi, kui ta, wäljast tulles, ukse awas, ja see oli mul teada, et minu naine siin teie juures elab."

„See oli teil teada?"

„Ja, emand Brink. Kui te pidasite seda salajas, siis olete oma saladust halwasti hoidnud."

„Kes andis teile seda teada?" hüüdis majaemand ärewusel, mis muutis ta näo päris tõmmuks.

„Selle inimese nime tahaksin isegi teada saada," wastas Matiias litsutud häälel. „Sähke, emand, siin on teade, millega mind teie majja juhatati. Ja nüüd lubage, et wiin oma naise siit ära. Mis on sündinud, seda tahan ma tema enda suust

kuulda... Kui see laps kuulub tõesti temale, siis võib ta tema kaasa võtta."

„Kuulmatu nurjatus! Tõesti ilmkuulmatu nurjatus!" kukkus ämmaemand sajatama ja põhjama, kui ta Matiiase „aprillikirja" oli läbi lugenud. „Ma tahaksin teada saada, kes on see häbematu, see pesematu, see ilge äraandja minu majas! Kus selle kahju ots, mida saab minu kutse selle juudasliku teo läbi! Mathilde, loe ometi ja ütle, mis sa sest jõledusest arvad!"

Mathilde luges ja sai kuumavad põsed. Ta näis nii kohmetu olevat, et ei teadnud, kuhu lüüa silmi. Vististi õnneks oli talle, et teda nii väga tähele ei pandud. Kõigil oli piinliku seisukorra enesega tegemist.

Kõige õnnetum näis praegusel pilgul olevat emand Brink. Talle ei tahtnud kuidagi hingesse mahtuda, et üks tema ameti- ja ärisaladusist kõige näotumal kombel ilmsiks oli saanud. Oma ärevuses läks ta nii kaugele, et ta vahekorra oma patsiendi ja selle mehe vahel unustas ning viimasele kentsakas naiivsuses küsimuse esitas, kas ta siis ise ei võivat aimata, kes tema tuttavatest selle alatu kirja võis olla kirjutanud — just kui oleks saladuse ilmutaja kättesaamine praegusel puhul ka emand Lutzi mehele tähtsaim küsimus.

„Emand Brink," vastas Matiias, ilma tema juhmi pärimist märgatavaks võtmata, „ma viin oma naise teie juurest sedamaid koju. Mis ma teile peaks võlgnema, seda maksan teile homme. Palun selle eest hoolt kanda, et tema ülerõivad tooduks kohe siia."

„Aga see on võimatu!" hüüdis ämmaemand. „Te näete ju, kui nõrk on see vaene noor inimene raskest haigusest! Mis teil temaga veel on kõnelda, seda võite lühidalt siinsamas teha."

„Mis mul temaga on kõnelda, seda kõnelen kodus. Siin sünnib m i n u tahtmine, emand Brink, mitte kellegi muu oma. Ma palun veel kord oma naise rõivaid!"

Härra Lutz ütles seda kaunis vagusasti, aga ta hääles ja pilgus oli midagi, mis maha lõi iga tõrkumise, iga vastu-

rääkimise. Emand Brink taganes mitu sammu eemale, kuni ta jõudis oma õe juure. Selle tõmbas ta kättpidi kõrvalolevasse tuppa ja sosistas talle värisedes näkku:

„Mathilde, ma kardan, ta tapab ta kodus ära!"

Mispeale Mathilde hakkas hirmu pärast nutma...

Wältas mõni hea minut, enne kui peatud naisterahwad jõudsid isand Lutzi soowi täita. Kindlal käel aitas Matiias ise naist wäljaminekuks rõiwastada. Lapselegi heitis willase rätiku üle, mis puutus talle kuskilt kätte. Siis ta asus toetades Leena piha ümbert kinni ja wiis ta hoidlikult uksest wälja. Õnneks peatus waguses uulitsas ühe maja ees woorimees, kellel oli aega. Lutz tõstis naise wankrile ja nad sõitsid koju. Kogu teel ei lausunud kumbki ainust sõna. Ka lapsuke ema rinnal oli wait, nagu sulek temagi suukese halwaw hirm lähema hetke eest.

Wäljas oli eha wahepajal kustunud. Nad astusid kodus pimedasse tuppa. Matiias talutas naise, kelle nõrkus iga sammuga suurenes, peaaegu kandmisi sohwa juure, pani ta sinna istuma ja wabastas ta mantlist ja kübarast. Siis süütas mõlemad laual seiswad küünlad.

Mida heledamaks edenes tuli, seda selgemalt walgustas ta helk ümbrust, seda täidlasema pildina kerkis neile silma ette nende pesake, see ilus, armas, soe ja karske pesa, milles nad teineteisega neli nii magusat, nii õnnelikku kuud olid mööda saatnud.

Ja nüüd ei olnud see pesa mitte enam ilus ja armas, sest ta ei olnud enam karske!

See teadwus langes äkki nii määratuma rõhuga Matiiase hingele, et ta kokkumuljutud rinnast tükkis kaeblik ägatis ning ilmet warjutas tume haletis. Nüüd wiimaks lõppes ta ebaloomulik rahu, mis oli talle enesele wõõras. Ta oli nagu inimene, kellele oli kuul ihusse tunginud ja kes siiski weel, walu tundmata, jookseb mõne sammu edasi, kuni nõrkus ta wiimaks maha sirutab.

„Miks sa mulle seda teoid, Leena?"

Ses hüüdes oli koos kõik, mida ta murdunud süda praegusel pilgul tundis: walu, wiha ja piirita kahetsus hirmsa õnnetuse üle, mis neid mõlemaid tabanud... Ta nõrkes sohwa ees seiswale pehmele toolile, ta wilajas kogu wajus kokku ning kurdu ja noore naise ees istus nüüd elatanud mees, murtud inimene.

Noorik ajas enese waewaga püsti ja wankus teise tuppa. Sealt ta tuli lapseta tagasi ja lükkas waheukse enda järel kinni. Ta istus jälle sohwale, aga mehest wõõralt eemale.

„Mati, meie wahel on nüüd kõik otsas," algas ta selle rahuga, mille annab meeleheide oma wiimsel tipul. „Meie lahkume teineteisest. Sa oled jälle waba. Sa wõid oma õnne mujalt otsida. Ma lähen homme hommiku õpetaja juure ja tunnistan, mis on sündinud. Sa wõid julge olla — ta laseb su minust warsti päästa..."

Kuid lahkuminekü suhtes näis õnnetul mehel puuduwat iga taip. Ta hing wõitles alles asja enesega, selle tagajärgi ei jaksanud ta enesele weel kujutada.

„Kõnele, Leena," tungis ta peaaegu paluwalt, „räägi ära, millise süü pärast sa mind nõnda oled karistanud! Tunnista üles, mil põhjusel hukkasid sa mu õnne..."

See wagune, leinaw kurbus mõjus noorikusse sügawamalt, kui rõwe waljus seda iganes oleks suutnud. Leena kahmas mehe käest kinni, surus selle mitu ja mitu korda enda huulte wastu ning niisutas teda pisaratega, mis pitsitusid tal alles nüüd esimest korda silma.

„Sinul pole süüd, Mati, sa oled kõige parem mees maailmas," sosistas ta, „süü on üksnes minu peal: mina kiskusin su enesega hukatusse kaasa, sest et ma sind armastasin ja liiga nõrk olin oma armastust salgama... Aga usu mind, Mati, peasüüdlane pole mitte mina, waid keegi teine, ja mina olen ainult selle ohwer, nagu sina oled minu ohwer... Kannata silmapilk, Mati, — lase mu mõistust natuke selgida, ja ma tahan sulle kõik tunnistada..."

Ta nuttis natuke aega mahawajunud peaga endale käte

sisse, siis hakkas häälega, mida takistasid taoti rinnapõhjast kerkiwad nuuksatused, oma kurba lugu jutustama.

„Sa mäletad, Mati, et parun Riesenthal lubas mu sel tingimusel mõisa alt lahti anda, kui ma läheksin tema õe, paruniproua von Reckenitzi, juure teenima. Seda tegin, nagu tead. Tunnistuse, mis lubas mind wallast wälja elama jääda, pidin hiljemini kätte saama... Ma olin waewalt kaks nädalat parun Reckenitzi juures teeninud, kui saksad reisisid wälismaale; see oli noorpaari hiljaksjäänud pulmareis, sest ettenägematud ametitalitused olid parunit Tallinnas peale pulmi kinni pidanud... Kuna paruniproua wõttis neitsi ja toatüdruku teele kaasa, jäin mina elatanud toapoisiga üksinda koju.

„Mõni päew pärast härraste ärareisu tuli korraga parun Riesenthal maalt meile. Ka õe ja õemehe kodusoleku ajal oli ta meil kord paar päewa wõõrsil olnud. Ta seletas toapoisile ja mulle, tal olewat linnas äriasju õiendada ja ta tahtwat niikaua õemehe korteris elada, sest tema wanemad, kelle juures ta muidu peatus, olewat ühes teenijatega maal. Kutsari hobustega saatis ta koju tagasi...

Jutustaja märkas, kuidas pealtkuulaja silmad laienesid, kuidas ta ninasõõrmed hakkasid tuksuma, niipea kui ta kõrw Riesenthali nime oli kuulnud.

„Esimesest tunnist saadik kipitses mul salajane rahutus südames," kõneles Leena edasi. „Ma lugesin selle inimese silmist midagi, mis pani mu juba siis, kui ma temaga maal ta mõisas kokku puutusin, kartuses wärisema. Aga ta oli mu wastu wäga tagasihoidlik, wäga wiisakas, rääkis, ta olewat peigmees, astuwat paari nädala pärast abiellu, ja näitas mulle oma kihlasõrmust. Nõnda wältas see mitu päewa, ja ma jäin juba üsna rahulikeks. Ta oli kodust palju ära, jõi meil ainult hommikust kohwi ja tuli enamasti hilja õhtul koju — sageli rõõmsal weinitujul.

„Ühel hommikul tegi ta juttu minu priikslaskmisest. Ma tänasin teda ta lahkuse eest. Tema aga wastas naerdes:

„Ära nii wara täna, kulla laps, wõib-olla mõtlen asja weel ümber ega anna sulle seda tunnistust; mul on nimelt hirmus kahju nii kena ja wiksi tüdrukut wallast wälja lasta..."

„Aga parunihärra on ju kindlasti tõotanud mulle tunnistuse anda," tähendasin ehmudes.

„No ja, inimene tõotab haledal südamel paljugi, millest tal pärast kahju," wastas tema ühtelugu naeratades.

„Ma ei teadnud, mis sellest pidin arwama. Heitis ta minuga ainult nalja, tahtis mind üleannetusest aga nii muidu hirmutada, wõi peitis ta oma irwitamise taga tõesti kurja nõu? Ma otsustasin olla julge ja ta sõnu pidada ainult nokkimiseks.

„Ma wõin ju arwata, et paruni-härral ja kogu wallal on oma wiksemast tüdrukust kahju," naljatasin wastu, „aga nüüd ei ole enam midagi parata, paruni-härra on oma mehesõna pandiks pannud ja seda ei jäta ükski parun lunastamata."

„Mehesõna, hm," muiutas tema. „Ega siis mees naisterahwa wastu tarwitse sõna pidada. Mehesõna antakse mehele."

„Kas siis kuberneri-härra ei ole mees?"

„Kuberneri-härra? Kuberneri-härrale ei ole ma sõna annud."

„Kuidas, paruni-härra? See on ju teada, et teie olete kuberneri wastu tõotanud mind mõisa alt lahti anda!"

„Tühi lori! Kes seda räägib, luiskab. Kuberner p a l u s seda minult küll kord, sest et seda temalt enesest oli palutud — sul, Leena, on pagana head sõbrad linnas —, aga ma ei annud kubernerile mingit tõotust, waid lubasin asja üle ainult järele mõtelda. See arupidamine kestab mul praegu weel edasi. Millisele otsusele jõuan — eks ma saa kord näha..."

„Need sõnad kukkusid otsekui põletawad tilgad mu südamele. Ma kaotasin rahu ja hüüdsin:

„Aga kuberner wõib kohtuga nõuda, et paruni-härra annaks mulle lubatud tunnistuse!"

„Soo, wõi arwad?" wastas tema ja hakkas laia suuga naerma. „Niisugust seadust pole olemas, et kohus mõisnikult

ta talupojad tohiks võtta, ja seda nõuda pole ka ühelgi kuberneril õigust. Siis võiksid ju kuberner ja kohus sama hästi võtta mu mõisa, või mõne mu talukoha, või mu tõlla ja hobused! Ega sa ometi niisugune laps pole, et seda usud!... Ainus inimene, kes sulle luba võib anda linna elama jääda, olen mina, ning ainus inimene, kellel võimus on sind walda tagasi saata, olen ka mina. Ja kas tead, Leena, mul on suur himu sind maale jälle mõisateenistusse viia."

„Aga ma teenin ju paruni-härra õde ja proua on minuga rahul; ta ei taha mind wististi mitte ära lasta!"

„Minu õde teeb, mis mina soowin. Ma sain paruni-proualt alles eile kirja, kus ta ütleb, ma võiwat sinuga peale hakata, mida heaks arwan... Waata siia, Leena, sa võid seda ise lugeda. Ja ta võttis taskuraamatu wahelt kirja, näitas näpuga ühele kohale ja ma lugesin umbes järgmised read: ‚Armas wend, sa võid Leena sedamaid oma teenistusse tagasi võtta, kui ma sulle selle soowi täitmisega teen meelehead. Aga palu minu nimel mammat või ka tuttawaid, et nad mulle aegamööda uue tubli mamsli püüaksid kuulata.'"

„Mulle tungisid pisarad silma.

„Miks ei taha paruni-härra mind siis jätta praegusse teenistusse?" hüüdsin. „Paruni-härra saab ju teenijaid küllalt. Ma tõotaksin proua von Reckenitzi kas või eluaja teenida."

„Sama hästi wõid ju mind teenida eluaja," naeris tema. „Minu juures saab sul küll raskem olema kui siin, aga maal on noortel tüdrukutel palju parem elada, sest linnas lähewad nad kergesti hukka... Minu otsus ei ole aga weel mitte kindel, pean selle üle täna ja homme weel aru. Sind tahtsin ainult natuke ette walmistada."

„Kas paruni-härra mind siis nüüd kohe soowiks maale wiia?"

„Muidugi kohe. Sul pole siin ju midagi teha, ja mul on kodus tööd küllalt, sest, nagu sa kuulsid, on minu pulmad lähedal. Wõib-olla panen su ka wälise töö peale."

„Ma lahkusin ta juurest valutava südame ja kumiseva peaga. Kui mitte kõik polnud kuri vale, mis ta kubernerist rääkinud, siis olin ma tema küüsis nagu ennegi. Ja minu arust oli väga võimalik, et ta kubernerile omal ajal kindlat tõotust ei annud, vaid omale ainult mõtlemisaega võttis, sest keegi ei teadnud ju selgesti, mis nad kahekesi kõnelnud, ka see härra mitte, kes minu eest kuberneri ees kostnud. Sama võimalik oli mu meelest, et ükski võim ei võinud teda sundida mind vallast välja laskma. Kes on vägevam kui mõisnik. Kui keegi saks kõik oma peremehed linnas ilma mingi süüta võis lasta vaese omaks peksta, siis võis teine ka oma ärajooksnud teenija lasta valda tagasi viia.

„Ma teadsin juba eeldada, mispärast ta seda tahtis teha. See oli kius, kättemaks selle eest, et olin salaja linna tulnud ja et mu asi kanti siin kuberneri ette. See määris tema nime, seda enam, et ta võis arvata, kui palju inimesi nüüd linnas tema tegu tunnevad. Sel lool ei tarvitsenud ta ju kohutki nii väga karta — asi oli juba muidugi laiali küllalt levinud. Mind aga tahtis ta selle eest lasta kannatada. Ta nägi, kui väga mulle elu ja teenistus linnas meeldisid, võis ka oletada, kui kallis mulle on vallast väljasaamine, priius, ja külma rahuga võttis ta oma sõna, mille ta mulle ohmani kaudu annud, tagasi, jättis mu ilma elamistunnistuseta, viis mu uuesti oma võimuse alla.

„See oli mu esimene arvamine. Mida rohkem ma aga asja üle järgi mõtlesin, seda enam läksid mu silmad lahti, seda kaugemale ulatus mu vaade. Ma ütlesin enesele: Tal pole iialgi nõu olnud sulle priiust anda, sind oma meelevalla alt lahti lasta. Tema tõotus oli väljamõeldud kelmus. Ta soovitas sind ainult silmakirjaks oma õele teenijaks, ta kavatsus oli seejuures kohe kindel: sind varsti jälle tagasi nõuda. Ta tahtis sind vaid pisut julgeks teha, et sa ei lööks linnas kauemini lärmi. Tal oli ette teada, et ta õde ja demees lähevad pikale reisule, nii et sa ei leia nendeltki abi ega toetust. Kui tal mitte enam endist kurja nõu ei peaks olema, mida sa

aga ei või teada, siis ta teeb su vähemalt eluajaks oma orjaks ja piinab sind, kuidas aga tahab, sest kättemaks olla magus. . .

„Mati, mu süda tahtis lõhkeda, kui ma sellele selgusele jõudsin. Mõte linnast lahkuda oleks mulle ka siis olnud hirmus, kui mind maal meeldiv teenistus ja hea elu oleksid oodanud ja kui mul paruni poolt midagi poleks karta olnud. Ma armastasin sind, Mati. Ma armastasin sind sest silmapilgust saadik, kus sa, minu põgenemislugu pealt kuulates, oma helde, kaastundliku silmaga mu otsa vaatasid ja mind lubasid aidata. See armastus kasvas mu südames iga päevaga, ta täitis mind varsti nii väga, et ma ilma sinuta ei arvanud olevat elu ega maailma. Ja ometi teadsin, et sa oled teise oma, et ma pidin sinuta elama. Sa olid Berta Wittelbachiga nii hästi kui kihlatud. See naine võis sulle palju pakkuda, minult polnud sul midagi loota. Sa olid mulle kadunud, minu armastus oli asjatu. Ja siiski ei mahtunud mulle pähe mõte Tallinnast lahkuda. Ma tahtsin sind vahetevahel nähagi, sulle ainult lähedal olla, sinuga ühes paigas elada..."

„Ja minu tundeid sinu vastu ei märganud sa mitte?" küsis Matiias vahele.

„Ma arvasin midagi märkavat, aga kindel ei olnud ma selles mitte," kõneles Leena edasi. „Ma nägin ju, et ma sulle meeldisin, aga kuidas võisin oletada, et sa oma kindla ühenduse neiu Wittelbachiga murraksid, et sa minu väetikese pärast kõik jätaksid, mis sind temaga liidab. Seda ma ei soovinud, seda ma ei julgenud nõuda, ega mõeldagi. Ma arvasin, et see, mis sa valinud, teeb su õnnelikuks, ja ma soovisin ainult, et sa õnnelik oleksid. . .

„Nagu öeldud — paruni nõu, mind viia jälle maale, täitis mind ahastuse ja meeleheitega. Poole päeva piinasin oma pead mõttega, kust ja kudas leida abi. Sind, Mati, ei olnud Tallinnas, sa olid mõne päeva eest maale sõitnud. Pidin ma jälle meister Wittelbachi tülitama? Ma kartsin, et tema kaudu tuleb abi liiga hilja, ta oleks asja enne Rutovi-

härrale pidanud ette panema. Ma oleksin meeleldi ise joosnud selle hea härra juure, kes minu eest kuberneri juures juba oli seisnud, aga ma ei teadnud, kus on ta teenistuses ja kus elab. Nõnda tuli mulle viimaks julge nõu teha katset, kas ma mitte ise otsekohe kuberneri ette ei pääse, ja nimelt veel samal päeval. Üksnes tema võis mind aidata, ja kui ta seda mitte ei võinud, siis ta teadis mulle vähemalt öelda, mis vastuse parun temale annud, mida on mul karta või loota.

„Nii võtsingi südame rindu ja läksin lõuna-ajal Toompea lossi; see oli ju meie majast ainult mõnisada sammu eemal. Paraku pidin seal kuulma, et kuberneri ei ole kodus; ta reisinud ametiasjus teadmata ajaks Peterburisse. . . Mind juhatati mu palvel abikuberneri ette. See ei teadnud aga minu asjast midagi, seletades lühidalt, see ei puutuvat temasse, ma pidavat ootama, kuni kuberneri-härra jõuab koju, ja siis tema enese jutule ilmuma...

„Sa võid arvata, mis mu süda nüüd ütles! Teadmata ajaks olin vähema kui abilootuseta! Minu heaks ei võinud nüüd, kus kuberner kodust kaugel, keegi midagi teha, ei meister Wittelbach ega Rutovi-härra. Paruni vanemad, kes mulle ka meele tulid, teadsin maal nende vanema väimehe mõisas viibivat. Minu ajutine elamistäht, mille politseist olin saanud, oli juba aegunud ning uue võis politseimeister mulle, nagu ma juba näinud, anda ainult kuberneri käsul. Siiski võtsin nõuks minna järgmisel päeval veel politseimeistri palvele. Enne tahtsin paruni lõplikku otsuse ära oodata ja, kui vaja, tema südant palvetega püüda liigutada. Ma mõtlesin kas või põlvili ta ette maha lasta ja ta kätele sada korda suud anda. . .

„Järgmisel hommikul ei rääkinud parun Riesenthal minu asjast sõnagi. Ka mina ise ei julgenud peale hakata, kartes tema otsust, et ta lõikab mu viimase lootuselõnga korraga katki. Ta oli mu vastu lahke nagu kunagi ja palus mind omale lõuna-oodet valmistada, sest tal ei olevat täna aega klubisse sööma minna. Lõunasöögi aga pidavat ma talle

Ametniklubist koju tooma. Seda oli kord ennemalt, kui parunil peavalu olnud, toapoiss Jents toimetanud, ja ma panin imeks, miks andis parun täna minule niisuguse käsu. Aga saades Jentsiga kokku kuulsin talt, ta sõitvat tunni aja pärast maale. Parun saatvat linnast teomeestega mööbleid ja kõiksuguseid õrnu asju oma mõisa, ja teda kästud kaasa sõita, et veo üle valvata; muidu võivat mehed endid täis juua, koormad ümber ajada ja asju purustada. Jents oli temale kaela sunnitud teekonna üle väga tusane.

„Minu toimingud pidasid mind nii kinni, et ma kella kuueni pärast lõunat mõeldagi ei võinud politseimeistri poole minna. Klubist lõunasöögiga tagasi jõudnud, leidsin köögis ühe külamehe istuvat. Ma tundsin ta sedamaid ära — see polnud keegi muu kui R. valla talitaja Mats Rüütel, parun Riesenthali alandlik ja sõnakuulelik ori.

„Ma küsisin, mis asja pärast ta meil olevat. Tema kostis lühidalt, et oodata paruni-härra käske. Missuguseid käske? Seda tema ei teadvat.

„Mul käis kuum hoog üle ihu. Kas see mees mitte sinu pärast linnas ei ole? torkas mul mõte peast läbi.

„Värisewal käel tegin lõunalaua valmis ja kutsusin paruni, kes oli kirjutuskambris sulega töös, sööma.

„Kas paruni-härra teab, et R. talitaja köögis ootab?"

„Tean küll. Anna talle pärast õlleklaasi-täis viina ja midagi süüa!"

„Mis ta siit tahab?"

„Kui uudishimuline sa oled!" naeratas parun ja lisas salalikult juure: „Võib olla, et mul on teda tarvis."

„Ta sõi lõuna ära ja andis mulle uusi käske, millest võisin järeldada, et ta täna tahab koju jäädagi. Tunni aja pärast pidavat ma tooma kohvi liköörига, hiljemini keldrist kolm pudelit vahuveini üles muretsema ja jäätisnõusse panema. Ka õhtust soovis täna süüa kodus. Jents olla temale seks mõndagi sisse ostnud, mille ma sahvrist võivat leida.

„Nõnda möödus pärastlõuna, ilma et oleksin majast wälja pääsenud, ja õhtu jõudis kätte. Tallitaja Rüütel istus ikka weel köögis. Ma tuletasin teda härrale jälle meele. Parun lõi käega ja ütles, eks ta wõiwat istuda ja öösekski jääda — Jentsi toas olewat säng ju prii.

„Pärast õhtusööki laskis parun weini jääriistas lauale tuua ja kapist kaks klaasi anda. Ta kallas mõlemad klaasid täis ja käskis wõtta mind enda juures istet — tal olewat minuga pikemalt kõnelda. Tõrkusin esipuhku wastu, pidin aga, et teda mitte pahandada, wiimaks järgi andma, temaga klaasid kokku lööma ja jooma. Siis ta ütles, et ta olewat minu asjus nüüd otsusele jõudnud. Ta ei raatsiwat minust mitte ilma jääda. . .

„Paruni-härra tahab mind siis ikka tõesti maale tagasi saata?" hüüdsin wõpatades ja tundsin, kuidas ehmus mul pealaest kuumalt juustesse tõusis.

„Ta waatas mulle naeratades otsa.

„Nii kuidas kaupa saame, armas laps. Minu otsus on küll kindel sind taas wõtta oma teenistusse. Aga ma wõin su jätta ka linna ja sulle seks anda eluaegse tunnistuse. Sa peaksid siis aga mõistlik olema. Tead isegi, mis ma sellega mõtlen."

„Nuttes ja wärisedes hakkasin teda nüüd paluma. Püüdsin talle anda kõige ilusamad sõnad, teha ta südant haledaks, äratada tema halastust ja kaastunnet. Ta kuulas wagusasti pealt, jäi aga kõwaks. Wiimaks langesin tõesti ta ette põlwili ja suudlesin ta kätt. Ta tõstis mu üles, käskis mind rahulikult jälle maha istuda ja kuulatada, mis ta minule kõneleb.

„Ta kõneles minuga terwe õhtu kuni poole ööni. See julm ja kawal inimene ähwardas ja palus, meelitas ja noomis, hoiatas ja hirmutas läbisegi. Ta tüütas, wäsitas, uimastas mu sõnadega, kuni ma wiimaks enam ei teadnud, kus mu pea. Ta wisadus käis üle igast inimesejõust, igast kannatusest ja wastupanekust. Mis ta mulle rääkis, seda ei jaksa ma sulle kõik jutustada...

„Ta algas sellega, et mulle seletas, talitaja olewat tema käsul tulnud mind maale wiima, kui me teineteisega kokkuleppele ei jõua. Et ma teist korda ei saaks põgenema pista, selle eest olewat hoolt kantud: kõik uksed lukus, wõtmed tema käes, talitaja walwamas. Iga wastupanek jääwat asjatuks, mind wõidawat siduda; mul ei makswat ka karjuda, sest maja olla inimestest tühi ja uulitsal topitawat suu mul kinni. Pealegi omawat talitaja seaduslikku woli mind wangina maale wiia ja seks politseilt, kui tarwis, abi nõuda.

„Siis ta seletas, kui häbistaw see mulle oleks, et mind wangina läbi maa weetaks ja mu kodukohta wiidaks. Seal ootawat mind jäme, kare talupoja-töö, sest paremasse teenistusse ta mind jäädawalt ei asetawat.

„Seda kõik ei tegewat ta aga mitte meeleldi — ta ei olewat poolegi nii wali ja kuri mees, kui mina ehk arwata. Aga ta ei wõiwat teisiti, kui ma tema omaks ei saawat. Sest ta armastada mind. Ta ei suutwat lahti saada kirest, mis tal minu wastu südames põleda. Ta olewat enesele wandunud mind wõita,ükskõik kuidas. Oma mõrsjat ta ei armastawat. Selle kosiwat ta osalt wanemate sunnil, osalt ta rikkuse pärast. Kui mina oleksin kõrgemast seisusest, ei peaks ta silmapilkugi aru mind altari ette wiia. Seejuures sai ta pehmeks ning haledaks ja palus mind ometi püüda mõista, kuidas on lood tema hingega. Kuidas ma wõiwat nii külm olla ja kõwa ja halastamatu? Ma wõiwat ju näha, kui wäga ta kannatab. See olla ehk haigus, mis tema peale on tulnud, aga ta ei suutwat sellest terweneda, ta olewat seda küllalt juba püüdnud ...

„Siis hakkas tõotama, lubama, trööstima. Tal olewat juba kiri walmis, misläbi ta mulle luba annab jääda eluajaks wallast wälja elama. Ta näitas mulle seda kirja, luges ta mulle ette. Ma wõiwat sedamaid olla prii inimene, kui ma aga tahtwat. Ta ei saawat mind edaspidi enam mingil wiisil tülitama. Siis ta kõneles kingitustest. Ta tahtwat mulle wara kaudu teha wõimalikuks igatahes mehele minna. Ma ei kaota-

wat ju midagi, mitte midagi. Kõik jääwat saladuseks, kõik olewat nagu ennegi. Kas ma siis sõge olewat, et ei oska walida! Maal oodata mind raske töö, jäme riie, kehw toit, wilets korter; linn pakkuda mulle kõik, mis haritud inimesele kohane. Ma püüdku seeüle ometi natuke järgi mõtelda...

„Ja ma püüdsin järgi mõtelda, Mati. Mul ei olnud enam wähematki kahtlust, et ta mu kaiwalasti lõksu on püüdnud, et olen tema wang, et ta oma ähwarduseid wõis täide saata. Mul polnud kuskilt abi loota. Ja ma ei tahtnud maale tagasi minna, ei wabalt ega wangina. Mind hirmutas sealne elu. Ma olin harjunud kergema põlwega, puhtama tööga, linn oli mulle armsaks saanud. Kuid see kõik polnud pea-asi. Pea-asi oli minu armastus sinu wastu. Mõte, sind täiesti silmast kaotada, oli mulle wäljakannatamata. Ja ma teadsin, et mul ei tohtinud sinu kohta mingit lootust olla. Ma ei teadnud midagi sellest, et sa ühenduse Bertaga enne maalesõitmist olid lõpetanud. Ka oma esimeses kirjas ei rääkinud sa sellest. Sinu teine kiri tuli liiga, liiga hilja. Just teadwus, et sa olid mulle kadunud, et meie wahel midagi ei wõinud tekkida, mõjus kaaluwalt minu otsusesse. Ma mõtlesin endast nõnda, Mati: Sa oled waene tütarlaps, seisad omal jalal, toidad ennast oma käte tööga. Sul pole kellelegi wastutust anda, sul pole kellegi wastu kohustusi, sa pole oma puutumatust ega puhtust kellelegi pantinud. See, kellele sa kõik hoiaksid, kelle pärast sa oma täiswäärtust kas wõi noaga kaitseksid — see on teise oma, seda sa ei saa kätte. Kuigi ta silm lahkesti su peale waatab, siis on sidemed, mis ühendawad teda teisega, ometi nii tugewad, et sina neid ei suuda katkestada. Ilma temata on sulle aga kõik ükspuhas. Ja sinu patt ei keela sind tema lähedal elamast, teda wahel nägemast. Sinu patt alles wõimaldab sulle seda.

„Minu wastupanek oli nõrkemas. Ja kiusaja piinas mind edasi, kuni olin poolsurnud, ja sundis mind jooma, kuni ma enam mõistusega ei jaksanud mõelda. Mul oli tunne, kui oleksin ihult ja hingelt halwatud, kui oleks minus kõik kustunud

ning tardunud. Ainult niipalju leidsin weel jõudu ja taipu, et wõtsin talt priiusekirja ära ja wiisin warjule — siis olin kadunud…"

Matiias Lutz tõusis istmelt. Nägu, mis waatas õnnetu naise peale maha, oli surnu nägu. Ainult silmad, mille ääred weripunasekes tõmbunud, awaldasid elu. Kes selle mehe pilku praegu oleks näinud, oleks wõpatanud wärisedes kõrwale. Ses pilgus janunes, nälgis, waritses wahtunud suul saaki werehimuline murdja.

Ainust sõna ei tulnud Matiiasel suust. Ta wajus toolile tagasi, nagu tahaks ta edasi kuulatada.

„Ta elas weel nädalapäewad meil," lisas Leena nõrgalt juure. „Warsti peale seda, kui ta lahkunud, sain politseist kohtuliku elamistunnistuse kätte, ilma et ma tema kirja kuskil oleksin tarwitsenud ette näidata. Ma arwan, see tunnistus oli muidugi tulekul, tema teadis seda, mina aga mitte. Minu ohwer oli olnud ülearune. Ta oli mind petnud.

„Siis tuli sinu teine kiri, Mati. Sa tunnistasid mulle oma tundeid, soowisid minu kätt; ma nägin, et sa olid oma endise ühenduse lõpetanud. Kuis oskan wäljendada, mis mu süda nüüd tundis! Ma olin mitu päewa peaaegu nõrgameelne, mu peas liikus mõte panna kätt enese elu külge… Kestis kaua, enne kui sulle wastuse suutsin kirjutada. Sa tead, mis ma sulle wastasin. Oh, et sa sellega rahule oleksid jäänud!

„Mul oli kindel nõu sinu soowile järeleandmatult wastu panna. Ma ei olnud enam wäärt, et sa minu peale waataksid. Ma ei wõinud ega tohtinud sinu usaldust kurjasti tarwitada… Seal tuli sinu kolmas kiri. Sa soowisid minuga kokku saada. Terwe päewa ja öö wõitlesin endaga, kas sinu kutset täita wõi mitte. Minu igatsus sind näha saada wõitis. Ma lohutasin ja julgustasin end sellega, et mu wastupanek on ju kõikumatu. Ma ei tunnud oma nõtrust. Nähes sind nii hingeni kurwana, nii mahardhutuna, ei suutnud ma ennast enam talitseda, kaastunne ja enesearmastus olid wägewamad mõistusest — ma unustasin oma süü ja tegin uue kuriteo…"

„Miks ei tunnistanud sa mulle kõike üles, Leena?" tuli karmilt pealtkuulaja suust. „Kõige hiljemini oleksid seda enne laulatust pidanud tegema. Ma oleksin sulle andeks annud…"

„See nõu oli mul sada korda, aga sõna ei tulnud kurgust. Mõte, et sa hakkaksid mind põlgama, et sa mind enam täiesti ei usuks ega usaldaks, et ma su silmas alaneksin ja langeksin, et ma ainult häbiga sulle näkku peaksin waatama — see sulges mu suu mõrsjapõlwes. Ma lootsin esiotsa pooldis ebausklikult, et mu süü jääb kuidagi kogemata saladuseks. Hiljemini, kui ma aru sain oma isiklikust olekust, tükkis hirmus ahastus mulle peale, ja jälle lähenesin sulle enam kui üks kord raudse otsusega, ilmutada oma saladus. Asjata. Mul puudus julgus teha sulle niisugust walu ja omale niisugust häbi. Mu nõtrus sai mu kiusajaks ja ütles mulle: Teie õnn saab niikuinii üürike olema — miks seda siis enneaegu hakata lühendama. Ots on ju käes, kui ta märkab sinu süüd. Tahab ta seda sulle andeks anda — seda parem… Weel päew enne laulatust tahtsin üles tunnistada. Mul oli kiri mitmendat päewa walmis. Ta jäi saatmata. Weel tund aega enne kirikusse minekut pidasin endaga meeleheitlikku wõitlust. Mu otsus kadus nagu tuulde, kui nägin sinu õnnest ja rõõmust läikiwaid silmi. Mul polnud julgust sulle nuga rindu tõugata…

„Õnn ja kawalus aitasid mind nii pärast kui enne. Pulmaöö möödus sinu joobumuse tõttu kahtlust äratamata. Sa olid wilumata inimene, usaldasid mind pimesi, ei hawatsenud pärastki midagi. Mina aga õppisin kawalaks oma saladust warjates, ja just, et teda warjata. Ma wõisin endale ju ennustada, et kord tuleb hirmus päew, mil enam midagi pole warjata, aga ma püüdsin seda päewa edasi lükata, ikka edasi lükata. Ma ei põlanud mingit abinõu hoides selle eest, et ei ärkaks su kahtlus. Ma mõtlesin ise niisuguseid abinõusid wälja ja otsisin neid mujalt. Meeleheitlik hirm teritas mu pead ja aitas ka muidu korda saata, mis näis olewat wõimatu. Ma hoidusin kõigist eemale, kes sinuga lähemalt kokku puutusid. Ja kui ma wiimasel ajal arwasin, et su silmad lõpuks ometi

lahti lähewad, siis andsin sulle märku, mis sind rahustas, sest ma teadsin juba, kui kerge on sind seesuguseis asjus uskuma panna.

„Ning lõppeks, kui kardetud päew hakkas lähenema, mõtlesin wale wälja, mis sinu enese kaudu nüüd ilmsiks on saanud. Ma teadsin, kui hädaohtlik on see wale, kui nõrkadel jalgadel ta seisab, aga ma lootsin jälle hea õnne peale. Mul oli nõu sulle kirju kätte toimetada, mis sind uskuma panekssid, et ma tõesti maal haigena ema juures olen. Paraku jäin aga kohe pärast põgenemist nii raskesti haigeks, et see kawatsus pidi jääma teostamata. Lapsukese tahtsin jätta niikauaks peitu, kui mul korda läheks teda ämmaemanda abil ja soowitusel wõõrastele ära anda. Sina olid mulle kallim kui mu laps. Ise mõtlesin su juure pärast terwenemist tagasi minna, et oma süüd mitmekordse armastusega wähegi lepitada. Jumal tahtis teisiti ja saatis äraandja wälja minu lootusi nurja ajama.

„Aga ma mõtlesin ikka ja alati ka mingi õnnetu lõpu peale. Mu nõu seks puhuks oli kindel: anda sulle wabadus keelmata tagasi. Ma olin sinu kõrwal õnne maitsnud — selle piskuga tahtsin leppida. Sina aga — sa wõisid mind unustada ja leida mujalt parema õnne. Sul pidi ju kerge olema mind unustada, sest ma olin sind nurjatult petnud. Ja ma kordan sulle siin praegugi: ma lahkun oma lapsega silmapilk sinu majast, kui sa seda soowid. Muide wõingi arwata, et sul muud soowi ei ole. Meid lahutatakse takistuseta, kui mina tunnistan enese süüdlaseks. Ainult üks palwe oleks mul: Anna mulle andeks, Mati, et ma sind petsin, ära põlga mind nii wäga, kergenda minu süüd, pidades silmas, et ma mitte üleannetusest pole eksinud. Ma tahan kõik kannatada, alistuda igale karistusele, ainult sinu põlgust ei suuda ma siit majast mitte kaasa wõtta... Mati, halasta mu peale!"

Kuiwad, kõrbewad nuuksatused lämmatasid ta hääle. Ta oli ärewusest ja kõnelemisest nii närbinud, et ta rinna ja

peaga sohwa ees seiswale lauale langes, kuna kramplikud tukkatused kogu ta keha raputasid.

Matiias waikis.

Ta oli endasse tardunud, elutusse waibunud.

Käed, lõug, põsed rippusid lõdwalt maha, nägu wäljendas hämarduwat tühjust. Ta oli nagu inimene, kes nii raske õnnetuse alla on sattunud, et ta seda mõista ja kanda ei püüagi. Talle näis ükskõik olewat, mis tast saab.

Ja polnud muud midagi sündinud, kui et tema naine üheksa kuud waremini nädal aega teisele mehele oli kuulunud...

„Leena, mine puhkama, meie räägime õnnetusest homme edasi," ütles ta hääl pika tumma waheaja järgi nagu kaugelt kolmandast ruumist.

Leena tõusis sõnakuulelikult üles ja kadus tuikuwa warjuna teise kambrisse.

20.

Silm silma wastu.

Sel ööl ei mõelnud Matiias Lutz magamise peale. Ta pani waheukse kinni ja hakkas esitoas edasi-tagasi sammuma. Kestis kaua, kuni ta oma uimastusest niikaugele toibus, et ta põues tajutawamad tunded wõisid tärgata, ja weel kauemini, kuni ta aju jälle jaksas mõtet soetada, mõttest kinni pidada, mõtteid pikemaks loogiliseks reaks lükkida.

Tema esimene walitsew tundmus, mis täitis ta rinda nagu plahwatusõhuga, oli wiha. Wiha mõlemate wastu. See suur, masendaw, häwitaw wiha, mis januneb tasu järele, mis nõuab silma silma wastu, hammast hamba wastu, mis paneb süüle kõige raskema karistuse peale. Ja tema esimene kujukam mõte oli see, kaaluda, jõuda otsusele, mil kombel tuleks kättemaks kõige mõjuwamalt teostada.

Kõige eel wõttis ta käsile wägiwaldse wõrgutaja.

See mees oli täiendanud, mis ta isa alustanud.

Need mõlemad mehed, isa ja poeg, olid mitme kaasinimese elu nõnda-öelda põliselt maha tallanud, neil kõik purustanud, mis neile kallis olnud, kuni nad ihualasti istusid roojastatud rusudel.

Matiias mõtles ema peale. Sellelt oli wõtnud wanem wägiwaldlane peremehe-õigusega wiimase wara, mis on waesel teenijal. Ja ta oli wõtnud ka selle mehe hea nime, kellele ta oma kõrwaleheidetud ohwri sama wägiwalla-õigusega eluajaks külge sidus, nii et inimesed ta wiletsakese peale hakkasid irwitades näpuga näitama. Siis oli wägiwaldlane oma lapse

ilma jätnud lapse-õigusest ja pojanimest. Ta weri oli külm ja meel rahulik, teades, et ta ka oma lihasel pojal kõik, mis noorele hingele inimliku iseteadwusena kallis ja puhas, oli porri sõtkunud, et ta oli tema lindpriilt inimeste naeru ja pilke piina alla heitnud, ta lapsearmastusest ja wanemaaustamisest ilma jätnud, et ta oli teda õpetanud ainult põlgama ja häbi tundma iseenesest, oma soetajaist ja kaswatajaist.

Ja nüüd tuli poeg ja aitas teises põlwes lõpetada, mida isa esimeses nii tõhusalt oli peale hakanud.

Poeg kiskus soppa weel sellegi aunatukese, mida ta äratõugatud wend ilmas iseenda jõust, laitmata elu ja wahwa tööga oli suutnud omandada. Poeg pärandas wennale oma äraheidetud armukese, et ta asutaks sellega abielu, mida kogu linn saaks irwitada. Ta läkitas wennale oma lapse majja toita ja katta. Ta nõudis wennalt, et see elus sama narriosa mängiks, mida Konna-Jaak ta isa käsul oli mänginud. Ta tegi täht-tähelt sedasama, mis ta isa eel teinud, ja nende mõlemate ühine ohwer, peale teiste, oli tema, Matiias Lutz.

Aga Matiias Lutz ei ole mitte Konna-Jaak.

Matiias Lutz ei kaapa mitte paruni-härra kintsu ega täna mitte küürutades sellise au ning armu eest. Ta ei tao ka, nagu Konna-Jaak joobnud peaga, wõimetus wihas rusikat uksepiida wastu ega lepi paljaste sinisesse õhku lastud wandesõnadega. Matiias Lutz maksab kätte. Kes Matiias Lutzi lööb, seda lööb ta wastu. Silm silma wastu, hammas hamba wastu! Paruni-härra, teil on asja Matiias Lutzi ees wäriseda! See mees oskab armastada, aga ta oskab ka wihata. Teie wõtsite temalt ta elu — ta on mees, kes ka teie elu wõib wõtta. Temal pole enam midagi kaotada, teil weel kõik. . .

Ja Matiias Lutz wannub endale waikse öötunnil hirmsa wande. Ta peas pole küll weel selge, mida ta tahab teoks wõtta. Ent ta kohustab ennast midagi ette wõtma, mis mõjuw küllalt oleks temale tehtud ülekohut tasuma — kuhjaga tasuma. . .

Ta pöördib teise süüdlase poole.

Jah, ka see naine seal, kelle puhtuse ja karskuse eest ta mõni tund waremini elu oleks annud, on süüdlane. Ta on süüdlane nagu iga teinegi langenud naisterahwas. Ta on süüdlane, nagu Konna-Jaagu naine, kellele ta poeg kord wihases walus ta õige nime näkku karjus. Selle inetu nime on nüüd pälwinud ka sinu naine, Matiias Lutz! Sest mispärast andus ta wõrgutajale? Wägiwalda sõna õigel mõttel see ei tarwitanud. Tema kunstidele, tema tüütamisele ja piinamisele oleks karske tüdruk wiimse weretilgani pidanud wastu panema. Ta oleks pidanud akna maja kõrgemal korral purustama ja sealt alla hüppama — mõtlemata sellele, mis olekus ta kiwidele langeb. . .

Selle nõude leidis wihane mees praegustes meeleolus nii loomulikuks, nii enesestmõistetawaks, et ta selle teisegi kaebealuse ilma pikema arupidamiseta hukka mõistis ja talle nuhtluse määras. Ära siit majast! Ära sest ilusast pesast, mille puhtuse wäärt ta ei ole! Ära selle südame küljest, mille ta omale warastanud, et teda kõlwatult ära anda, ära müüa! Tema kõrwal nüüd weel edasi elada, kandes tema süüd meeles, nähes tema käel seda last, mõeldes kõigi ta walede ja pettuste peale — wõimatu! . . . Niipea kui koidab hommik, astub petetud mees tema ette ja ütleb talle: Sa pole enam wäärt, et sa minu katuse all wiibid, minuga ühte õhku hingad, mind abikaasa nimega kutsud. Sa pead siit kaduma, et saaks õhk jälle puhtaks ja mulle tuleks meele, kes ma olen. Kanna oma häbi, nagu kord ja kohus. Ma wõin sulle andeks anda, aga sind puhtaks pesta — seda ma ei taha ega suuda!

Need olid kaks kindlat otsust, mida õnnetu mees endale raudselt needis südame külge. Ta hulkus nendega kogu öö mööda tube ringi ja püüdis neid wooderdada uute wõi täiendawate põhjenditega. Ta ei tahtnud kõikuda ega kõhelda — ta sidus enda mitmekordse wandega. . .

Kell oli kuus hommikul, kui waheuks argselt awanes ja nähtawale tuli Leena halatsemiswäärt wari. Nagu Matiiaski,

nii polnud ka tema sel ööl rõiwastest wälja ega silma kinni saanud. Ta lubiwalgest, kitsaks kõdunenud näost waatasid kaks suurt, pealuu sisse taganenud silma kirjeldamata pilgul mehe poole.

Need silmad ootasid tema otsust.

Nad ootasid surmaotsust.

Tummalt, alandlikult, wiimase pika wõitluse järgi omandatud rahuga seisis süüdlane oma kohtumõistja ees.

Kohtumõistja aga — waikis. Ta waatas süüdlasele otsa, luges tema näost kogu ta wiletsust ega leidnud sõnu oma otsust mõista... Ta ei leidnud seks julgust...

Surnuid ei mõisteta surmanuhtlusele. Kui ta kord kosub, siis... Ta oli senini sinu naine. Sa ei wõi teda wastu ööd wisata uulitsale... Ta oli senini sinu kallim hingeline wara. Sa ei wõi tema mälestust üle öö kustutada. Eõaspidi, kui tuha all enam midagi ei õhku. Kui su süda on tühi ja külm ja kiwistunud...

„Ma kõnelen sinuga teine kord."

See on kõik, mis jääb ta kohtuotsusest järgi.

Ja tummalt, alandlikult pöördib kaebealune tagasi, nagu ta ilmunud. Talle on kingitud armuaega...

Matiias Lutz läheb hommikul kodust, aga töösse ei lähe ta mitte. Seks pole tal jõudu ega julgust. Ta kardab inimesi. Missuguse silmaga peab ta neile otsa waatama? Wõib olla, et mõni tema häbist juba teab! Wõib olla, et mõni temalt hakkab küsima...

See oli esimene päew, et Matiias Lutz jääb tööst ära. Tema auahnus ja kohusetunne ei lubanud seda talle kunagi. Ja ta jääb weel teisegi päewa tööst. Ta lentsib linna kaugemates alewites, linna ümbruses ringi — sihita, söömata ja joomata. Ta läheb hommikul ja tuleb õhtul. Öö saadab ta mööda eestoas, kinnise waheukse taga, lühikesel ja kitsal sohwal.

Tema ilmudes kolmandal hommikul töökotta näeb igaüks, et ta on haige olnud. Ta on praegugi weel haige. Seda tunnistab ta weretu nägu ja kustunud silm. Meister

küsib kaastundlikult, kuidas ta tervisega lugu. Ta peab küsimust kahtlaseks ja annab rõveda vastuse. Päeva jooksul uurib ta vargsi ametivendi, et kas nad ehk midagi teavad. Ta ei leia kindlaid tähiseid. Nende seas ei näi äraandja olevat, või on ta seni suu pidanud.

Kui ta läheb lõunale, jookseb Konrad Huber talle järgi, asub ta käsivarde ja pärib, mis temaga sündinud: ta nägu tuletada ju meele pakku pannud vaimuhaiget või mõrtsukat, keda vaevab südametunnistus... Ta raputab enese lahti, käsib vihaselt sõpra ta rahule jätta ning tormab edasi...

Õhtul puutub ta oma vaenlasega juhtumisi kokku.

Lühikese jala ja Niguliste uulitsa nurgal astub talle Berta Wittelbach äkitselt vastu, nagu oleks ta teda seal oodanud. Sell tahab temast mööduda. Tema eest pannakse aga tee kinni.

„Te olete haige olnud, härra Lutz?"

„Ja."

„Seda võib teie näost näha."

„Võib olla."

„Aga ma pean teile ju õnne soovima, härra Lutz! Kuidas on teie abikaasa ja pojakese tervis?"

Lutz nõksatas tagasi, nagu oleks talle näkku sülitatud. Samal pilgul välgatas ta peast mõte läbi: äraandja seisab sinu ees! ... Sest kuis teadis see inimene, mida teised mitte ei teadnud? ... Ja ta oli tema ainus teatud vaenlane... Ta ootas teda siin nimme, et pilduda talle oma kahjurõõmu vastu silmi.

Matiias astus temast sõna lausumata mööda.

Talle järgnes lühike, terav naer nagu piitsahoop.

Vaevalt oli Lutz oma korterisse astunud, kui ilmus Konrad Huber.

Ta nägu oli tõsine, peaaegu vaenlik. Sisse astudes lõi ta silmad kohe vaheukse poole. See oli kinni. Tummalt pani ta Matiiasele praegu mahavõetud mütsi jälle pähe, hakkas ta käe alt kinni ja viis ta uksest välja.

„Me sööme mujal. . . Sa pead oma südant kergendama. . . Ma tean juba —"

„Sina tead?"

„Ja. Minut aega juba."

„Kellega sa rääkisid?"

„Sellega, kes soovis sulle praegu õnne. Ta tuli mulle vastu ja käskis mind sedasama teha. Ei puudunud palju, ja ma oleksin ta ära kägistanud. . . Ma andsin talle vastuse, nii et ta ei jäänud teist enam ootama."

Nad sammusid vaikides häärberi poole. Õnneks leidsid nad väikese, kitsa kambrikese, kus nad kahekesi juttu puhudes nii mõnegi õhtu olid veetnud, tühjana eest. Kevadise aja ja ilusa ilma pärast oli külaliste arv häärberis üldse vähene.

Konrad tellis süüa ja juua.

Kui ta ukse tooja järel oli lukustanud, jäi ta kaastundlikult tunnistades ja ühtlasi küsides sõbra otsa vahtima. Kas see on minu rõõmus, priske poiss? — näis ta pilk hüüdvat.

Lutz ei pannud teda tähele. Teda näisid huvitavat pudelid. Ta kallas kannu täis ja jõi selle ühe sõõmuga tühjaks. Ta polnud juba mõnda aega enam õlut joonud. Ja kui Huber riistast natuke rüübanud, täitis Lutz ta uuesti ja tühjendas ta teist ja varsti kolmat korda.

„Mida sa juba tead, Konrad?" küsis siis.

„Et sinu naine jälle kodus ja et tal on poeg," vastas Huber.

„See on õige. Kas paned seda imeks?"

„Ma ei paneks seda imeks, kui ma sinu ja neiu Wittelbachi nägusid poleks näinud. Neist nägudest selgus mulle, et asi ei ole õige."

„Kuidas, Konrad? Sündmusest enesest sa polegi hämmastunud?"

„Õigust öelda — ei. Ma nägin seda tulevat ja arvasin, et ka sina näed, et sa kui i s a tead, et kõik on korras. Ma märkasin seda mõni päev pärast sinu pulma. Et asi minusse ei puutunud, ei teinud ma sest sinu ega kellegi teise vastu

välja. Wahel olin — seda pean tunnistama — pealegi kahevahel, kas olen õieti näinud. . ."

„Sa olid õieti näinud, aga isa pole mitte mina," ütles Matiias, täites jälle nugrilt kannu.

„Siis kõnele!"

Ja Lutz kõneles.

Ta kõneles sääraſe õhinaga, nagu tunneks sellest lõbu, nagu ootaks sest lohutust ja pääsu, et ta annab sõbrale kõik teada, mis rõhus ta hinge.

Huber kuulas sõna lausumata pealt. Mida kaugemale Matiias jõudis, seda sügavama punaga kattus ta nägu. Ja kui jutustaja viimaks oli lõpetanud, kargas äge saksslane püsti, lõi rusikaga lauale ja hüüdis:

„Mis sa tahad selle mehega teha?"

„Mis sina teeksid?"

„Ma tapaksin ta!"

Lutz vaatas vaikides enda ette maha. Ta huulte ümber tuksus midagi, mis näis olevat õel, ähvardav, julm muhelus, mis aga sedamaid jälle kadus, nii et Konrad vahtis valgesse, verest tühjunud näkku, mis mingit keelt ei rääkinud, mis oli külm, vagune, surnud.

„Teie maa näib olevat ju ilma seaduse ja õiguseta," jätkas Konrad Huber ärevusest kokutades ja taoti sõnadega vääratades. „Siin valitseb üks ainus hõre ja õhuke seisus kõigi teiste üle, ja nimelt piiramata ja määramata voliga! Mida mõisnik käsib, soovib, tahab, himustab — see kõik peab sündima! Mõisniku kätte on teil koondatud kõik meelevald teiste rahvaliikide vara ja isiku kohta. Ja teie mõisnik on mees, kes seda eesõigust ei jäta kasutamata, hoolimata ta kõrgemast haridusest, hoolimata ka ristiususest ja selle kombeõpetusest, mis öeldakse ju kõikjal aadli tugi ja juhtnöör olevat. See siin on ju Aasia! See siin on hullem kui Aasia. Aasia vägivaldlased ei tea, et nad ülekohut teevad alamate kihtide rõhumisega, nende arvates on nõnda jumalast seatud kord ja kohus. Teie vägivaldlased aga peaksid seda teadma,

sest nad seisawad ühenduses muu Euroopa ja selle kultuuriga — nad on suure kultuurrahwuse liikmed ja on uhked selle peale! . . . Mati, mul on häbi nähes, mis ma siin pean nägema. Ja selle wägiwallaga lepitakse, sellele alistutakse, selle wastu ei astu keegi wälja! Kogu linna ees nülitakse kuutkümmend süüta talupoega, ilma et kellelgi oleks algatust ja julgust seda keelata ja timukaid wõtta wastutusele! Ja mõisnikul on woli oma teenistuses olewaid inimesi töö kõrwal kasutada ka weel oma himude rahulduseks! Ja sellega lepib seltskond, lepib ülemus! Kurat pärigu mind terwe nahaga, kui m i n a sellega lepiksin! Ma wihkan seda meest, kes sinu õnne sõi, ma wihkan ta suguwõsa, kogu ta seisust!“

Huber oli enda niisugusesse wihasse kõnelnud, et ta pisukeses ruumis sõõri jooksis nagu wihane hunt ja iga lause järgi rusikaga seina, laua wõi tooli peale lõi. Matiias jõi waheajal, ja ta silmad jälgisid sõbra iga liigutust, ta kõrwad kuulasid himukalt iga tema sõna.

„Ka mina wihkan neid,“ ütles ta tasa ja enam iseenesele kui seltsimehele, kuna ta jälle kannu täitis. „Ma wihkan neid lapsepõlwest saadik, kus ma nende waljust tundma õppisin, ja ma wihkan neid nüüd, kus nad mu kerjuseks on teinud... Huber“ — ta tõusis järsku istmelt — „Huber, ma ei jäta seda jumala tasuda — seda wiimast. . .“

Huber pöördis, nagu peaks ta sõpra waigistama, tema poole ja hakkas ta kätest kinni.

„Rahu, wend! Mis inimene wihas ütleb ja ähwardab, ei ole iga kord hea ega õige! Rahu, Mati! . . . Ma ise läksin liiga kaugele ja ajasin sinugi piirist üle. . . Ütle mulle kõige pealt: mida sa tahad oma naise ja lapsega peale hakata? Mis sa ütlesid Leenale?“

„Ma tõukan Leena endast ära.“

„Mati!“

„Mis siis?“

„Mati, kas oled siis mõistuse kaotanud? Sa tõukad endast ära oma naise, kellel pole wähematki süüd?“

„Ta on süüdlane."

„Süüdlane? Mil viisil? Tema kallal tarvitati vägivalda. Kuidas võib inimene, keda sunnitakse vägivallaga midagi tegema, mida ta muidu iganes poleks teinud, olla süüdlane?"

„Ta on süüdi! Ta on süüdi! Ta on süüdi!" kisendas Lutz, vaht suu ääres, ja tampis jalgadega. „Vägivallale pannakse vägivallaga vastu, tema aga alistus vägivallale sõnakuulelikult."

„Seda oleksid tema asemel ka sina teinud! Sinust röögib aina enesearmastus, Mati! Sa mõistad oma naise hukka, sest et ta oma varakese andis röövlile, kes talle pistoli rinnale pani ja mitte sinule! Ning seejuures ta ei teadnudki, et sinul on selle vara kohta soovi, veel vähem õigust! Tahaksin sult kuulda, missuguse ausa põhjuse sa leiad hukka mõista ja karistada inimest, kes omaga tegi, mis tahtis."

„Ka omaga ei või teha, mis on ülekohtune, mis on keelatud! Priiskaja on pahategija. Ma põlgan igaühte, kes ennast raiskab. Ja põlgan ka oma naist, sest et ta ennast raiskas."

Huber hakkas sõbra pea ümbert mõlema käega kinni ja vahtis talle sügavasti silma.

„Ma ei tunne sind enam!" hüüdis ta. „Sa oled pealaest jalatallani muutunud, ja mitte nii, et sa mulle meeldiksid. Sina, kes sa muidu tõsiseid kuritöid vabandasid, kes sa pidasid kuritöid õnnetusteks ja kurjategijaid õnnetuteks — sina viskad nüüd kivi inimese peale, kelle kuritöö nimi on õigupärast süütus! . . . Mati, ma peaksin sind põlgama, kui sa oma naise viskad uulitsale."

„Sina ei teeks seda mitte? Sa elasid temaga edasi? Sa toidaksid võõra mehe armukest ja last? Vasta, Konrad — kas sa teeksid seda?" vahutas ja kobrutas Lutz meeletus ärevuses edasi.

„Ja, seda ma teeksin."

„Aga millise südamega?"

„Rahuliku südamega, kui teda armastan."

„Aga ta pole ju mitte minu oma!"

„Ta on sinu oma. Niikaua kui sa teda armastad, on ta sinu oma. . . Kuidas Mati? Kas sa ei tea, et kositakse ka leskesid? Need on ju enne ka teiste omad olnud. Kellel täie aruga inimesel tuleks meele leskesid sellepärast põlata?... Mati, ma pidasin sind mõistlikumaks, kui oled. Mati, ma ei ole enam sinu sõber, kui sa teed oma naise weelgi õnnetumaks, kui ta juba muidugi on."

Matiias Lutz wahtis käsipõsikil mingile täpile põrandal. Õiguse pärast kõneles sõber sedasama, mida ta oma peas juba isegi oli arutanud. Ta oli enesele juba kõik põhjused ette ladunud, mis rääkisid Leena poolt, oli teda püüdnud wabandada, süüst puhastada. Kuid tal elas põues teine hääl, ja see waidles wastu. Kui ta suutis aiwa kainet mõistust lasta argumenteerida, siis ta ei leidnud sest inimesest tõesti mitte süüd. Tõstis aga ta egoistlik süda häält, siis oli sama inimene nõgimust patune. Ta on süütu ja ta on siiski süüdi — oli iga kord see kaheharuline otsus, mille juure ta jõudis, ja wõitlus hakkas otsast peale, kuni ta saabus uuesti sellele surnud punktile tagasi.

Huber waikis. Ta tahtis teda lasta aru pidada, wõidelda, selgusele jõuda. Ta ei olnud selles sugugi kahewahel, kumb hääl sõbra rinnas lõppeks wõidab, ehk olgu siis, et Matiiase armastus Leena wastu oli wähem ja nõrgem, kui ta senini arwanud.

„Konrad," ütles Lutz wiimaks, kuna ta oma werdunud äärtega silmad argselt tema peale lõi. „Ma lükkan oma otsuse niikauaks edasi, kuni selgesti tean, kas ma wõin temata elada wõi mitte. See oletus on mulle weel segane. Niikaua kui ma kindla tõe olen kätte saanud, pole Leenal ega tema lapsel minu poolt midagi karta."

„Õige, Mati, wäga õige!" hüüdis Huber ja asus mõlema käega ta õlgadest kinni. „Inimene ei pea tegema oma otsuseid iialgi ennatult ega läbikaalumatult. Ja nüüd, kus

sa juba niigi mõistlikku keelt kõneled, ei karda ma enam, et jõuad vööriti otsusele. Ma olen sinuga rahul, vennas, sest mul on pool võitu käes. Nüüd tõota mulle aga veel, et sa enne seda, kui midagi otsustavat ette võtad, mulle oma kavatsuse teatad."

„Seda teeksin ilmagi tõotamata, Konrad. Aga kui see sind rahustab — siin mu käsi."

Huberil oli püüe lohutada sõbra meelt, juhtida tema mõtteid ta õnnetuselt teisale, muretseda talle natuke rahu ja puhkust; sellepärast oli ta esiotsa üsna rahul, et õlu sõbrale nii maitses; ta jõi, et teist seejuures kinni pidada, ise virgasti kaasa ja poetas mitmesuguseid jutuaineid esile, mille kohta ta seltsimeest katsus huvitada ja soendada. See läkski tal korda. Matiias hakkas ikka elavamalt rääkima. Näilikult oli tal eneselgi püüe anda oma vaimule ja hingele muud, kergemat, mitteärritavat tegevust.

Konrad muutus aga viimaks murelikuks, tähele pannes Matiiase järgesti kasvavat ebaloomulikku janu. Lutz ei suutnud jätta kannu viimaks enam hetkekski täitmata, ei raatsinud seda panna enam käestki. Ta tellis ühtelugu uusi pudeleid juure, sundis sõpra vägisi kaasa jooma, sattus ikka elavamasse meeleollu, kuni Konrad märkas, et ta on olekuni jõudnud, mis ulatus heast tujust juba üle. Ta mõtted hakkasid korduma, läksid segi, kasvasid tal niiöelda üle pea. Matiias Lutz oli viimaks joobnud.

„Küllalt nüüd!" hüüdis Huber ja lükkas tühjendatud kannu ja pudelid kõrvale. „Tänaseks oleme rohkem saanud kui tarvis. Mati, lähme koju!"

Mati aga vastu:

„Mis tuleb sulle meele! Nüüd, kus ma põue natuke sooja saanud, pean jälle minema külma kätte! Muret ja kurbust on mul rohkem kui vaja — lase mind ka natuke lõbu maitsta. . . Isa Peterson! Veel kuus nuia laket! . . . Matiias Lutz pole joodik, ta pole iialgi joodik olnud ega taha seks saadagi, aga kui ta kord on hea sõbraga koos, kes

võtab tema murest osa — siis peab olema juua! . . . Isa Peterson! Isa Peterson!"

Ja ta tonkis kannaga kuus korda vastu põrandat, ilma Huberi vastuseisust välja tegemata. Tahtes või tahtmata pidi viimane, et teda sel tujul ja olekul mitte üksinda jätta, edasikestvast joomingust osa võtma. Keelamine ei mõjunud. Huber märkas koguni, et Matiias kortsutas hoiatavate sõnade üle kulmu ja andis pahased vastused. Teda ärritada polnud soovitav. See oleks teda ainult veel takka õhutanud. Et ka heaga polnud midagi peale hakata, siis pidi Huber laskma sündida, et sõber jõi enese täiesti joobnuks. Kolmat korda elus oli Matiias Lutz niisugused seigas. Tema pulma-peatäis oli tänase vastu olnud mõõdukam.

Huber viis ta hilisel öötunnil koju. Leena avas neile ukse.

Nooriku käsi, mis hoidis küünalt, hakkas värisema mehe sisse tuikudes ja ta nägu lõi kriitvalgeks ning silmad vahtisid laialt ja aineti ta otsa. Pikkamisi, samm-sammult nihkus ta temast eemale. Ta ei lausunud musta ega valget.

Huber teretas teda kohmetult otsekui isikut, keda ta hästi ära ei tunne. Oli see siis tõesti see noor-, terve, õitsev inimene, keda ta mõne nädala eest veel nii priskena näinud? Kuis pidi ta olema kannatanud, et uttuda niisuguseks vereta ja lihata varjuks! Sügav kaastunne asus Huberi hingesse. Ruttu astus ta noore naise juurde, pigistas ta vaba kätt ja ütles paluvalt, trööstivalt:

„Ärge ehmuge meist, ärge pange ka midagi pahaks! Mati ja mina — me olime veidi kergemeelsed. Seda ei pea teist korda enam ette tulema!"

„Ma mõistan," vastas Leena tasahiljukesi. „Ja mul pole õigust midagi pahaks panna. . . Ma tänan teid, Huber, et te teda saatma tulite."

„Ja, ja, sul ongi asja Huberit tänada!" hüüdis Mati kidakeelselt, otsides toolidelt ja laudadelt tuge. „Ta on hea sõber — sinule veel enam kui minule . . . Tema on mees, kes oskab musta valgeks pesta . . . Teda peab inimene roh-

kem uskuma kui iseennast . . . Täna teda aga, täna teda selle eest, mis ta sinu heaks on teinud . . ."

Konrad jättis jumalaga ja läks. Ta nägi, et joobnu kippus minema pahuraks, seepärast tundus soovitavana hoida temast kõik eemale, mis teda võis erutada või ärritada.

Seda tunnetas ka noor naine.

Niipea kui Huber ukse enese järel oli sulgenud, lähenes Leena mehele ja palus alandlikult luba temal saapaid jalast tõmmata. Matiias oli nii lahke. Ta laskis ka keelmata sündida, et naine võttis tal kuue ja vesti seljast ning päästis krae ja kaelasideme lahti. Magadisase oli tal sohval, kus ta oma senised ööd naise kojutoomisest saadik kõik mööda saatnud, et olla oma valuga üksinda, juba valmis tehtud.

Lutz vaatas naise tumma, alandlikku hoolitsemist ja ümmardamist enda kallal pealt, ja ta nägu laskis haavatseda, et ta sattus leplikumasse tujusse. Äkitselt asus ta mõlema käega Leena pea ümbert kinni, surus selle oma rinna, oma põse vastu ning suudles kuumalt, kirglikult kaks, kolm korda ta otsaesi.

„Midagi pole sündinud — kõik on paljas kollitav unenägu," sosistas ta, kuna ta silmad täitusid pisaratega. „Sa oled minu — minu — minu, ja sul pole mingit süüd! Ma olen õnnelik nagu ennegi — mul on puhtaim, ausaim, ilusaim naine, kelle peale ükski ei tohi näpuga näidata. . . Leena, korda, kinnita, vannu, et kõik on vale, et kõik on minu peas tekkinud rumalus — kinnita, et näen und, sonin, jampsin!"

Leena vaikis. Ta vaatas talle ainult nagu kaede tagant kaeblikult, argselt silma ja lükkas hellal käel juuksesalke ta otsaesilt tagasi.

„Sa ei vasta, Leena?" kõneles Matiias edasi ja sattus äkitselt sootuks vastupidisesse meeleolusse. „Sa ei vasta mulle, ei suuda midagi valeks tunnistada, võid ainult kinnitada, et kõik on tõsi!" hüüdis ta, lükates Leena käe enda küljest tagasi. „Sa võid mulle ainult tunnistada, et ma o l i n kord õnnelik, aga et sina mu õnne oled purustanud,

nii et mulle sest enam midagi muud pole jäänud kui häbistaw, südant muljuw mälestus! . . . Mine minu silmist, Leena! Jäta mind üksinda mu hädas! . . . Ma tahaksin, et ma sind enam iialgi ei näeks!“

Ja ta langes selili sohwale, kattes nägu kätega ja nuuksudes nagu lapsuke.

Leena astus norus peal teise kambrisse ja pani ukse wahelt kinni. —

Teisel hommikul jäi Lutz jälle töösse minemata. Seks oli ta olukord liiga wilets. Ta pea lõhkus walutada, käed wärisesid ja kogu keha oli nagu raskest haigusest puretud, wäsinud, roidunud. Peites pead kätesse, istus ta tuhmil waikimisel akna all, kui Leena teda kohwile tuli kutsuma.

Sellises wäetis olekus on inimene alandlik, leplik, sõprust ja usaldust otsiw.

„Leena,“ ütles Matiias kohwilauas paluwalt, „kui ma eile õhtul ajasin rumalat juttu, siis ära pane seda tähele ja anna mulle andeks. Sa nägid ju, kuidas oli lugu minuga.“

„Sa ei öelnud ühtegi rumalat sõna,“ wastas Leena. „Mis sa kõnelesid, oli õige, ja ma tean, et sa ka täna nõnda mõtled, nagu sa mulle eile ilmutasid. . . Mati, ma palun sind, tehkem kord lõpp! Miks sa peaksid ennast asjata piinama! Me ei wõi kauemini jääda ühte leibkonda.“

Matiias waatas ta waewatud, närwetunud näkku, ja tulwaw kaastunne heitus talle hingesse. Sel pilgul oli ta meelest, kui oleks ta ise süüdlane, kui oleks kõik ülekohus tema pool, kui oleks ta ennast selle ilmsüütu inimese wastu halastamatu wägiwaldlasena näidanud... Ta hakkas tema käest tugewasti, kuumalt kinni ja hüüdis:

„Leena, meie ei lähe mitte lahku, meie ei murra mitte oma ühendust, olgu sündinud mis tahes! Ma tahan kõik unustada, oma peast ja südamest wälja kiskuda ja ainult selle peale mõelda, kes sa mulle siiamaani oled olnud. Ma ei suudaks sinust lahkuda, ilma sinuta elada. Huber tundis mind rohkem kui ma ise, sest ta ütles mulle: Mati, kui sa

teda armastad, siis ei tõuka sa teda mitte ära. Ja ma ei tõuka sind ära, Leena, — ma tean nüüd, mis on minu kohus!"

Noorik waatas talle läbi suurte, hiilgawate pisarate näkku. Matiias tundis, kuidas ta käsi tema pihus hakkas wärisema, ning nägi, kuidas ta wiimaks terwest kehast lõdises nagu külmatõbine.

„Mati," sosistas ta, haarates tema pea ümbert kinni ja surudes huuled tema juustesse. „Ma tahan sind teenida ja ümmardada ja orjata, kuni mul hinge püsib ihus! Ma tahan ainult õhk sinu ümber olla — ilma ühegi nõudeta, soowita, tarwiduseta! Kui midagi minu süüd suudab tasuda, ununema panna, maha matta — ma tahan seda teha! Mati, kõik mu elu peab ainult tänu olema, tänu sinu armu eest, mida sa mulle praegu kuulutad!"

Ja nad wiibisid kaua, kaua teineteise kaenlas ja pühitsesid südamete ja suudega õnnelikku leppepidu.

21.

Öised warjud.

Järgmisel päewal ilmutas Matiias Lutz tõsist püüet oma hingelist tasakaalu tagasi saada. Ta hakkas korrapäraselt tööl käima, jäi õhtuti koju, näitas Leenale harilikku lahkust ja hoidus igast mõttest ning jutuainest, mis oleksid wõinud meele tuletada wiimase aja raskeid sündmusi.

Juba hakkas noor naine kergemalt hingama, tulewikule rahulikumalt wastu waatama. Omalt poolt tegi ta kõik, mis iganes wõimalik, et lohutada mehe haiget meelt, parandada ja kosutada ta haawatud hinge, teha talle kodu armsaks ja lõbusaks. Ta surus enda isiku, oma terwe mina, kõik oma soowid ja tahted täiesti mehe meelewalla alla, nii et ta muud ei olnud, kui tema sõnakuulelik, keeletu wari. Ja Matiias näis sellest rahulduwat, seesmiselt waigistuwat, minewikuga kokkuleppele jõudwat wõi wähemalt olewat teel selle eesmärgi poole.

Kuid Leena ei lasknud end wäga kaua eksitada — seks oli ta armastaw silm liiga terane, ja Matiias ei suutnud end kaua walitseda — seks olid kääriwad tunded ta hinges liiga wägewad. Noorik hakkas tõuswal hirmul tähele panema, et Matiias saatis ööd rahutult mööda, et ta heitles endamisi mõtete ja tunnetega, millest ta ei suutnud wõitu saada, mis nagu tabamatud ja surmamatud bakterid ta sisemuse kallal töötasid. Ta rahu ja ükskõiksus hetkil, kus teda tähele pandi, oli ainult warjaw kate. Ja sellegi ta heitis wahel kogemata

ära, nii et naise uuriv pilk ja uuriv kõriv siiski teed leidsid ta põdevasse hingesse.

Leena märkas muu seas, et mees püüdis lapsukesest, kelle ta tema majja toonud, õudsel kärtusel hoolega eemale hoiduda. Selle väikese, süütu olevuse paljas nägemine näis valmistavat talle piina, näis sünnitavat ta põues liikumist ning käärimist, mida ta kartis. Leena võis endale seda ju ka seletada. Lapsuke tuletas Matiiasele ikka ja ikka jälle meele, mis sündinud, viies ta mõttesuuna ta vaenlase ja ta naise languse poole. Ainult pikem aeg võis siin pehmendavalt ja parandavalt mõjuda. Ühtlasi püüdis Leena lapsukest ta silmade eest võimalikult peita ja hakkas end mõttega harjutama, temale kord, kui väetike sugu vanemaks saanud, ette panna, anda laps võõrastele kasvandikuks. Arvatavasti pidi see teda rahustama, unustamist tal hõlbustama.

Paraku aga olid öised varjud, millega Matiias Lutz meeleheitlikku salavõitlust näis pidavat, kangemad, kui õnnetu naine oli raatsinud eeldada. Nad murdsid ta jõu, enne kui paranemine ja ununemine võisid võita pinda; ta heitus neile alla, sest et ta neist jagu ei saanud.

See hakkas selgesti küllalt nähtavale tulema korratuma elu kaudu, millesse Matiias uuesti sattus. Ta armastus oma sooja, mugava pesa vastu oli kadumas. Ta näis nagu kartvat veeta pikki õhtuid ja veel pikemaid pühapäevi kodus. Ta lühendas neid, kuis vähegi võis, ja sagedasti küllalt oli ta rohkem aega väljas kui oma elamus. Ta võõrdus sellest. Tema lõbu ei olnud enam seal, vaid mujal. Ja paraku enamasti paigus, mida ta enne oli põlanud, millest ta hoolega hoidunud — joogimajades.

Inimene harjub antud oludel, paratamatuses, kõigega; ta harjub ümbrusega, inimestega, lõbude ja eluviisidega, mis olnud talle enne võõrad ja vastumeelsed. Ta vahetab voorused ebavooruste vastu, ilma seeüle ise selgusele jõudmata. Matiiase sage viibimine kõrtsides, tema läbikäim seal leiduva seltskonnaga, tema ümber heljuv uus õhk — kõik see avatles

ja sundis teda loomulikult joomisele. Ta jõi hakatuses mõõdukalt, sest et joogid talle ei maitsnud. Aga ta suurendas mõõtu sedawõrt, kuidas joogid talle hakkasid maitsma, ja nende maitsmine edenes harjumisega, ühtlasi ka ta kaswawa kehalise wastupanewusega.

Matiias Lutz, see kehalt nii terwe ja tugew, iseloomult nii aus ja kombeline, südamelt nii sügaw-tundlik inimene oli enda olemuse wiimases sopis suur argpüks, nõrk ja wäeti kui lapsuke. Ta ei suutnud oma „õnnetust" kanda. Seks otsis ta wõõrast abi. Tal puudus tahtejõud ja wisadus oma südamega mehiselt wõidelda. Ta kartis õgiwaid tundeid, mis tormasid kodus talle kallale, kartis torkawaid ja lõikawaid mõtteid, mis asusid wagusail tundidel, kui ta oli enesega üksinda, ööpimedusel, ta aju kallale. Ta wiskas sõjariistad metsa ja põgenes. Ta ei uskunud ega usaldanud ennast.

Tema painadest tugewaim ja sagedaim oli ettekujutis, kuidas see teine mees tema naist e n n e teda kirgede palangus kaisutab, ta neitsilikku süütust naudib, ta ihulikust ilust ja rõõskusest joobub. Selle kujutelma manas talle ta fantaasia julmal reaalsusel kõigi üksikasjade ja peenustega waate ette, nii et see sai ta endapiinamise wahendiks täis haiglast mõrumagusust ning alalist kordamise kiusatust.

Ta oigas ja ähkis selle unelma pealetükkimisel otse füüsilises walus... Ta käsi otsis loomusundlikult relwa...

Ta oli enesele sada korda selgeks teinud, et sündinud asju ei saa teha sündimatuks. Ta tunnistas enesele hetkil, kus ta wähegi otsekohene suutis olla, et tema naise peale ei wõi tõsist süüwarju langeda ja et sellele lapsukesele, keda Lutz wihkas, põlgas ja kartis kui oma häbi nähtawaks saanud märki, ei wõi ükski terwe mõistusega inimene muud etteheidet teha, kui et ta on ilmale tulnud. Asjata kõik. Wastane ta põues, kes waidles sellele tõele wastu, waidles awaliku walega wastu, jäi wõitjaks. Ja Matiias oli argpüks küllalt, et wõitlust, milles ta süda pooldas walet, taganemisega lõpetada, häbiga pakku joosta.

Matiiasel oli üks ainus võidulootus, üks ainus pääseaimdus. See oli talle esimesel päeval pärast saladuse ilmsikssaamist pähe lennanud nagu säde. Kättemaks sellele, kes sinu õnne on röövinud! Kättemaks võiks ehk tuuagi lepituse, andeksandmise, unustamise. Inimene, kes mõtleb oma võidu peale naeratades, selle võidu peale, mis on sinu raskeim kaotus, peaks naeratamise unustama ja õppima tundma, et ta on kurjategija, kes karistusest ilma ei jäänud. Ta ei tohi oma saagist rõõmusteleda, ta peaks oma tegu kahetsema, veriselt kahetsema. Ainult teadvus, et ka see mees kannatab, et ta rõõm muutub valuks, ta naeratav mälestus nutvaks kahjutundeks, võis Matiiasele, nagu ta arvas, teha elu veel elamisväärliseks.

Ta tajus enesel enam kui ühel põhjusel õiguse olevat selle mehe üle kohut mõista. Mitte ainult selle eest ei olnud parun karistust pälvinud, mis ta isiklikult temale, Matiiasele, ta õnnetu naise kaudu oli teinud; Matiias tahtis temas karistada ka ta isa, ta suguvõsa, kogu ta seisust, sest nende kõigi ülekohtu ja valjuse all oli tema, ta perekond ja seisus ühel või teisel viisil nii palju ja nii kaua kannatanud. See õiguslik alus, mille ta oma ettevõttel arvas olevat, alus, mis oli kaugelt avaram tema isiklikust vihast, õpetas teda kättemaksu pidama otse oma kohuseks, teda enesele tegema nagu kõrgemaks elu-ülesandeks.

Kuidas aga seda kohust ja ülesannet teostada?

Esimesel lõõmaval vihal krampis ta käsi rusikasse ja ta nägi ainult ühte küllalt mõjusat, kuhjaga teenitud karistust enda ees: ta nõudis süüdlase surma. Oleks parun Gotthard Riesenthal sel tunnil ta lähedal olnud, kui naine talle oma õnnetuse lugu jutustas — Matiias Lutz oleks olnud praegu mõrtsukas. Tapamõte aga hakkas mööduva ajaga kahvatuma, iseäranis kainemail hetkil nihkus ta eemale. Siis ta pidas aru muude karistuseliikide üle. Ta kaalutles sadat abinõu, jäi otsustades ka ühe ja teise juure seisatama, leidis aga lõppeks ikka, et nad pole küllalt omased. Üht oli raske

läbi viia, teine süüdlase teo kohta liiga pehme, kolmas võttis palju aega jne.

Kohtuga polnud midagi peale hakata. Kohtu vastu tundis alam inimene ainult umbusaldust, kui ta vastane oli valitsevast seisusest. Parun võis parima tagajärjega kõike salata, oda ümber pöörata ja kaebajat veel laimamise pärast lasta vastutusele võtta... Kõige kauemini nakitses Lutz kavatsuse kallal rikkuda paruni noort abielu. Ta arvas seda seeläbi võiivat teostada, et annab noorele prouale ta mehe terve jõleduse üles. Kuuleb esimene, kui alatult ta mees peigmehena, paar nädalat enne laulatust, talle truuduse murdnud, siis on õnnetus majas, siis nõuab ta arvatavasti kohe abielu lahutust, siis on mehe perekonnal ja tervel suurtsugu seltskonnal häbistav kõmuprotsess oodata ning süüdlane kaotab muu seas suure kaasavara...

Lähemal järelekaalumisel aga leidis Lutz, et ka see plaan ei tõota kõigiti kindlat tulemust. Suurtsugu inimeste vaated armastuse ja truuduse peale võisid olla ju sootuks teistsugused kui tema omad. Kes teab viimati, kas noor proua ei löö sellele käega, kui kuuleb, et ta peig kui tuttav elumees poissmehena nõnda elanud, nagu suurtsugu elumehed kunagi elasid. See oli ju ka keegi tähtsuseta teenija, kellega ta mööduvalt, nii-öelda nalja pärast sõbrutsenud. Niisugune isik ei võinud ju prouale kardetav olla, niisuguse peale ei mõelnud tema mees kindlasti mitte kauemini, kui ta nõrkuse õhin oli kestnud. Ja teiseks võis parun siingi kõik ajada valeks, tunnistada tühjaks laimduseks. Kes sai siin tõe eest usutavalt välja astuda? Selle mehe suu, kes kelmi ta teo kordasaatmisel aidanud, sulgesid kartus mõisniku eest ja kõlisev tasu.

Viimaks jäi Matiias kinni pidama kõige tooremast, aga seejuures kõige lihtsamast ja kõige rohkem tõotavast mõttest. See asus talle pähe eriti siis, kui alkohol ta närve erutas, ta aju kuumaks küttis, ta vihkamise kunstlikult vägevale lõkkele õhutas. Ta tahtis oma vaenlast nuhelda kehaliku vägivallaga. See oli alatuim karistuseviis, aga kas polnud

siis waenlase süü ka alatuimat liiki? Ta mõtles püüda parun Riesenthali enda wõimuse alla — kus ja kuidas, seeüle jätkusid weel ta mõtisklused — ning tema ihu kallal niikaua oma töömehejõudu katsuda, et karistusealusele selle sündmuse mälestamiseks parajasti weel hinge küllalt sisse jääb... Kõik muud kawatsused heitis ta aegamööda kõrwale ja arutas seda ühte edasi. Ja mida kauemini ta seda peas weeretas ning eritles, seda suurema rahuldusega täitis ta seda. Lutz wõis tundidekaupa kõrtsis klaasi juures istuda ja sellest oma kättemaksuplaanist lõbutseda. Ta püüdis endale wahel juba selgesti ette kujutada, kuidas wihatud isik ta jalge ees sipleb, kuidas hirmsad hoobid talle pähe sajawad, kuidas ta walus ägab ja armu mangub...

Sellest ideest ei saanud ta enam lahti. See oli wiimaks päewal ja ööl, töö juures ja kodus, trahteris ja uulitsal ta alaline kaaslane. Ja see idee ei löönud ka kahwatuma, ei kaotanud midagi oma wärskusest, ei hakanud nõrkema kainema arupidamise ees. Hoopis wastupidi — Matiias astus warsti sammu edasi ja jõudis sinna, kus ta juba esimesel wihaplahwatusel oli olnud. Ta arwas, et ta sellegi eest ei tarwitseks tagasi kohkuda, kui ta waenlane elutult ta käte wahele peaks jääma.

Ta oli seda ju pälwinud.

Mina wõtan ainult ta elu — tema aga wõttis kahe inimese elu. Mina wõtan tema elu ta raske süü pärast — need kaks inimest aga, kelle tema ära murdis, polnud temale midagi paha teinud.

Ehk mis maksis selle mehe seisusewendadele minewal aastal kuuekümne täiesti süüta inimese elu! Neid tapeti külma rahuga nagu loomi. Ükski halastaw hääl ei saanud kuuldawaks. Ühelegi ei torganud südamesse, et tapmine on keelatud. Nad ei arwanud endid tegewat ülekohutki...

Mis mina teen, on enesekaitse. Kus walitseb rusikaõigus, seal peab igamees end rusikaga kaitsma. Silm silma wastu, hammas hamba wastu.

Oma otsuse täidesaateks hakkas Matiias warsti astuma samme. Tasa ja ettewaatlikult, sest tal oli nõu enda isikust iga hädaohu wõimalikult eemale hoida, et kättemaksu wilja pärast rahu ja täie mõnuga maitsta. Ta hoidis oma plaani kõigi eest salajas. Isegi Huberi kuuldes ei tarwitanud ta paruni kohta enam, nagu esialgu, ähwardawaid sõnu.

Ta hakkas oma waenlast waritsema nagu kütt jahilooma. Ühel ja teisel kombel hakkas ta omale teateid nõutama, kas on parun linnas wõi millal ta jälle linna tuleb, kas ta asub Toompeal oma õemehe wõi wanemate majas, kus ta õhtuti harilikult käib, kellega ta seltsib jne. Wahel pidas ta aru minna mingil otsitud ettekäändel maale, et waenlast luurata selle kodusе pesa lähedal. Seal wõis ta temaga nüüd, suwisel tööajal kõige hõlpsamini kokku puutuda. Aga ta teadis, et see nõu on ta enda kohta hädaohtlikum. Õhtud olid walged ja mõisas oli parun oma inimesist, teenijaist ja ümmardajaist, alati ümbritsetud. Kuigi ettewõte õnnestus — põgenemine oli raskendatud. Pealegi pidi seal wõõras inimene, kes hulgub tööta ümber, igale kahtlasele silma torkama... Ta jäi siis püsima mõtte juure waenlast linnas, ja siingi ainult soodsaimal momendil, kinni püüda ja wastutusele wõtta.

Aga soodus moment polnud nii kerge tulema. Pikemat aega sai ta Toompealt teateid, et parun linna pole tulnud wõi et ta siia tulnud ja juba ära sõitnud. Kord oli ta küll mõne päewa linnas ja waritseja sai seda õigel ajal teada, aga tal ei läinud korda teda saada nähagi. Teine kord nägi teda küll, aga päise päewa ajal ja keset linna. Ta tundis teda hästi. Küll ta oli sest saadik muutunud, kui nad N. mõisa puiestikus kord rinnuti koos olid olnud, ja ka sest saadik, kui Matiias teda silmanud üliõpilase-põlwes wäljasõidu-wankril. Aga tema näo ja ilmingu üldine laad seisis Matiiasel nii selgesti meeles, et eksimine oli wõimatu.

Suwi möödus, ilma et waritsew kütt oma lindu oleks suutnud püüda. Aga sellegi pärast ei kahanenud küti püüdewisadus, waid kaswas weel. Lugu ärritas teda. Ärritas teda

seda enam, et ta hingelise tasakaalu, selge, kaine, segamata kaalutlemisvõime vaheajal oli ikka enam kaotanud. Ta oli juba nagu tüüritu laev, mida tuul merel sinna ja tänna puhub. Ainus kindel pide, mis tal iseeneses veel säilis, oli ta kättemaksu-idee, mis arenes aegamööda haiglaseks õhinaks, valdavaks kireks.

Matiias Lutz jõi palju ja töötas vähe. Kui ta elu mitte varsti ei muutunud, siis ta oli kadunud inimene.

Ikka murelikumalt hakkas meister Wittelbach teda tähele panema. Oli see veel tema endine usin, terane, auahne, ikka uutel leiutustel hauduv tööline, kes tööst muidu päevagi ära ei jäänud, kõige vähem joomise pärast, kes oli hommikul esimene ja õhtul viimane? Töö oli saanud talle nähtavasti vastumeelseks. Mida ta tegi, seda tegi hooletult, masinlikult, laisalt. Erksust, huvi, sisenemist ja süvenemist ei avaldanud ta enam kõige tänulikumagi ülesande kohta. Selle mehe vaim oli nürinemas. Ja puudumine tööst — tundide, poolte ja tervete päevade ning järgemööda mitmete päevade kaupa — arenes kasvavas suunas.

Wittelbach ja Huber püüdsid teda sest olukorrast iga viisi välja upitada. Peamiselt sõbraliste nõuannete ja palvetegagi. Asjata. Matiias tõotas pöördimist, aga ei pidanud sõna. Siis katsus meister õnne manitsemisega, nurisemisega, hoiatamisega. Ent seegi oli samaks korraks. Pealegi hakkas ta saama jämedaid vastuseid. Ja kui ta viimaks esines ähvardusega, vihastus sell, heitis talle tänutust ning muud ülekohut ette ja ütles talle teenistuse ise üles.

Küll katsus Huber teda meelitada sest otsusest taganemisele, ja meister oli valmis talle leppeks kätt pakkuma — Lutz jäi kiuslikult inimese kangekaelsusega järeleandmatuks. Ta toetus oma endisele tublidusele ja seletas uhkelt, teda võetavat igas töökojas lahtiste kätega vastu — Matiias Lutzil ei olevat vaja tööd minna kerjama. Ja nõnda ta lahkus oma heast ja ausast peremehest, kelle juures ta nii palju

aastaid oli menukalt töötanud ja kellega ta elanud nagu poeg isaga.

Kõige suurem oli Leena kurbus selle sündmuse üle, kuigi ta seda mehele ei julgenud ilmutada. Ja ta kurbus kaswas weel, kui ta nägi, et Matiiasel näis uue teenistuse wõtmisega aega küllalt olewat, et ta tundis töö wastu juba nagu kartust ja põlgust, kuna ta selle asemel sattus ikka sügawamale joomaja ulaellu.

Neid himusid wõis ta esiotsa orjata, sest tal oli raha. Tema enda ilusat korjandust täiendas meister Wittelbachi sajarublane pulmakingitus, mis oli suuremalt osalt weel alles, kuigi ta wiimastel nädalatel sesse juba oli puutunud. Aga kui kauaks wõis see siiski piisata, kui tawaline sissetulek puudus, ja õnnetu mees joogilõbude eest iga päew täiel käel kulutas. Ta läks nüüd, kus ta prii mees oli, sagedasti juba hommikul kõrtsi ja tuli alles ööſi wõi järgmisel hommikul tagasi, pidi siis kahekordse majapidamise eest maksma, sest ka naine kodus tahtis süüa saada. Hirmuga waatas Leena sel seigal tulewikku. Kui mingi ime ei toonud parandawat muudet, siis oli hukatus kõigele lõpuks.

Kauase mõtlemise ja wõitlemise järgi jõudis noor naine otsusele ohwerdada õnnetu mehe päästmiseks kõik, mis tal weel ohwerdada oli: oma last ja, kui see ei mõju, ka ennast.

Ta hakkas lapsele otsima wanemaid, tahtes teda kõigi õigustega ära anda. Oleks tal olnud rahalist jõudu, ta oleks lasknud teda kodust wäljas kaswatada, et oma ema-õigusi tema kohta alal hoida. Aga tal polnud midagi. Põlgusega oli ta paruni ainelised pakkumised omal ajal tagasi lükanud, kartes, et see patu- ja häbiraha ta pihu põletab, igawesti ta hingerahu röötwib. Nüüd ta kahetses seda. Ta tunnetas, et selle mehe kohus oleks oma lapse eest hoolt kanda. Kuid temale praegu weel, teise mehe naisena, sellekohase palwega läheneda — see ei mahtunud Leenale hingesse. Pigemini ütles enda juba kõigest lahti, mis ta emasüdant selle lapsukesega loomusunnil ühendas. Lahutust oli aga waja. See

laps majas oli Matiiase ja Matiias tema waenlane. Iga juhuline waade selle wäetikese peale, iga häälitsemine wiimase suust näis petetud meest nagu noaga torkawat. Mis pidi surnud olema, sai jälle elawaks.

Ja Leenal läkski korda oma pojakesele leida wanemaid. Emand Brink oli talle seejuures abiks. Keegi lasteta abielupaar linna kaupmeeste-ringkonnist wõttis lapse omaks. Wanemad olid jõukad, wäikese äratõugatud pojukese tulewik oli siis kindlustatud. Kõik oli ilma Matiiase teadmata sündinud — nilhästi kasuwanemate otsimine kui lapse äraandmine ühel päewal, mil Leena meest kodus ei olnud.

Noor naine wõttis nõuks muutust Matiiasele mitte ise teatada, waid lasta teda ennast seda leida. Oma punaseks nutetud silmi hoidis ta tema eest warjul.

Matiias ei märganud esimesel õhtul midagi, ehk ta küll tuli kainemana koju kui mõnikord muidu. Ka järgmisel ennelõunal, mil ta koju jäi pead põdema, ei pannud ta tähele, et häll tagatoas oli tühi. Polnud tal ju selle lapse kohta wähematki huwi, palju enam oli tal otse kartlikuks püüdeks temast, teda nägemata ja kuulmata eemale hoiduda. Wiimaks märkas ta siiski midagi, ja nimelt seeläbi, et ta Leena nii waba nägi olewat. Sel polnud tagatoas harilikku sagedat talitamist. Ja kui Matiias wiimaks — noorik oli pikemat aega köögis tegewuses — pilgu heitis ukse wahelt sisse, nägi ta imeks pannes, et seal hälli enam sängi ees ei olnud.

Ta päris seletust. Leena andis selle.

Ta kuulas waikides pealt. Hakkas siis suuremas toas tummalt edasi-tagasi sammuma. Alles paar tundi hiljemini tuli ta asja juure tagasi. Ta hakkas naise õla ümbert kinni — see sündis mitme aja takka jälle kord — waatas talle sügawasti silma ja ütles:

„See sündis minu pärast, Leena?"

„Sinu ja mu enese pärast."

„Ja sa suutsid seda?"

„Ja."

„See polnud sulle mitte liiga raske?"

„Ei."

Matiias pööras näo kõrvale.

„Kui rumal hea sina oled, Leena... Sest mina — ma pole ju seda väärt... Ma tean seda... Aga kannata minuga — kõik läheb viimaks mööda... Kannata minuga veel mõni aeg, siis saan terveks, ja sinagi pead terveks saama... Leena, seda poleks sinu asemel keegi teine ema teinud..."

Ta astus nagu midagi varjates akna alla. Sinna jäi ta vaikides seisma. Trummeldas sõrmenükkidega ruudu vastu.

„Mati!"

Leena käsi heitus ta õlale.

„Mati, ma tegin seda just sinu tervise pärast. Sinu ihu- ja hingetervise pärast. Sa hukkad seda praegu iga päev. Süda tahab mul lõhkeda seda nähes. Tõota mulle, Mati, et sa hakkad hoiduma..."

„Tõotasin seda juba."

„Vaata, Mati, — sul pole ju vaja tööle minna, kui sa ei taha. Ma ei sunni sind — mitte poole sõnagagi. Ma ei saa sind kunagi sundima. Puhka, niikaua kui tahad. Kosuta ennast. Aga ära mine enam kõrtsi. Mati, kas sa siis ise ei märka, kui viletsaks ja põduraks sa seeläbi oled saanud — juba nii lühikese ajaga?"

„Ma tean," vastas Matiias, kattes käega otsaesist.

„No vaata! Ole kodus, söö ja joo ja puhka, kuni sa jälle igatsust tunned töö järgi. M i n a tahan nüüd töötada — ka sinu eest."

„Sina, Leena?"

„Ja. Mul pole ju nüüd last ravitseda, ma olen vaba. Ja terve olen ka. Et ma tööd oskan teha, seda sa tead. Mul ei saa tööst puudust olema. Ja ma teen tööd hea meelega, tõesti hea meelega. . ."

„Sa tahad hakata õmblema?"

„Ja."

„Seda ma ei luba."

„Kuidas, Mati?"

„Seda ma ei luba. See oleks mulle häbiks... Selleks oled sa mulle liiga — liiga kallis..."

Leena hiilgaw pilk ütles talle tänu selle sõna eest.

„Aga ma töötaksin ju lusti pärast ja — salaja, täiesti salaja — keegi ei pea seda teada saama..."

„Wait, Leena, sul on majatalitus tööks ... Sinu teenistust pole meil waja — nii kaugel pole meie elujärg weel mitte. Ma jaksan weel sind ja ennast toita. Ka tööle tahan jälle minna, aga — seks pead mulle — natuke aega andma... Tallinnas ei taha ma enam tööd wõtta ..."

„Sul on nõu siit ära minna?"

„Ja. Eemale siit. Wõimalikult kaugele. Ma tahan meistriks saada. Meistriks pean saama, ma ei wõi poolele teele seisma jääda. Anna mulle ainult niipalju aega, et ma wõiksin siin oma asjad õiendada."

„Missugused asjad, Mati?"

„Noh, ühed ja teised äriasjad, mida sina ei tunne."

Et teda mitte pahandada, lakkas Leena oma kawatsusest, otsida palgalist tööd. Mehel oli talle ju weel anda majapidamis-raha. Üsna rahul oli noorik kawatsusega, asuda Tallinnast mujale. Sel wõis olla Matiiase kohta ainult tulus mõju. Salajase rõõmuga pani ta juba nüüd tähele, kuidas lapse eemalolu waigistas ta meelt, kergendas ta rinda. Ta astus nii wabalt tagakambrisse ja waatas siin nii julgelt ning rahulikult ringi, kuna ta enne ainult tõrkumisi jala siia oli tõstnud.

Paraku aga pidi Leena nägema, et tema ohwril mehe päästeks küllalt mõju ei olnud. See ohwer tuli liiga hilja wõi tal polnud üldse mitte päästwat jõudu. Mis ta korda saatis, oli poolik, oli mööduw. Ta parandas mehe ja naise wahekorda: Lutz oli tänulik Leenale ta endasalu eest. Aga libamisi minewalt teelt, millele Matiias sattunud, ei toonud see teda tagasi. Teda kiskusid nagu salajõud, mille wastu iga wõitlus asjatu, kuristiku poole edasi.

Kahel wiisil püüdis noor naine endale seda nähtust seletada. Tema õnnetule mehele oli kas joomaelu iseendast juba sedawõrt hakanud meeldima, tema üle nii wägewasti wõimuse saanud, et ta sellest enam ei jaksanud loobuda, end lahti kiskuda, ega seda õieti ei tahtnudki; wõi maailmas polnud wõimu, mis oleks teda sundinud minewikku unustama, polnud abinõu, mis näriwa ussi ta südames oleks surmanud. Wäga wõimalik ka, et üks kui teine ajur teotsesid ta kallal koos, teineteist wastastikku täiendades.

Ja nii pidi waene naine nägema, kuidas hukatus lähenes kiirelt ning kindlal sammul, kuidas ta warsti irwitades uksest ja aknast sisse wahtis.

Matiias wõõrdus kodust juba lähemail päewil jälle. Kus ta päewad ning pooled ja terwed ööd wiibis, seda seletas olek, milles ta iga kord tagasi tuli, seda seletas seltskond, milles Leena teda wahel juhtus nägema ja millest ta ühe wõi teise tõi taoti koju kaasa, et siin täiendada, mis jäänud kõrtsis pooleli. Ta sattus põliste ning alaliste joodikute ja muude tumedate isikute kilda, kes tööd wist niisama pelgasid kui politseid. Jah, ta hakkas kaineist, korralikest, mõistlikest inimesist, nende seas ka Konrad Huberist, meelega eemale hoiduma, nende wastu koguni waenlikkust näitama. Nende eluwiisid ei meeldinud talle, nende nõuanded, manitsused ja hoiatused pahandasid teda. Ta tundis ainult weel omasuguste seas lõbu ja maitset wabadusest.

Sel lool polnud ime, et Lutzi majja tuli warsti puudus wõõrsile ja et puudusele järgnesid waesus ja wiletsus. Tema isiklik sääst ja meistri kingitus olid ühel heal päewal lahtunud aina ilusaks mälestuseks. Mis paljude aastate jooksul kogunenud, lendas kuude jooksul tuulde. Mille olid töö ja waew ja hool armastusega sigitanud, selle õgis alkoholimoolok tänutult nahka. Ja nüüd sirgus häwitaw käsi muu wara järgi. Majast hakkas kaduma asju, mida polnud tingimata tarwis, ja nende sekka luges priiskaja ka oma paremad ihukatted. Need aga, mis jäid talle weel selga, muutusid warsti säherdusiks, et

nendes keegi enam Matiias Lutzi, meister Wittelbachi endist nägusat selli, seda puhtuse ja viisakuse eeskuju käsitööliste seas, ei tahtnud ära tunda.

Kui sügavale ta oli langenud, sellest anti talle ühel päeval mõrudasti taipu.

Ta istus raske peaga tukkudes ühe puiestee pingil. Seal lähenes keegi daam ja pistis talle kolm kopikat pihku. . . Ta vaatas andja poole üles — tema ees seisis Berta Wittelbach ja mitte kaugel temast härra Oskar Brandt. . .

Mamsel Wittelbach teadis küll, kellele ta annetas sandialmuse, aga tema asemel oleks iga võõras võinud teha sedasama.

Matiias lükkas ta käe vihaselt tagasi, raha ta jalge ette visates. Alles nüüd teeskles kaval naisterahvas, kui tunneks ta oletatud kerjaja ära.

„Aa — härra Lutz!" hüüdis ta. „Palun vabandada. Aga kui teil edaspidi ehk abi vaja on — teie teate ju, kus ma elan..."

Hoop käis nii valusasti pihta, et Matiias tasuvat vastustki ei leidnud.

Mamsel Wittelbach hakkas härra Oskar Brandti käe alt kinni — tunnistus, et nad olid pruut ja peigmees — ning mõlemad läksid naerdes minema...

Täieline kokkulangus Lutzi majas oleks juba varemini tulnud, kui tal teine naine oleks olnud. Leena jõud ja hool ei raugenud kinni toppimast auke ja lõhesid vajuvas laevukeses. Ta hakkas siiski tööle. Ta töötas salaja. Seks oli tal mahti küllalt, sest mees oli ju nii harva kodus. Ta töötas ööd ja päevad, nälgides, une ja väsimusega heideldes, et aga t e m a l e oleks midagi lauale panna, talle ta sooja pesa ja pehmet aset puhkeks alal hoida. Leena võis ju nüüd oma süüd lepitada, oma võlga tasuda. See mõte andis talle jõudu, ergutas teda taga, hoidis teda meelt heitmast.

Mehe päästmiseks katsus ta veel viimast vahendit.

Ükskord tundidel, kui ta lõhkuva südamega oma töö

juures istus, tekkis temas aegamööda ikka kindlam weendumus, et Matiias ainult siis wõis toibuda, pöörduda, paraneda, kui nad oma abielu-sidemed katkestaksid. See mees ei suutnud minewikku matta — niipalju näis olewat selge. Naise nägu, naise lähedus tuletasid talle seda samuti ikka jälle meele, nagu kord hällis uinuw lapsuke. Kahtlemata armastas ta naist, aga ta armastus polnud wägew küllalt naise wääratusele katet kuduma, ja ta enesearmastus oli liiga suur, kui et sellele löödud haaw wõis paraneda. On see mees aga eemal kõigest, mis erutab ta hinge minewikuga, on ta kõigist sidemeist waba, on tal jälle walimisõigus, siis ehk jõuab ta ometi jälle rööbastele.

Katset wähemalt wõis teha ja pidi tehtama. Leena tundis enda kohuse olewat töötada tema päästeks kuni wiimase hingetõmbeni, sest mees oli ju tema kaudu sattunud hukatusse. . .

See oli kurb päew, mil ta otsustas oma ettepaneku mehele awaldada.

Matiias ilmus wäljast kahe wõõra mehega. Ta lükkas waheukse kinni, naisele tagatuppa tähendades, neil olewat äriasju õiendada, ärgu neid eksitatagu.

Leena kuulis läbi ukse warsti, mis äriasjad need olid. Matiias müütas meestele oma mööbleid. Jutt keerles kapi ja kummuti ümber. Need olid kaks tähtsamat eset sest kallist ja hunnitust warast, mis Lutz oli endale peigmehe-põlwes tootnud õnnest tuksuwal südamel, tüdimata hoolel ja usinusel. Ta tahtis need, oma õnneaja mälestused, oma senise majaukse, oma töö-osawuse paljuimestatud wilja poole wõi weerand hinna eest nahkjalle kaubitsejalle sahkerdada, et lunastatud salaraha kanda wiina eest kõrtsi. . .

Leena südame ümbert hakati nagu pitsitawate pihtidega kinni. Ta awas ukse ja kutsus meest. Matiias lähenes kortsus kulmul. Ta näis eksitamisest pahanduwat. Ta punetawast näost ja ähmasest pilgust osutus, et ta polnud kaine.

„Mati, sa müüd oma mööbleid?" algas Leena pehmelt ja paluvalt.

„Ja."

„Sul on raha vaja? Ma võin sulle raha anda."

„Sina, Leena?"

„Ja. Siin on sulle kolm rubla. Jäta kapp ja kummut müümata, sa teed omale kahju."

Lutz vaatas poolhämmastunult, poolpahaselt näppudele, mis pakkusid talle raha.

„Sa oled hoidlik perenaine," tähendas ta siis pilku langetades, „aga kolm rubla — see on mulle vähe ja sina jääd rahast hoopis ilma."

„Mul on veel natuke."

„Ükskõik. Sinu raha ma ei võta. Ära sega end minu asjadesse. Sa tead, et ma tahan asuda teise linna. Sinna ei või ma mööbleid kaasa vedada. Seal teen enesele uued. Ja need mehed maksavad mulle üsna head hinda."

Ta astus tagasi. Saatus käis oma käiku. Mõni minut hiljem olid kaubad koos ja veerand tundi hiljemini näitasid lagedad nurgad ja neljanurgelised helkjad ruudud põrandal, kus Matiias Lutzi meistritööd olid seisnud, meistritööd, mille iga laua ja nurga ja nikerduse sisse ta kord helkja kiire oma noorest õnnest pannud.

Matiias tahtis minna rahaga sedamaid välja. Leena peatas teda.

„Mõni sõna, Mati!"

Ta astus tõrksalt ja tusasel ilmel ukse juurest sammu tagasi. Ta hakkas juba seda iket naise poolt kaelal tundma või vähemalt kartma, mida ulaeluga harjunud naisemehed nii väga vihkavad.

„Mis on? Ütle lühidalt!"

„Ma tahangi lühidalt rääkida, Mati, aga võta minu juures natuke istet ja püüa minu sõnu rahuga kuulata ja neid leplikul meelel mõista."

Ta hääl oli nii sisendav ja paluv, et mees, täites ta soovi, vajus kerge ohkega toolile.

Ja Leena hakkas oma ettepanekut seletama ja põhjendama. Ta püüdis mehele südamest keeval õhinal teha taibatavaks, teda panna uskuma, kui tarvilik neile mõlemale oleks alata uut elu ja kuidas see neile võimaldukse ainult siis, kui nad oma senise ühenduse lahutaksid. Leena tunnistas enda veel kord tema ees süüdlaseks, püüdis oma süüd koguni raskendada ning möönas mehele täieliku õiguse, tegi talle otse kohuseks nii raskesti eksinud abikaasast taganeda.

„Mati," lõpetas ta, „minu soov oleks, et me juba homme läheksime kirikuõpetaja juure ja eneste kavatsuse talle teada annaksime. Juba enne seda, kui konsistoorium mõistab meile otsuse, juba lähemail päevil, võiks siis kumbki oma teed minna. Seda on tarvis, Mati, — kas sa siis ise ei tunne, kui väga seda tarvis on?"

Matiiase pea oli kuulatades vajunud rinnale. Nüüd ta vaatas pika, kurva pilguga naisele otsa.

„Sa tahad minust lahti saada, Leena?"

„Mitte mina, Mati, mitte mina — mitte m i n u pärast — —"

„Las' olla, Leena! Ma mõistan sind! Ja sul on õigus. Ma pole enam sinu mees. Ma pole üldse enam mees, ma olen kalts, jalanarts. Ja niisugusest püütakse lahti saada. . . Väga arusaadav ja — väga mõistlik sinust. . ."

„Mati, ma vannun sulle, see ei sünni mitte minu, vaid üksnes sinu pärast! Ma tahan sinule teed näidata — teed tagasi sest pimedast kuristikust, kuhu sa minu süü pärast oled sattunud. Ma ei lahkuks sinust iialgi, — kas kuuled, Mati, mitte iialgi! Aga sina pead m i n u s t lahkuma — see on jumala seadus, ma tunnen seda oma südames."

Ja ta hakkas tema kätest kinni, surus neid oma põse vastu ja püüdis teda oma anuvate lapsesilmadega äratada meelemärkusele.

See ei läinud tal korda. Mati wastas ainult paar sõna, ja need lükkasid Leena ettepaneku sedamaid ümber.

„Kui mul sind enam ei ole," ütles ta tasa, komistamisi, „siis langen w e e l g i sügawamale... Siis — siis on ju kõik otsas. . ."

See oli tõde. Leena uskus teda sõna pealt. Ja ta wõttis oma ettepaneku tagasi.

Edasi siis kuni tumeda lõpuni!

„Mati, siis ma jään sinu juure!" lõpetas ta.

22.

Isa ja pojad.

Oktoobrikuu lõpul 1859 sündis wagusas Tallinnas wägiwalla-tegu, mis erutas weel kaua auwäärt elanikkude meeli. Toompeal, kohaliku aristokraatia rahulises linnajaos, tikkus ühel ööl hulljulge röövel kahe suurtsugu ja lugupeetud kodaniku elu kallale, teist nendest kardetawalt haawates.

Linnas liikuwate juttude ja Lutheri „Nädalalehe“ kirjelduste järgi oli lugu järgmine.

Öösi kella ühe ajal sõitsid parunid Riesenthalid, isa ja poeg, Aktsiaklubist woorimehega koju. Wanem härra elas Toompeal omas majas ja noor parun, R. mõisa omanik Läänemaalt, kes wiibis mõnda päewa linnas, oli isa perekonnas korteris. Kui woorimees makstud ja ära sõitnud, hakkas parun Gotthard kojaust lukust lahti keerama. Et isa ja poeg olid mingi asja pärast elawas mõttewahetuses ja wiimane kojawõtit oma taskuist kohe ei leidnud, siis läks weidi aega, enne kui parun Gotthard Riesenthal wõtme lukuauku sai pista.

Korraga seisis nende juures, nagu oleks ta maa alt kerkinud, keegi kahtlane isik, käes tüse kepp. Ta hüüdis härradele summutatud häälel mõned segased sõnad wastu, mille mõtet nad ei taibanud. Siis tõusis ta kepp, millel näilikult raske tinanupp otsas, raskele löögile. Hoop oli arwatawasti noorele mõisnikule määratud, see kargas aga loomusunnil weidi kõrwale, ja nii sirutas mõrtsuka löögiriist elatanud paruni,

kes poja taga seisnud, purustatud pealuuga uulitsakiviдele maha.

Õnneks polnud noor parun relvata. Ta kandis täna, nagu ka muidu harilikult, nõndanimetatud odakeppi. Ja õnneks jäi talle niipalju meelemärkust, et võis enesekaitse peale mõelda. Kui siis mõrtsukas tahtis lasta uue uinutava hoobi tema pea peale, pareeris parun selle oma kepiga osavasti. Ka muidu tuli õnn talle appi. Tõstes keppi kolmandaks hoobiks, komistas röövel korraga — võib-olla polnud ta mitte üsna kaine — löök läks nurja, ja nüüd leidis parun Riesenthal mahti oma kepist välgukiirusel tõmmata pika odatera välja, mille ta tõukas roimarile rindu. Kaabakas tuikus, langes põlvili, ajas enese aga ruttu üles ja pöördis vankuval sammul põgenema, kuna parun hakkas valjusti appi karjuma. . .

Kõik see sündis ühe ainsa lühikese minuti jooksul Riesenthali maja ukse ees, natuke maad eemal põleva uulitsalaterna tuhmil valgusel.

Röövli tagaajamise peale ei võinud parun Gotthard mõelda, sest ta ei tahtnud oma raskesti haavatud isa, kes lamas elumärkideta maas, jätta üksinda. Ta hüüdis seepärast ainult valjusti appi ja hakkas õnnetu vanahärra eest hoolitsema. „Aga tuttav nähis on ju" — nii kirjutas „Nädalaleht" muu seas —, „et öövahte iial seal ei ole, kus neid vajatakse. Öövahid on inimesed, kes saavad selle eest palka, et nad ka päeva-ajal magavad. Ja nõnda sündis siis, et kurjategija pääses pakku, enne kui võidi hakata teda mõjuvalt otsima ja taga ajama. Kaotatud vere järgi oletades, mida leiti sündmuspaigast ja pika tirena uulitsalt, pidi röövli haav raske olema. Siiski oli ta leidnud jõudu ennast varjule viia. Niipalju kui öövahtide käsilaternate valgusel võidi näha, ulatusid verejäljed kuni Lühikese jala treppideni. Paraku hakkas ööси raskesti vihma sadama, mis uhtis veremärgid hommikuks enamasti ära, nii et roimari põgenemissuunda nende järele kindlaks ei võidud teha. Pimeduse pärast ei

näinud ka röövli mõlemad ohvrid kallaletikkuja nägu nii selgesti, et nad teda võiksid ära tunda. Siiski on loota, et meie agaral politseil korda läheb jultunud mõrtsukas peatselt tabada. On nimelt selgeks tehtud, et niihästi paruni majas Toompeal kui ka Aktsiaklubis, kus mõlemad härrad sagedasti viibivad, viimastel päevadel ja ennemalt võõrad isikud noore paruni järgi on käinud kuulamas — kord ühel, kord teisel põhjusel. Just kuritöö-õhtul, paar tundi enne sündmust, ilmunud klubi ukseehoidja juure keegi halvasti rõivastunud inimene, pärinud, kas parund Gotthard Riesenthal seal olevat, ja läinud, kui teada saanud, et mõlemad härrad söövad õhtust, tänades minema, kusjuures ta suud-mööda tähendanud, ta tahtvat R. mõisa sakslt homme minna tööd paluma. Seda tööpalujat pole aga paruni juure kolmel viimasel päeval mitte ilmunud. Klubi ukseehoidja kui ka Riesenthali maja kojamees arvavad isiku või isikud — kui neid peaks rohkem olema — näo järele kindlasti võivat ära tunda.

„Raskesti haavatud parun Riesenthali juure" — teatas leht edasi — „toodi kohe, kui poeg ta öövahtide ja teenijate abil korterisse toimetanud, linna tublimad arstid. Paraku on elatanud härra olek — kui mitte lootuseta, siis ometi hädaohtlik. Mõrtsuka löögiriist oleks ta kahtlemata sedamaid surnult maha sirutanud, kui mitte viltkübar õnnetu peas hoobi raskust poleks vähendanud. Siiski on löök paruni-härra pealuust — õnneks mitte kardetavast kohast ja mitte laialt — läbi tunginud. Neli osavamat arsti on iga päev teda ravitsemas ja vaheldumisi valvamas; ühtlasi on telegraafi teel Tartust kõrgesti austatud haige juure kutsutud kaks arstiteaduse professorit, kes vaheajal kiirpostiga vist juba paigale on jõudnud."

Siis järgnes lehes „jõle-jõhkra kuritöö kahetsemisväärt ohvri", parun Adalbert Riesenthali, kohta järelehüüde laadi ülisoe ja üliaustav kirjutis. Selles kiideti paruni endasalunt ulatuvat tüdimata tegevust maa omavalitsuses ja paljudes auametites, tema õiglast, aatelist, ülevat meelt läbikäimises

omasugustega ja ta isalikku heldust ning lahkust alamate, iseäranis oma teenijate ja talupoegade wastu. Teda ülistati kui eeskujulikku isa, truud abikaasat, usalduswäärilist sõpra. Tasumata kahju sündiwat seltskonnale ja kodumaale, kui Kõigewägewam kutsuks selle jumalakartliku, kõlbsalt igipuhta, karakterküllase riigikodaniku ja kallimeelse inimesesõbra oma juure. . .

Ka noore Riesenthali peale, kes nagu jumala ime läbi juhtunu taperiista alt pääsenud, mõeldi kirjas meelitawate sõnadega. Ta olewat inimlikkude ja seltskondlikkude wooruste poolest kõigiti oma isa teisend. Kui tubli põllumees ja helde käega rahwasõber olla ta juba nüüd, oma õitswal noorusel, laialt tuttaw ja lugupeetud. Jumala käsi ise hoidnud tema alles ta armsale sugukonnale, ta noorele õnnelikule abikaasale, ta tänulikkudele talupoegadele, mille eest taewast Isa mitte küllalt ei jõutawat tänada.

Lõppeks tähendati, pöördides tagasi jõleda kurjategija juure, sügawa murega sellele, kuidas moraalne langus alama rahwa seas, laiskus, ahnus, toorus, wägiwald, kõiksugused roimad, alatasa jõudsasti edeneda. Rahwas tarwitawat temale kingitud wabadust kurjasti, taganewat jumalast ja unustawat aukartuse oma ülemate wastu. Seegi seiklus olla paraku jälle eklatantne näide, et rahwas pole wabaduse tarwis weel mitte küps, ühtlasi aga ka tunnistus, et eestlase rahwuslik iseloom ei kuulu mitte kõige paremasse liiki.

Ja nõnda edasi.

Juba nädala pärast wõis Lutheri ajaleht „tänulikust südamest Issanda wastu" rõõmusõnumi tuua, et parun Adalbert von Riesenthal olewat arstide ühist otsust mööda hädaohust pääsenud. Wist juba paari nädala pärast wõiwat elatanud kannataja rõõmsasti astuda terwete kilda. . .

Mõrtsukast ei teadnud leht midagi.

* *
*

See põetas end vaheaegu ilma tohtrite ja professoriteta. Nende kutsumiseks polnud tal raha ega julgust.

Ta võis õnne tänada, et politsei andis talle põdemiseks mõne päeva rahu.

Kui Matiias Lutz saatuslikul ööl, kattes käega haava, et äraandlikku verd nii rohkesti maha ei voolaks, poolroomates saabus koju, leidis ta ainult veel niipalju rammu, et ta kojaukse enda järel lukku ja toaukse enda ees lukust lahti võis käänata. Siis ta langes hüüdega: „Leena, pese veretilgad esikoja põrandalt, muidu tuleb politsei!" naise jalge ette meelemärkuseta maha.

Kui ta silmad jälle avas, oli öö möödas. Ta leidis enese ööriides, kinniseotud haavaga sängist. Tema näole maha põlesid kaks ahastavat silma, ta otsaesil puhkas jääkülm surnukäsi. Sügavast rinnapõhjast tungiv karjatus teretas teda:

„Mati, sa elad!"

Mati imetles seda küsimust esmalt. Miks ta pidi siis surnud olema? Ent korraga välgatas tal öine sündmus nagu pimeda katte tagant meele, ja nüüd ta pidi isegi imetsema, et ta veel elas. Ta mäletas, kuis veri oli voolanud, kuidas ta jõud pagemisel iga sammuga oli nõrkenud. Järelikult pidi tal olema sügav haav ihu sees. Ta liigutas end — ahah, seal ta oligi! Maha võideldes valusat ägamist pigistas ta silmad kinni.

„Leena," ehmus ta varsti jälle üles, „kas kasisid vere kojast ja väliselt trepilt?"

„Ja, Mati."

„Ja sind ei näinud seejuures keegi?"

„Ei."

„Ja sa pole minust kellelegi kõnelnud? Mitte appi karjunud?"

„Ei."

„Ka mitte tohtrit kutsunud?"

„Ei. Ma ei julgenud midagi ette võtta, sest sa rääkisid — politseist..."

Matiias waatas tänulikul pilgul oma mõistliku naise otsa. Sel inimesel näis olewat loomulik anne iga asja juhtida hea poole.

„Ma tänan sind, Leena, — nii on õige! Waiki ka edaspidi igaühe wastu, salga, kui küsitakse, ära lase ühtegi inimest meie korterisse. . . Minu töö pole weel lõpul — ta läks paraku nurja, nii rumalasti nurja!"

Leena suu ei küsinud midagi, aga ta hirmunud silmad pärisid.

„Sa pead kõik kuulda saama, Leena, aga edaspidi. Las' mind puhata, ma olen nii wäsinud."

„Mati, on sul walu?"

„Ei, ma tunnen ainult wäsimust."

Ja ta silmad läksid kinni. Walge, weretu näoga puhkas ta sängis nagu surnu. Ainult ta rinna nõrk tõus ja mõõn ilmutasid elu.

Paari tunni pärast kähwas ta kergest uinakust äkki üles. Üks mõte näis olewat teda hammustanud. Ta leidis naise ka nüüd sängi ees walwamast.

„Leena, kas sa leidsid mu kepi?"

„Ja."

„Jumal tänatud! — Kus ta on?"

„Ta nupp oli werine — ma peitsin ta ära."

Haawatud mees märkas, kuidas Leena wärises, mida ta aga tema eest püüdis warjata.

„Põleta kepp ahjus ära! Tee seda kohe! Mis jääb tema nupust tuha sisse järgi, see wiska kaugele tänawale!"

Naine tõusis, et käsku täide saata, jäi aga wiiwitades, aru pidades ukse juure seisatama.

„Sul pole puid?" küsis Matiias.

„Ma — ma ehk leian kuskilt."

„Wõta paar tooli. Ma teen uued, kui saan terweks!"

„Ma otsin parem wäljast kuskilt lauatükikesi."

„See wõtab liiga palju aega. Ja sa ei leia midagi. Nii hilja ei ehitata enam. Lõhu paar wanemat tooli."

Nooriku pilk käis magamiskambris olevaile toolidele. Tõrksalt sirutas ta käe ühe järgi välja.

„Kas sul on midagi süüa?" küsis haavatu nõrk hääl.

„Ei, aga ma tahan kohe muretseda, kui sa —"

„Mitte mina ei taha süüa. Ma küsisin, kas on sinul süüa."

„Minul — ja, mul on. . ."

„Sa valetad. Sa oled ilma rahata. Ma pole sulle ammugi enam raha annud."

„Mul on veel raha, Mati. Minu pärast ära muretse. Ja süüa ma ei võigi — mul pole isu."

Matiias aimas, et Leena ei rääkinud tõtt. Seepärast andis ta temale peaaegu karmil toonil käsu midagi majakraamist müüa ja toitu osta.

„Ma muretsen kõik jälle asemele, kui olen — teiseks inimeseks saanud," lisas ta.

Leena astus kambrist kööki. Mõni minut hiljemini kuulis mees teda seal kirvega raiuvat. Mida ta ahjukütteks lõhkus, oli Matiiasele teadmata, sest toolidest polnud ta ühtegi kaasa võtnud. Leena ilmus sületäie värvitud lauatükikestega.

Matiias mõistis. Naine oli ahjukütteks valinud tühjaks jäänud lapsehälli. Selle oli ta kord oma rahaga ostnud. Toole ta ei raatsinud põletada. Neid oli tarvis, hälli mitte...

Õhtu lähenedes hakkas haige tundma valu. Ta ihu lõi palavaks. Näole ilmus tähniline puna. Hingamine oli takistatud. Külmavärinad raputasid teda taoti.

Kella kaheksa ajal koputati välise ukse pihta. Mees ja naine jäid täis ehmust teineteise otsa vahtima. Alles siis, kui Huberi hääl sai kuuldavaks — ta palus lahti teha, tähendades, et ta olevat üksinda —, läks Leena ust avama.

Pilk, millega Konrad astus sõbra sängi juure, näis hüüdvat: Siis on see ometi õige! Matiias nägi seda pilku ja küsis sellepärast mõrudal muigel:

„Sa tead juba, Konrad?"

„N ü ü d ma tean," vastas Huber, kelle silmad libisesid otsimisi haavatud mehe keha üle. „Vaene sõber!"

Ja ta wajus ohates sängi ees seiswale toolile ning wõttis haige palawa käe pihku.

„Kust said sa seda teada, Konrad?"

„Sündmusest räägib terwe linn... Sul pole waja ehmuda, sind ei tunne weel keegi — peale minu... Missugune uid, Mati!"

„Sinu enda uid, Konrad," ütles haige pikkamisi. „Sa ehk mäletad, mis sa hüüdsid, kui ma sulle oma naise kurba lugu jutustasin? Sa hüüdsid: ‚Ma tapaksin ta!'... See oli õige uid, Konrad, aga õnnetus tahtis, et ma seda ei suutnud teostada... Lähemal korral õnnestub see mulle ehk paremini."

„Lähemal korral, Mati?"

„Ja, lähemal korral!" hüüdis haige rõhuga, kuna ta palawikurahutu silm imeliku läikega sõbra poole pöördis.

Konrad raputas pead.

„Ma arwan, kahest ohwrist oli küllalt," ütles ta, „ja isa kaudu on ka poeg karistatud."

„Mis on wanast härrast kuulda? Kas ta elab?"

„Ta elab."

„Jumalale tänu! Tema õnnetus tuli kogemata. Oh, et ta jääks elama!... Leena, tule siia! Sa ei tea ju terwest loost weel midagi. Nüüd wõid kuulda, et ma oleksin peaaegu oma isa tapnud, kuna ma ainult wenda tahtsin tappa."

Niihästi Leena kui ka Huber waatasid wõõrastades kõnelejale otsa. Oma sünnist polnud Matiias senini weel kummalegi jutustanud. Nüüd kõneles ta neile oma wanemaist, enda lapsepõlwisest kannatamisest, oma teekonnast parun Riesenthali juure ja sellest, kuidas ta linna meistri juure saanud. Ja lõppeks tutwustas neid oma õudse ettewõttega, oma kuritööga.

„Ainus tee minu pääsuks oli ja on selle isiku surm," lõpetas ta, sattudes kaswawa palawiku tõttu ikka suuremasse ärewusse. „Seks tahtsin saada mõrtsukaks ja tahan seda weelgi, enne ei leia mu süda rahu. See inimene, minu

poolwend, peab teadma, mis ta mulle on teinud, ja ta peab selle eest kannatama!... Konrad, mis sa arwad, kas politsei saab mulle jälile?"

„Esiotsa wõid olla mureta," wastas Huber, „sest politsei otsib wist kui roimarit kedagi passita ja ulualuseta hulgust alewi kõrtsidest, arwates, et kuritöö röövimise eesmärgil on korda saadetud... Kas sa andsid end parunitele tunda?"

„Ja. Ma karjusin neile näkku, kes olen ja mispärast ma noore paruni tahan wõtta wastutusele. Ma panen teatawa määrani imeks, et nad mind politseile sedamaid nimepidi üles ei annud."

„Siis on neil põhjused seda tegemata jätta," ütles Huber, „ja sa wõid sel lool olla politsei eest üsna mureta. Niisuguseid asju, nagu sinu oma, ei riputata tawaliselt mitte awaliku arwamise kella külge."

Ja tõesti, möödus päew päewa järgi, ilma et politsei kurjategija jälile oleks saanud. Sellewastu hakkas Matiias Lutzi terwiseline olukord kartust äratama. Suurema osa päewast ja ööst sonis ta palawikus. Siis hakkas Leena märkama, et ta ihu lõi sinakaks ja haaw awaldas kahtlast nägu; wist oli see läinud arstliku rawitsemise puudusel halwaks.

Huberi tungiwal nõuandel läks Leena wiimaks ometi tohtri järele, kui ta enne seda salaja ühe oma rõiwa oli müünud, et arsti tasuda. Ainult Huberi kinnitus, et tohter politseile midagi ei teata, sest et ta seks seaduslikult pole kohustatud, eriti weel, kui talle ta ametisaladust nimme on meele tuletatud, sundis Leenat tegema, mida haige elu pärast tingimata waja oli.

Otsus, mille tohter haige naisele ja sõbrale andis, kui ta haawa oli läbi waadanud, oli kurb. Ta seletas, et haawa kaudu on sündinud weremürgistus; asjatundliku rawitseja puudusel oli haawa kas halwasti pestud ja see oli läinud mädanema, wõi mürgistuseks oli asja annud roostetanud wõi muidu ebapuhas terariist, millega sügaw haaw sünnitatud. Haiget oleks wõinud päästa, kui arstiabi oleks waremini

toodud. Nüüd aga olevat ohtlik olukord nii kaugele arenenud, et pääste osutuvat niihästi kui võimatuks.

Kahvatades vaatasid noor naine ja Huber teineteise otsa, kuna haige sängis valjul häälel sonis. Ta kõneles läbisegi oma suurtsugu isast ja poolvennast, oma vägivaldsest teost, oma vanematest maal ning oma noorest õnnetust naisest. Kui tohter läinud, ärkas ta väheseks ajaks meelemärkusele.

„Leena — Konrad," sosistas ta, „mulle tikub korraga veendumus peale, et pean lahkuma. Tahtsin venna teise ilma saata — ta saadab minu... Ega ma ei tahaks surra. Mul oleks nii palju eksimusi heaks teha, nii palju ülekohut tasuda. Tahaksin jälle saada inimeseks, terveks, töötavaks inimeseks. Tahaksin jälle püüda mingi eesmärgi poole, nagu ennegi, ja sinuga, Leena, nautida päikesepaistet... Nüüd võiksin kõik, kõik unustada. Võiksin helde olla ehk isegi selle vastu, kes tegi mu kaabakaks — võiksin talle ehk elu kinkida... Surra, Leena, ei tahaks ma sinu pärast. Ma sooviksin sinult oma süüd andeks teenida, oma ülekohut sinu vastu kustutada...

„Sinu surma-aime on ekslik, ta tuleb su nõrkusest," valetas Leena, hoidudes vaevaga, et silmad pisaraid ei vallandaks, „ja sul pole minu juures mingit süü-arvet, mu kallim."

Haige vangutas pead, hädine muie suu ümber.

„Mind sa ei peta, naine," vangutas haige pead, „mul istub surm juba peatsis, ma tajun teda... Inimesi on kahte liiki: ühed tarvilikud, teised ülearused. Mina olen ülearune ja võin minna. Võib olla, et olin kord tarvilik, ent too aeg on sootuks möödas — ja, ja, siiski möödas... Sina, Huber" — ta ajas enda äkki poolistukile, nagu aetud pealetikkuvast murehoost — „ära jäta minu naist hädas maha! Ole talle sõbraks, vennaks, nõuandjaks!... Kas kuuled, Konrad, — kas kuuled mind veel?"

Huber pigistas tummalt ta hõõguvat kätt.

„Ja sina, Leena, tule mulle ligemale — veelgi ligemale oma karske plikapeaga ja valge lapselõuaga ja silmega, milles

ei ole walet — ei, ei, neis ei ole walet! — sest ma tahan — tahan— — —"

Kaugemale ta ei saanud, Leena poole sirgunud käsi aitas jätkata, sest uus sonimiswahk sai wõimuse ta üle. Ja selles polnud ta hingeolu enam helde ja leplik, ei eleegiline ega resigneeruw, waid seda walitses walutaw, kääriw wiha, mis pani ta oigama ja ähkima nagu teatud kujutelm tema naise ja noore paruni intiimsest kokkupuutumisest. Osutuski tema sõnust, et Gotthard Riesenthal oli ta hingelise märatsuse ärritaw ese. Haige wandus talle, rohekas waht suunurgis, surma, piinarikast surma, ja mitte üksnes temale, waid kogu ta klassile, ähwardades lammutada ja rusudeks peksta nende kõrgi pesa seal ülal kaljuturjal, millega ta arwatawasti mõtles Toompead, sest selle õhtupoolne külg paistis aknast sisse.

Ta oli waljusti ähkides raputanud mõlemat rusikat sinna suunda, kui korraga järgnes pea hetkeline närtsimine ja kustumine.

Ta lahkus keskõö ajal.

23.

Elawad ja surnud.

Niguliste kirikus maeti waest tisleriselli, kes wiimasel ajal joomise ja ulaelu tõttu ausate inimeste killast oli wälja wäärdunud. Säherduse langenud isiku kohta aga oli kirikus weidi liiga palju peenemat liiki rahwast. Iseäranis rohkena esines naiskond. Naisi oli noori ja wanu, enamasti kõik paremini rõiwastunud. Et neid mitte ei peetaks päris matuselisteks, surnu tuttawateks, sõpradeks ja sugulasteks, siis hoidusid nad puusärgist ning selle pisukesest leinawast kaaskonnast nähtawal hoolel eemale. Nad olid uudishimulised ja igaüks pidi nägema, et nad seda olid. Nad seisid kaugemate pinkide wahel salkadena koos, aga nõnda, et nad maetawa nukwat leske wõisid näha, ja neil oli üksteisega palju sosistada ja kõhistada.

Need uudisahned silmad, kõrwad ja suud teadsid kõik, ja mida nad ei teadnud, seda nad mõistatasid, oletasid, eeldasid, luuletasid, kuni sest sai terwe ümmarik romaan, mida igaüks neist lewitas agitaatori õhinaga.

Nad teadsid, et see mees, kes puhkas ses lihtsas pruunis puusärgis, oli olnud kord lugupeetud kodanikutütre peigmees ja et ta pruudi maha jätnud, sest et ta teist, nooremat ja ilusamat oli hakanud armastama, ehk see küll oli waene ja põlwnes maa kõige madalamast seisusest. Ja nad teadsid Berta Wittelbachi wõi selle paljude sõprade suust, kuidas noor naine meest petnud, kuidas ta kodust põgenenud, et oma endise eksimuse jälgi peita, ja kuidas mees ta peljupaigast

leidnud. Paljud teadsid ka, kes Matiias Lutzi ta naise jälile juhatanud. Ei keegi muu, kui tema mahajäetud mõrsja, mamsel Berta Wittelbach. Neiu Matilde Stern, ämmaemand Brinki õde, oli ühele oma tuttawale — muidugi sügawaima saladuse pitseri all — jutustanud, et tema õe põetusel elawat see ja see noor mahasaanud naine neil ja neil oludel. See tuttaw oli jälle mamsel Wittelbachi tuttaw ning ilmutas saladuse samal tingimusel sellele. Mamsel Wittelbachi esimene töö aga oli uudist moonutatud käega kirjutatud sedeliga emaks saanud nooriku abikaasale teada anda, et wihatud truudusemurdjale kätte maksta. Mis nüüd sündis, seda wõis enesele iga „teadja" wähema wõi suurema luulewõimega isegi ette kujutada. Lutz wiis naise koju, ei tõuganud teda enesest mitte ära, aga nende elu oli õnnetu. Petetud mees hakkas südamewalu halwamiseks jooma. Ta ei sallinud teise isa last oma silma all, nii et naine selle pidi ära andma.

Ja siis järgnes seiklus parun Riesenthalidega. Sellel, kes teadis, et Matiias Lutzi naine kord noore paruni ihade eest linna põgenenud ja siin pärast tema õe juures teeninud, polnud raske wälja mõistatada, mis paruni ja noore neiu wahel oli sündinud. Ja kes seda teadis, wõis ka sammu edasi jõuda ning wälja kombineerida, kes oli mees, kes Toompeal mõne päewa eest parun Gotthard Riesenthali elu kallale tikkunud, kusjuures ta ise surmawa hoobi saanud. Wähemalt mamsel Wittelbach ja tema sõpruskond teadsid, kuidas wiimased sündmused kausaalses ühenduses seisid, kuigi neile surnud mehe ligikonnast keegi seletust polnud annud.

Milline kõdi — leinajaid ses walgustuses wahtida, uurida, arwustada.

Seal seisab noor lesk puusärgi juures sügawasti mahawajunud peaga. Kui kahwatu ning kidew ta on ja kui kehwasti rõiwastunud! Kas ta praegu palwetab wõi mõtleb oma patuse minewiku peale? Igatahes on ta oma karistuse pälwinud — mõtleb muude seas mamsel Wittelbachki, kes seisab oma peigmehe, isand Oskar Brandti, kõrwal ning sosistab wahel-

dumisi sellega, oma emaga ja paari sõbrannaga —, ta on oma karistuse juba sellepärast pälwinud, et ta julges kord selle surnud mehe ja minu wahele tikkuda... Oskar Brandt aga mõtleb ainult elust lahkunud ametiwenna peale, keda ta tema õnne pärast meistri tütre juures kord nii wäga wihkas ja kes nüüd tema südame arwamise järele selle eest oma teenitud karistuse on saanud. Aga Oskar Brandt wõib anda talle suuremeelselt andeks, sest nüüd ju jõuab ta ometi eesmärgile: juba paari nädala pärast öeldakse olewat ta pulmad rikka meistritütrega.

Lese kõrwal seisab Konrad Huber tõsise, peaaegu kurja näoga. Temast teatakse, et ta oli kadunu parim sõber. Kui keegi surnut õiglaselt leinab, siis on see Huber. Tema hämar, mõtlik ilme annab asja oletusele, et ta sõbra surma wõtab ebaloomulikuna ja ülekohtusena: mitte Lutz ei peaks kirstus olema, waid keegi teine...

Aga meister Wittelbachki ei puudu päris leinajate seas. Ta ei unusta, et kirstus puhkaw õnnetu oli kord tema parim ja osawaim tööline, tema poeg ja sõber. Ta on temale wiimase rahusängi, selle pruuni kirstu, kinkinud ning lesele sellidelaekast saadud summa kõrwale matusekuludeks ilusa lisa annud... Need aga, kes puusärgi ümber weel seisawad, on Wittelbachi sellid, mõned muud surnu ametiwennad ja tuttawad, nooriku tädi Tiina ning kadunu isa ja wend, kaks pasteldatud talupoega, keda silmitsetakse suure uudishimu ja pilkelise muigega, sest niisugused elukad pole enne wist weel sakfa kirikusse tohtinud jalga pista.

Matuseteenistus on lühike, sest surnu on ju ainult waene tislerisell ning teine puusärk ootab järge. Sellid kannawad surnukirstu wälja wankrile, mis hakkab kellade helinal pikkamisi Rataskaewu uulitsat mööda Telliskopli poole liikuma. Suurem hulk uudishimulisi jääb kiriku juure wõi lähemaisse tänawaisse maha. Leinajate kogu, kes läheb õndsunud rändajat saatma wiimse puhkepaiga poole, kahaneb pisukeseks hõredaks parmaks.

Rong liigub parajasti Pika uulitsa algusest mööda Nunne uulitsa poole, kui Pika jala wärawast Toompealt tulew läikiw lahtine tõld alla sõidab, kaks suurt musta hobust ees. Tõld peab leinarongi pärast weidi peatuma. Seesistujad silmitsewad leinajaid, leinajad mööda astudes neid.

Korraga hakkab Mait Lutsu lesk nagu tuge otsides Konrad Huberi käsiwarde kinni. Huber näeb, kuidas ta silmad kirjeldamata pilgul tõllas istuwate härraste poole wahiwad. Wiimased on noor ilus elegantselt rõiwastunud kawaler noore daamiga — nähtawasti mees ja naine.

„Tema, Huber, tema!" sosistab Leena.

Huber mõistab. Ta silm paiskab tõlda sädeme wihast tuld, ja kuna ta nõrka naisterahwast enda najal edasi weab, pitsitab ta hammaste wahelt wälja:

„Soowiksin, et tema puusärk järgneks wähemasti Mati oma kannul!"

Tislerisselli leinarong annab aga aadlikule tõllale teed, ja see weereb uhke mürinaga mööda. Tõld ja hobused pilluwad wõiste läikerefleksse ümbrusele.

Aimas noor parun Riesenthal, keda siin kalmistule kanti? Tundis ta seda surmawarjuks kuiwanud noort naist, kelle wihast ja walust kisendaw silm ta põske oli põletanud?

Hawatseda ei antud sest midagi. Gotthardi waade pöördis leinaliste ja puusärgi pealt aeglaselt tema kõrwal istuwa daami peenele, intelligentsele näole. Neid mõlemaid nähti leidwat huwitawat teemat, mis ühendas neid elawas konwersatsioonis ja pani nende suud ja silmad elurõõmsalt naeratama. Surnu nende päikest ei warjutanud. Nemad ju elasid ja tahtsid weel kaua elada. Wahest tuli nende hea tuju sellest, et noore paruni haige isa oli tohtrite otsust mööda elule jälle tagasi kingitud. Nad kõik wõisid elada. Nende elu oli ju nii kallis, neile ning seltskonnale nii elamiswääriline...

* *
*

Leena ja Huber viisid Mait Lutsu hauale leinaaasta jooksul mitu korda lillesid. Viimasel korral, kui nad kahekesi jälle tõsiselt ja tummalt linna poole tagasi jalutasid, ütles Konrad:

„Minu vend seal külmas korteris tegi mulle enne surma kohuseks hoolt kanda tema lese eest, seda mitte maha jätta. Senini pole ma oma sõna võinud lunastada, sest Mati lesk ei võta minult midagi vastu. Ta toidab ja katab end ise ja rikub oma tervist raske tööga. Ma ei tahaks oma venna vastu sõnamurdjaks jääda. Seepärast küsin tema leselt, kas ta ei tahaks saada minu naiseks, et ta võiks sel viisil häbenemata mu abi ja toetust vastu võtta? Minule teeks ta seega omaltki poolt suure heateo, sest ta on mulle armas ja kallis."

Aga Mait Lutsu lesk väristas pead.

„Tänan sind, Konrad, su suuremeelse pakkumise eest," vastas ta, „aga ma pole t e d a veel unustanud. Ja ma tuletan sulle meele, et ka sina oma esimest pole unustanud, kes puhkab sul kusagil Reini ääres. Seepärast saagu sõprusest, mis meid nii kindlasti ühendab, mõlemale küllalt. Sinu abi võtan vastu, kui olen kord tõsises hädas. Praegu olen veel noor, terve ja leian tööst seda, mis mul rahuks puudub."

„Leena, ma oleksin sinu mehena nõus, et sa oma lapse jälle tagasi pärikssid, mis on teadupärast võimalik. Ma tahaksin olla talle isaks. Ma võin ju arvata, kui väga sa tema järgi igatsed."

„Sa eksid, sõber. Ma suudan oma last unustada, sest et see polnud minu Mati laps. Matit aga ei suuda ma mitte unustada."

Huber pigistas tugevasti ta kätt.

„Ma võtan oma pakkumise tagasi. Jääme oma surnuile truuks."

Eduard Wilde
Kogutud teosed.

Ilmunud:

1. anne.

Kurjal teel. Musta mantliga mees. Hind brosh. 1 kr. 40 s., iluk. 2 kr. 40 s.

2. anne.

Terawad nooled. Hind brosh. 2 kr., iluk. 3 kr.

3. anne.

Lina-Mai ja teised jutustused. Hind brosh. 1 kr. 60 s., iluk. 2 kr. 60 s.

4. anne.

Kaks sõrme. Hind brosh. 1 kr. 80 s., iluk. 2 kr. 80 s.

5. anne.

Ärapõletatud peigmehed ja teised jandid. Hind brosh. 2 kr. 20 s., iluk. 3 kr. 20 s.

6. anne.

Rõuge armid. Salasidemed. Töömehe tütar. Hind brosh. 2 kr. 50 s., iluk. 3 kr. 50 s.

7. anne.

Kuhu päike ei paista. Hind brosh. 2 kr. 50 s., iluk. 3 kr. 50 s.

8. anne.

Punane mulk. Mustad leegid ja teised jutustused. Hind brosh. 2 kr. 60 s., iluk. 3 kr. 60 s.

9. anne:

Noored hinged. Suguwend Johannes ja teised jutustused. Hind brosh. 2 kr. 50 s., iluk. 3 kr. 50 s.

10. anne.

Kosilane Rakwerest ja teised humoreskid. Hind brosh. 2 kr. 50 s., iluk. 3 kr. 50 s.

11. anne.
Rööwitud tiiwad. Hind brosh. 2 kr. 25 s., iluk. 3 kr. 25 s.

14. anne.
Kännud ja käbid. „Linda" aktsiad. Hind brosh. 2 kr. 90 s., iluk. 3 kr. 90 s.

15. anne.
Raudsed käed. Hind brosh. 2 kr. 20 s., iluk. 3 kr. 20 s.

16. anne.
Külmale maale. Hind brosh. 2 kr., iluk. 3 kr.

20. anne.
Mahtra sõda. Esimene osa. Hind brosh. 2 kr. 50 s., iluk. 3 kr. 50 s.

21. anne.
Mahtra sõda. Teine osa. Hind brosh. 3 kr., iluk. 4 kr.

22. anne.
Kui Anija mehed käisid Tallinnas. Esimene osa. Hind brosh. 2 kr. 40 s., iluk. 3 kr. 40 s.

23. anne.
Kui Anija mehed käisid Tallinnas. Teine osa. Hind brosh. 2 kr. 20 s., iluk. 3 kr. 20 s.

Ilmumas:

12. anne.
Peiu käsiraha. Doora Osol ja teised jutustused.

24. anne.
Prohwet Maltswet. Esimene osa.

25. anne.
Prohwet Maltswet. Teine osa.

26. anne.
Prohwet Maltswet. Kolmas osa.